

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

про проведення на підприємствах, в установах та організаціях інструктажів, навчання та перевірки знань працівників з питань цивільного захисту, пожежної безпеки за програмами їх підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях, а також навчання непрацюючого населення за примірною загальною програмою навчання діям у надзвичайних ситуаціях

I. Загальні положення

1.1. Положення про проведення на підприємствах, в установах та організаціях інструктажів, навчання та перевірки знань працівників з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях (далі – Положення) розроблено відповідно до «Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444.

1.2. Положення встановлює види інструктажів, форми навчання, організацію і порядок їх проведення та забезпечення, а також організаційні засади з перевірки знань з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях робітників, фахівців, професіоналів, керівників та інших категорій працівників (далі - працівники) і поширюється на всі підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і видів діяльності.

1.3. Відповідальність за організацію та проведення інструктажів, навчання та перевірки знань з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях покладається на керівників підприємств, установ, організацій, в структурних підрозділах (цех, дільниця, лабораторія, майстерня тощо) - на керівників відповідного підрозділу.

II. Порядок проведення інструктажів з питань цивільного захисту та пожежної безпеки

2.1. Особи під час прийняття на роботу та працівники щороку за місцем роботи проходять інструктажі з питань цивільного захисту та пожежної безпеки.

2.2. За призначенням та часом проведення інструктажі поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

2.3. Вступний інструктаж проводиться:

з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу;

з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;

з курсантами та студентами, які прибули на підприємство для проходження трудового або професійного навчання;

з екскурсантами у разі екскурсії на підприємство.

Він проводиться на підставі вимог нормативно-правових актів з питань цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки, діючих на підприємстві, установі та організації правил, інструкцій, документів з планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту у спеціально обладнаному для цього приміщенні посадовою особою з питань цивільного захисту.

Приблизний перелік питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час проведення вступного інструктажу, наведений у додатку 1.

2.4. Первинний інструктаж проводиться безпосередньо на робочому місці до початку виробничої діяльності працівника.

Його повинні проходити:

усі новоприйняті на роботу працівники (постійну чи тимчасову);

працівники, переведені з інших структурних підрозділів, виробничих дільниць підприємства;

особи, які прибули на підприємство, установу, організацію у відрядження і мають брати безпосередню участь у виробничому процесі;

будівельники сторонніх організацій, які виконують на діючому підприємстві, установі, організації будівельно-монтажні, ремонтні або інші роботи;

учні (студенти) під час виробничої практики (навчання), а також перед проведенням з ними практичних занять у навчальних майстернях, лабораторіях тощо.

2.5. Повторний інструктаж проводиться на робочому місці з усіма працівниками не менш як один раз на рік, на роботах з підвищеною небезпекою 1 раз на 3 місяці.

Приблизний перелік питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час проведення первинного та повторного інструктажів, наведений у додатку 2.

2.6. Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або у спеціально відведеному для цього приміщенні:

у разі введення в дію нових нормативних актів з питань цивільного захисту, пожежної безпеки або змін та доповнень до них;

у разі зміни технологічного процесу, заміни або модернізації устаткування, інструменту, засобів захисту та інших факторів, що впливають на безпеку у надзвичайних ситуаціях;

у разі порушення працівниками вимог техногенної та пожежної безпеки, встановлених на підприємстві;

при перерві в роботі виконавця робіт з підвищеною небезпекою більш ніж на 30 календарних днів, а для решти робіт - понад 60 днів;

на вимогу працівника органу державного нагляду у сфері техногенної та пожежної безпеки, якщо виявлено незадовільне знання працівниками

інструкцій з питань цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки на робочому місці, невміння діяти у випадку аварії, пожежі та користуватися засобами індивідуального і колективного захисту, первинними засобами пожежогасіння.

Позаплановий інструктаж проводиться індивідуально або з групою працівників споріднених спеціальностей (видів робіт). Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначається в кожному випадку окремо залежно від причин і обставин, що спричинили необхідність його проведення.

2.7. Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження;

у разі призначення, відповідно до укладеного трудового договору, до спеціалізованої служби або формування цивільного захисту;

при проведенні робіт, що не пов'язані з безпосереднім виконанням функціональних обов'язків і потребують дотримання вимог цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки;

перед проведенням спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту;

при залученні до проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться та (або) будуть виконуватися.

2.8. Повторний, позаплановий та цільовий інструктажі з питань цивільного захисту та пожежної безпеки проводить безпосередньо керівник робіт (начальник виробництва, цеху, дільниці, спеціалізованої служби, формування тощо), який попередньо пройшов спеціальну підготовку на територіальних курсах, у навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності (далі – спеціальна підготовка).

2.9. Програми для проведення вступного, первинного, повторного та позапланового інструктажів з питань цивільного захисту та пожежної безпеки затверджуються керівником підприємства, установи, організації.

2.10. Про проведення всіх видів інструктажів з питань цивільного захисту та пожежної безпеки, крім цільового, у спеціальних журналах (додаток 3) робляться записи з підписами осіб, з якими проводився інструктаж, і тих, хто його проводив.

2.11. Запис про проведення цільового інструктажу з питань цивільного захисту та пожежної безпеки робиться в документі, що дозволяє виконання певних робіт (обов'язків).

III. Організація навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях на підприємствах, в установах та організаціях

3.1. Навчання працівників безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях провадиться в межах робочого часу за рахунок коштів роботодавців шляхом курсового та (або) індивідуального теоретичного навчання за програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також практичної підготовки під час проведення спеціальних об'єктових навчань, тренувань з питань цивільного захисту.

3.2. Для проведення курсового та (або) індивідуального навчання наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи, організації всі працівники розподіляються за навчальними групами загальною чисельністю від 5 до 30 чоловік, які утворюються по структурних підрозділах підприємства, установи, організації та створених ними спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

Керівники навчальних груп, призначаються цим самим наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи, організації із числа керівників (заступників керівників) структурних підрозділів, спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту підприємства, установи, організації, які пройшли спеціальну підготовку та набули методичних навичок у проведенні теоретичних занять і консультацій.

3.3. Курсове навчання здійснюється у складі навчальної групи на об'єктах навчально-виробничої бази (в навчальних класах) підприємства, установи, організації шляхом засвоєності працівниками теоретичного матеріалу під час лекцій, семінарських, практичних та контрольних занять.

Заняття проводяться керівниками навчальних груп у визначені розкладом занять дні та години, облік яких здійснюється у журналах обліку теоретичного навчання установленої форми.

До проведення занять з окремих тем залучаються члени об'єктових комісій з евакуації та з питань надзвичайних ситуацій, керівники медичних формувань та працівники з питань цивільного захисту підприємства, установи, організації.

Роботодавець може організувати проведення курсового навчання на договірній основі. Фахівці, які залучаються на умовах договору до здійснення курсового навчання, повинні мати повну вищу освіту, стаж роботи за відповідною спеціальністю не менш ніж три роки та документ про проходження спеціальної підготовки встановленого зразка.

3.4. При індивідуальному навчанні працівник вивчає зміст програм самостійно та шляхом консультацій у керівника навчальної групи.

Для організації індивідуального навчання підприємством, установою та організацією обов'язково створюється необхідний фонд спеціальної навчальної літератури, що рекомендована ДСНС України для використання у системі навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях як навчальний посібник.

Консультації проводяться керівниками навчальних груп у визначені відповідними графіками дні та години, облік яких здійснюється у картці обліку теоретичного навчання для індивідуальних консультацій працівника.

3.5. Основними документами з планування курсового та індивідуального навчання працівників на підприємствах, в установах та організаціях є:

орієнтовний план навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях підприємства, установи, організації (на рік), затверджений роботодавцем;

програми підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

3.6. Орієнтовний план навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях розробляється всіма підприємствами, установами, організаціями на підставі організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях та щорічних планів основних заходів цивільного захисту територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, що затверджуються відповідно ДСНС України, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

3.7. Тривалість та зміст навчання визначається комплексом програм з підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, до якого належать:

програма загальної підготовки працівників підприємства, установи, організації до дій у надзвичайних ситуаціях;

програма спеціальної підготовки з цивільного захисту працівників, які входять до складу спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту;

програма додаткової підготовки з техногенної безпеки працівників об'єктів підвищеної небезпеки;

програма пожежно-технічного мінімуму для працівників, зайнятих на роботах з підвищеною пожежною небезпекою;

програма прискореної підготовки працівників до дій в особливий період.

3.8. Всі програми розробляються підприємствами, установами, організаціями і затверджуються їх керівниками на підставі затверджених ДСНС України відповідних програм з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Вибір тематики для конкретної програми визначається керівником підприємства, установи, організацій з урахуванням специфіки виробництва, техногенної та екологічної обстановки.

У разі відсутності будь-якої із програм підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, затверджених ДСНС України, підприємствам, установам, організаціям дозволяється розробляти і використовувати затвержені їх керівниками і погоджені з територіальним органом ДСНС України тимчасові програми підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

3.9. Розроблений підприємствами, установами, організаціями комплекс програм з підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях забезпечує цілісність і системність навчання, має чітку цільову орієнтацію, що враховує вид діяльності та відповідальність кожного працівника з цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки.

Програми мають типову структуру: вступ, тематичний план, зміст тем, список літератури, методичні матеріали з організації навчання на допомогу керівнику навчальної групи та тим, хто навчається.

3.9. Програма загальної підготовки працівників розробляється всіма підприємствами, установами, організаціями. Навчання передбачає поєднання курсових та індивідуальних форм з вивчення працівниками інформації, що міститься у планах реагування на надзвичайні ситуації, оволодіння навичками користування засобами індивідуального і колективного захисту, надання першої допомоги потерпілим.

На підприємствах, в установах та організаціях із чисельністю працівників 50 і менше осіб вивчення працівниками інформації, яка міститься в інструкціях щодо дій в умовах загрози і виникнення надзвичайної ситуації здійснюється у формі інструктажу, що проводиться індивідуально або з груповою працівників керівником такого підприємства, установи, організації.

Програма загальної підготовки працівників розрахована на трирічний термін навчання та є базовою у комплексі програм, що вивчається всіма працівниками підприємств, установ та організацій.

3.10. Програми спеціальної підготовки працівників розробляються підприємствами, установами, організаціями, які в установленому порядку утворили спеціалізовані служби і формування цивільного захисту (далі – служби, формування). На кожен таку службу, формування розробляється окрема програма спеціальної підготовки, що передбачає шляхом курсового навчання вивчення працівниками правил користування та матеріальної частини техніки, приладів і табельного майна служби, формування, порядку організації і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

Вибір тем для занять визначається керівниками навчальних груп виходячи зі специфіки та призначення відповідної служби, формування.

Програми спеціальної підготовки працівників розраховані на трирічний термін навчання та додатково вивчаються працівниками підприємств, установ та організацій, які призначені до складу служб, формувань.

3.11. Програма додаткової підготовки з техногенної безпеки працівників розробляється підприємствами, установами, організаціями у власності або у користуванні яких є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки. Навчання передбачає у поєднанні курсових та індивідуальних форм поглиблення отриманих базових знань працюючим персоналом об'єктів підвищеної небезпеки з питань небезпечних речовин, що виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються на території конкретного об'єкта підвищеної небезпеки, а також інших джерел небезпеки, що за певних обставин можуть спричинити виникнення на ньому надзвичайної ситуації.

3.12. Програма пожежно-технічного мінімуму розробляється підприємствами, установами, організаціями для осіб, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою. Конкретний перелік робіт та спеціальностей, з яких проводять навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму, установлюються наказом керівника підприємства,

установи, організації з урахуванням специфіки виробництва, характеру та виду робіт, вимог відповідних міжгалузевих і галузевих нормативних актів.

Навчання передбачає підвищення рівня загальних пожежно-технічних знань, вивчення правил пожежної безпеки з урахуванням особливостей виробництва, ознайомлення з протипожежними заходами та діями у разі виникнення пожежі, оволодіння навичками використання наявних засобів пожежогасіння.

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, попередньо проходять навчання по групах, з урахуванням фаху працівників. Там де відсутня можливість укомплектувати такі групи, навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму організовується на базі інших підприємств, установ та організацій.

У подальшому працівники, зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, проходять один раз на рік перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки.

Програми пожежно-технічного мінімуму обов'язково погоджуються з територіальним органом ДСНС України.

3.13. Програма прискореної підготовки працівників до дій в особливий період розробляється підприємствами, установами, організаціями, які продовжують роботу у воєнний час та які віднесено до категорії цивільного захисту.

Навчання передбачає прискорене формування у працівників таких підприємств, установ, організацій умінь і навичок щодо способів захисту від факторів ураження внаслідок застосування зброї та (або) спричинених терористичними проявами, а також необхідних знань для свідомого і ефективного виконання заходів, передбачених планами цивільного захисту на особливий період.

3.14. Навчання за програмами загальної, спеціальної, додаткової, прискореної підготовки працівників та пожежно-технічного мінімуму завершується перевіркою рівня знань тих, хто навчався, якщо інше не передбачено програмою. Відповідні записи вносяться до журналів (карток) обліку теоретичного навчання. Працівникам, робота яких пов'язана з підвищеною техногенною та пожежною небезпекою після закінчення навчання додатково може видаватися довідка або посвідчення зразка встановленого роботодавцем.

Працівники, які проходили навчання на інших підприємствах, установах, організаціях, перевірку рівня знань складають за місцем навчання.

3.15. Практична підготовка формує у працівників уміння і навички для виконання ними в установлені норми часу, типових правил поведінки та способів захисту від надзвичайних ситуацій і дій у разі їх виникнення передбачених документами з планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту.

Практична підготовки полягає в навчанні дією на основі теоретичних знань отриманих працівниками за програмами загальної, спеціальної, додаткової, прискореної підготовки та пожежно-технічного мінімуму.

Дії відпрацьовуються на фоні різноманітної динамічної обстановки, що може скластися на території підприємства, установи, організації, поблизу нього, враховуючи характер можливих НС та практичний досвід їх попередження і ліквідації.

Практична підготовка проводиться на навчально-виробничій базі підприємства, установи, організації відповідно до затверджених ДСНС України методичних рекомендації (настанов) з підготовки та проведення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Графіки проведення таких навчань і тренувань затверджуються щороку керівниками підприємств, установ та організацій і узгоджуються з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та територіальними органами ДСНС України.

Керівники та особи, які очолюють штаби керівництва спеціальних об'єктових навчань, тренувань проходять попередньо функціональне навчання на територіальних курсах, навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

Відповідальність за організацію і проведення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту покладається на роботодавця.

IV. Перевірка знань працівників підприємств, установ та організацій з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях

4.1. Перевірка знань працівників підприємств, установ та організацій з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється комісією з перевірки знань у кількості не менше трьох осіб, персональний склад якої затверджується наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи, організації.

4.2. Головою комісії призначається керівник підприємства, установи, організації або його заступник.

4.3. До складу комісії входять керівники навчальних груп, представник профспілки та посадова особа з питань цивільного захисту. Всі члени комісії в установленому порядку зобов'язані пройти спеціальну підготовку.

4.4. На підприємствах, установах та організаціях, що мають самостійні структурні підрозділи, створюватися декілька комісій, які очолюють керівники відповідних структурних підрозділів.

4.5. Перелік питань для перевірки знань розробляється комісією з урахуванням специфіки виробництва та/або характеру діяльності підприємств, установ та організацій і затверджується його керівником.

4.6. Перевірка знань працівників підприємств, установ та організацій здійснюється у формі заліку шляхом усного або письмового опитування.

4.7. Результати перевірки оформлюються протоколом. У разі незадовільного результату працівники повинні пройти повторне навчання зі складанням заліків протягом одного місяця.

4.8. Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань цивільного захисту, зокрема з пожежної безпеки, забороняється.

V. Навчально-виробнича база з підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

5.1. Навчально-виробнича база - це навчальні полігони, містечка, дільниці, окремі навчальні приміщення (пункти, класи, кабінети, куточки), виділені роботодавцем для теоретичного навчання і практичної підготовки, оснащені необхідним обладнанням, інвентарем, технічними засобами навчання та навчально-наочними посібниками.

5.2 Найбільш поширеним в переліку навчально-виробничої бази є інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту, що представляє собою виділену суб'єктом господарювання частину приміщення загального призначення у якій тематично оформляються стенди, розміщуються схеми, навчальні посібники і зразки, передбачені програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

Змістовність стендів інформаційно-довідкового куточка визначається з урахуванням заходів, передбачених документами з планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту, та містить інформацію про наявні можливості та ресурси підприємства, установи, організації з протидії небезпечним факторам надзвичайних ситуацій, що ймовірні для місця їх розташування.

Консультативно-аналітичні послуги підприємствам, установам, організаціям з розроблення зразків тематичного наповнення стендів у куточку надаються територіальними курсами, навчально-методичними центрами цивільного захисту та безпеки життєдіяльності або іншими підприємствами, установами, організаціями, статутом (положенням) яких передбачена така діяльність.

Додаток 1

ПРИМІРНИЙ ПЕРЕЛІК

питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час проведення вступного інструктажу з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях

1. Загальні відомості про підприємство, установу, організацію.
2. Основні небезпечні виробничі фактори, характерні для цього виробництва.

3. Засоби індивідуального та колективного захисту, знаки безпеки та сигналізації, порядок і норми видачі засобів індивідуального захисту, розташування захисних споруд цивільної оборони.

4. Організація оповіщення про загрозу і виникнення надзвичайної ситуації.

5. Обов'язки і дії працівників під час аварій, катастрофи, стихійного лиха відповідно до об'єктових планів реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки.

6. Діючі на об'єкті правила, інструкції, накази, положення з питань пожежної безпеки, загальні вимогами щодо утримання протипожежного режиму.

7. Способи та засоби запобігання пожежам, вибухам, типові дії працівників у разі їх виникненні.

8. Місцезнаходження об'єктової пожежної охорони, а в разі її відсутності - найближчої пожежної частини.

9. Правила використання первинних засобів пожежогасіння.

10. Заходи щодо сприяння проведенню на підприємстві, установі, організації аварійно-рятувальних та лікувально-евакуаційних робіт в умовах радіаційного забруднення і хімічного зараження, а також у районах завалів, пожеж, зруйнувань, затоплень, порушень у мережах життєзабезпечення.

11. Побутові дозиметричні прилади, їх призначення, використання та роботу з ними.

12. Надання домедичної та першої медичної допомоги постраждалим.

Додаток 2

ПРИМІРНИЙ ПЕРЕЛІК

питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час проведення первинного та повторного інструктажів

1. Обов'язки працівника на робочому місці.

2. Загальні відомості про технологічний процес та обладнання на робочому місці, виробничій дільниці, в цеху. Основні небезпечні виробничі фактори, що виникають при цьому технологічному процесі, особливості їх дії на працівників. Питання виробничої санітарії та особистої гігієни, пов'язані з виконанням роботи і перебуванням у приміщенні.

3. Безпечна організація робіт та утримання робочого місця.

4. Небезпечні зони машин, механізмів, приладів. Засоби безпеки обладнання (запобіжні, гальмові пристрої та огорожа, системи блокування та сигналізації, знаки безпеки). Вимоги запобігання електротравматизму.

5. Порядок підготовки до праці (перевірка справності обладнання, пускових приладів, інструменту та пристосувань, блокування, заземлення та інших засобів захисту).

6. Безпечні прийоми та методи роботи; дії при виникненні небезпечної ситуації.

7. Засоби індивідуального захисту на робочому місці та правила їх використання.

8. Схема безпечного руху працівників по території цеху, дільниці.
9. Транспортні та вантажопідйомні засоби і механізми. Вимоги безпеки під час проведення вантажно-розвантажувальних робіт та транспортуванні вантажу.
10. Характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо), випадків виробничого травматизму. Дії в разі їх виникнення (порядок виклику пожежної охорони, оповіщення людей, проведення евакуації тощо).
11. План локалізації та ліквідації аварійних ситуацій та аварій, запасні виходи.
12. Засоби запобігання можливим аваріям. Обов'язки і дії працівників при аваріях.
13. Стисла характеристика пожежної небезпеки агрегатів, устаткування, речовин та матеріалів, що використовуються в цьому приміщенні, або певній споруді.
14. Можливі причини виникнення пожеж та запобіжні заходи і дії щодо них (у тому числі у процесі роботи та після її завершення).
15. Правила (інструкції) пожежної безпеки, встановлені для працівників цього приміщення, дільниці або споруди, вказавши місця паління, якщо воно не забороняється.
16. Засоби зв'язку та місцезнаходженням найближчого телефону.
17. Правила утримання шляхів евакуації.
18. Призначення існуючих установок пожежної сигналізації та автоматичного пожежогасіння.
19. Місцезнаходження первинних засобів пожежогасіння та правила їх використання.
20. Надання долікарської допомоги потерпілим.
21. Вимоги безпеки під час закінчення робіт.

Проведення протипожежних інструктажів супроводжується практичним показом застосування існуючих на об'єкті засобів пожежогасіння.

Додаток 3

ЖУРНАЛ реєстрації інструктажів

№	Дата	Вид інструктажу (вступний, первинний, повторний, позаплановий) та назва або номер інструкції, за якою отримано	Прізвище, ім'я та по батькові особи, яку інструктують	Професія (посада)особи, яку інструктують (для вступного інструктажу,	Прізвище, ім'я та по батькові особи, яка інструктує	Підписи		Примітка
						особа, яку інструктують	особа, яка інструктує	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ ДСНС України
06.06.2014 № 310
(у редакції наказу ДСНС України
08.08.2014 № 458)

ПРОГРАМА

загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій
до дій у надзвичайних ситуаціях

I. Загальні положення

1.1. Програма загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях (далі - Програма) розроблена відповідно до Кодексу цивільного захисту України та постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» з метою встановлення рекомендованого змісту різних форм навчання, а також навчального часу на їх проведення.

1.2. В процесі вивчення Програми рекомендується:
ознайомлення із завданнями та особливостями організації заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації;
вивчення основних способів захисту працівників від уражаючих факторів надзвичайних ситуацій (НС) з урахуванням особливостей виробничої діяльності;
ознайомлення з інформацією, що міститься в планах реагування на НС про дії в умовах загрози і/або виникнення НС;
набуття практичних вмінь щодо користування засобами індивідуального і колективного захисту, первинними засобами пожежогасіння і сприяння проведенню рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації НС;
оволодіння навичками з надання першої допомоги потерпілим.

II. Орієнтовний обсяг засвоєних знань та вмінь за Програмою.

2.1. У результаті проходження навчання за Програмою рекомендується знати:

основні небезпечні виробничі фактори, техногенні та природні небезпеки, що ймовірні для місця розташування підприємства, установи та організації;
основні принципи функціонування об'єктової системи цивільного захисту, організацію оповіщення про загрозу і виникнення надзвичайної ситуації;
засоби індивідуального та колективного захисту, порядок і правила користування ними;
обов'язки і дії працівників під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій згідно із планами реагування на НС;

способи та засоби запобігання пожежам та вибухам, типові дії працівників при їх виникненні, способи застосування первинних засобів пожежогасіння;

побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування ними;

заходи щодо сприяння проведенню на підприємстві, в установі та організації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах виникнення НС.

2.2. У результаті проходження навчання за Програмою рекомендується вміти:

запобігати створенню умов, що можуть привести до виникнення НС;

чітко діяти за сигналами оповіщення, практично виконувати заходи згідно із планами реагування на НС;

користуватися засобами індивідуального і колективного захисту, первинними засобами пожежогасіння;

сприяти проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах виникнення НС;

дотримуватися режимів радіаційного захисту;

надавати першу допомогу потерпілим у НС.

2.3. За підсумками навчання за Програмою рекомендується формування психологічної готовності до адекватних дій в умовах стресового впливу вражаючих чинників НС.

III. Орієнтовний розподіл навчального часу за розділами програми та формами навчання

Найменування розділу	Форма навчання, години		
	курсове навчання	індивідуальне навчання	спеціальні об'єктові навчання, тренування
Теоретична складова			
Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС	1	5	—
Надання першої допомоги потерпілим	1	1	—
Організація заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації	1	2	—
Перевірка знань	1	—	—
Усього	4	8	—

Найменування розділу	Форма навчання, години		
	курсове навчання	індивідуальне навчання	спеціальні об'єктові навчання, тренування
Практична складова			
Протипожежні тренування	—	—	2
Спеціальне об'єктове навчання (тренування) з питань цивільного захисту	—	—	до 8
Усього	—	—	до 10
Разом	4	8	до 10

IV. Рекомендована тематика та орієнтовний зміст тем за розділами програми

4.1. Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС

4.1.1. Тема 1. Основні способи захисту в умовах загрози та виникнення НС.

Основні поняття про НС. Порядок отримання інформації про загрозу і виникнення НС. Попереджувальний сигнал «Увага всім!».

Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування. Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них.

Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами. Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет. Індивідуальні протихімічні пакети.

Евакуація, порядок її проведення, правила поведінки та обов'язки евакуйованих працівників.

4.1.2. Тема 2. Правила поведінки працівників під час НС природного характеру.

Правила поведінки і дії працівників при землетрусах.

Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних НС (пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами, осіданням земної поверхні, карстовими провалами або підтопленням).

Особливості негативного впливу гідрометеорологічних НС. Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення.

Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах. Правила поведінки та заходи безпеки у разі їх виникнення.

4.1.3. Тема 3. Безпека працівників під час радіаційних аварій і радіаційного забруднення місцевості. Режими радіаційного захисту.

Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення людини. Променева хвороба.

Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування.

Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо.

4.1.4. Тема 4. Правила поведінки працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Характеристики основних небезпечних хімічних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин.

Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо.

4.1.5. Тема 5. Вибухо - пожежонебезпека на виробництві. Рекомендації щодо дій під час виникнення пожежі.

Основні поняття вибухобезпеки виробництва. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.

Стисла характеристика пожежної небезпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці. Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі.

Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі.

4.1.6. Тема 6. Правила поведінки і дії в умовах масового скупчення людей та в осередках інфекційних захворювань.

Безпека при масових скупченнях людей. Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.

Поширення інфекційних хвороб серед населення. Джерела збудників інфекцій. Основні механізми передавання збудників інфекції.

Режимно-обмежувальні заходи (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах.

Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб. Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби.

4.2. Надання першої допомоги потерпілим.

4.2.1. Тема 1. Порядок і правила надання першої допомоги при різних типах ушкоджень.

Основні правила надання першої допомоги в невідкладних ситуаціях. Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги.

Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки роботи серця. Проведення непрямого масажу серця.

Перша допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.

Перша допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних або підручних засобів.

4.2.2. Тема 2. Порядок і правила надання першої допомоги при ураженні небезпечними речовинами, при опіках тощо.

Невідкладна та перша допомога при отруєннях чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами.

Перша допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості, тепловому та сонячному ударах.

Правила надання допомоги при утопленні.

Способи і правила транспортування потерпілих.

4.3. Організація заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації.

4.3.1. Тема 1. Забезпечення виконання на підприємстві, в установі та організації завдань з цивільного захисту

Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації. Об'єктові комісії з питань НС та евакуації.

Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту. Відомча та добровільна пожежна охорона. Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій. Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучених підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту. Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС у разі їх виникнення. Заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок НС.

4.3.2. Тема 2. Виконання заходів захисту та дії працівників згідно з планами реагування на НС

Об'єктовий план реагування на НС (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення НС). Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів, небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо) на виробництві.

Об'єктова система оповіщення працівників. Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва. Виведення працівників з небезпечної зони, порядок забезпечення їх засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ, шляхи евакуації.

Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.

V. Рекомендований зміст практичних форм навчання за Програмою

5.1. Тренінги необхідних дій в умовах НС проводяться під час курсового або індивідуального навчання шляхом виконання індивідуальних завдань або групових занять з метою формування та/або відпрацювання умінь та навичок користування засобами індивідуального захисту та засобами пожежогасіння, дотримання правил поведінки під час проведення евакуації, проведення серцево-легеневої реанімації та інших способів надання першої допомоги потерпілим.

5.2. Тренування з питань цивільного захисту та протипожежні тренування є спрощеними за організацією та скорочені за часом і обсягом злагожені навчальні заходи, що спрямовані на вирішення завдань запобігання, мінімізації або ліквідації наслідків НС на підприємстві, в установі або організації в умовах, максимально наближених до обстановки, що може бути спричинена небезпечною подією або сукупністю небезпечних подій та явищ.

Тренування проводяться з метою практичного відпрацювання, закріплення та перевірки умінь та навичок виконання працівниками дій щодо запобігання можливих НС та дій у разі виникнення НС, насамперед дій за сигналами оповіщення, користування засобами індивідуального захисту та засобами пожежогасіння, способів рятування людей, надання першої допомоги потерпілим, порядку евакуації людей і матеріальних цінностей, взаємодії з аварійно-рятувальними підрозділами та медичними працівниками.

5.3. Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту є єдиним комплексом навчальних заходів, спрямованих на вирішення завдань цивільного захисту на підприємстві, в установі або організації в умовах, максимально наближених до НС.

Спеціальні об'єктові навчання проводяться з метою комплексного відпрацювання керівним складом та фахівцями сил цивільного захисту разом працівниками підприємств, установ та організацій дій з організації та здійснення заходів, передбачених планами реагування на надзвичайні ситуації,

локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, цивільного захисту на особливий період, а також виконання ними функцій з питань цивільного захисту.

VI. Рекомендації щодо перевірки засвоєння змісту Програми

6.1. Перевірку засвоєння змісту Програми рекомендується проводити комісійно із залученням фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.

6.2. Перевірку знань за змістом Програми рекомендується проводити шляхом тестування або заліку в усній або письмовій формі.

VII. Рекомендований перелік навчально-матеріального майна

7.1. Для забезпечення проведення навчання за Програмою використовується матеріально-технічна база підприємства, установи та організації.

7.2. У складі навчально-матеріального майна, повний перелік та кількісні показники якого визначаються керівником підприємства, установи та організації з урахуванням особливостей їх виробничої діяльності та кількості працівників, доцільно передбачати протигази фільтруючий, респіратор, побутовий дозиметричний прилад, вогнегасники, індивідуальну аптечку, навчальні стенди та схеми.

VIII. Рекомендований перелік нормативних документів

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 34-35.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4.

3. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 27.

4. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22.

5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 29.

6. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 15.

7. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 49.

8. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 23.

9. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р.

№ 11 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 8.

10. Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733.

11. Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю: постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1200 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 34.

12. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 50.

13. Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 443 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 50.

14. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 92.

15. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 905.

16. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2013 р. № 819 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 89.

17. Про затвердження Правил вибору та застосування засобів індивідуального захисту органів дихання (НПАОП 0.00-1.04-07): наказ Держгірпромнагляду України від 28 грудня 2007 р. № 331, зареєстрований в Мін'юсті України 4 квітня 2008 за № 285/14976 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 28.

18. Про затвердження Правил експлуатації вогнегасників (НАПБ Б.01.008-2004): наказ МНС України від 2 квітня 2004 р. № 152, зареєстрований в Мін'юсті України 29 квітня 2004 за № 555/9154 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 19.

18. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні (НАПБ А.01.001-2004): наказ МНС України від 19 жовтня 2004 р. № 126, зареєстрований в Мін'юсті України 4 листопада 2004 за № 1410/10009 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45.

19. ДСТУ 2272-2006. Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять. — Вид. офіц. — На заміну ДСТУ 2272-93; Чинний від 01.10.2006. — К.: Держспоживстандарт України, 2007. — III, 28 с. — (Національний стандарт України).

20. ДСТУ 3891-99. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та

визначення основних понять. — Введ. 2000.01.01. — Офіц. вид. — К.: Держстандарт України, 1999. — III, 21 с. — (Державний стандарт України).

21. ДСТУ 5058:2008. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення. — Вид. офіц. — Чинний від 2010-01-01. — К.: Держспоживстандарт України, 2009. — III, 10 с. — (Національний стандарт України).

22. ДК 019:2010. Класифікатор надзвичайних ситуацій. — На заміну ДК 019-2001 ; Чинний від 2011-01-01. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — IV, 19 с. — (Національний класифікатор України).

23. Норми радіаційної безпеки України, доповнення: Радіаційний захист від джерел потенційного опромінення (НРБУ — 97/Д — 2000): державні гігієнічні нормативи ДГН 6.6.1. — 6.5.061 — 2000 / Комітет з питань гігієнічного регламентування, Національна комісія з радіаційного захисту населення України ; наук. керівник авт. кол. І. А. Ліхтарьов [та ін.]. — Вид. офіц. — К.: 2000.

Директор Департаменту організації
заходів цивільного захисту

М. Чечоткін

**Рекомендований зміст тематики
програм навчання посадових осіб з питань пожежної безпеки
(пожежно-технічний мінімум)**

Додаток 1

до Порядку затвердження програм навчання посадових осіб з питань пожежної безпеки, організації та контролю їх виконання (наказ МНС від 11.09.2014 № 935)

Тема. Заходи пожежної безпеки на підприємстві, в установі, організації

Стисла характеристика підприємства, установи, організації та їх пожежної небезпеки. Основні положення Кодексу цивільного захисту України в частині забезпечення пожежної безпеки. Правила, інструкції, положення та накази з питань пожежної безпеки. Відповідальність за порушення правил пожежної безпеки. Основні причини пожеж: несправність обладнання, іскри електрогазозварювальних робіт та необережне поводження з вогнем, несправність електроустановок, порушення правил користування інструментами і електронагрівальними приладами тощо. Вимоги щодо утримання території, протипожежних розривів, джерел протипожежного водопостачання. Дії посадових осіб у разі виявлення порушень правил пожежної безпеки. Місцезнаходження та порядок виклику об'єктової пожежної охорони, а в разі її відсутності — найближчої пожежної частини. Порядок організації, мета та завдання добровільної пожежної дружини.

Тема. Заходи пожежної безпеки на робочому місці

Характеристика пожежної небезпеки приміщень (споруд). Дії персоналу у випадку порушень режиму роботи установок, машин і агрегатів. Протипожежний режим на робочому місці. Правила пожежної безпеки, встановлені для працівників цього приміщення або споруди. Можливі причини виникнення пожеж. Дії персоналу в разі загрози виникнення пожежі, аварії чи вибуху; правила вимкнення установок та агрегатів, порядок зняття напруги з електроустановок, виклику аварійної допомоги тощо. Заходи пожежної безпеки, яких необхідно дотримуватися стаючи до роботи, у процесі роботи та після її закінчення з метою запобігання виникненню пожеж.

Тема. Сповіщення про пожежу та виклик пожежної охорони

Установлений на підприємстві, в установі, організації порядок (система) сповіщення людей про пожежу. Засоби зв'язку, сигналізації, які є на підприємстві, в установі, організації та на робочому місці, розміщення найближчих апаратів телефонного зв'язку, сповіщувачів пожежної сигналізації, пристроїв для подання звукових сигналів пожежної тривоги, систем сповіщення та керування евакуацією людей. Порядок використання цих засобів у разі виникнення пожежі.

Тема. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок їх використання під час пожежі

Призначення та місцезнаходження існуючих на підприємстві, в установі, організації засобів пожежогасіння, протипожежного устаткування та інвентарю (вогнегасники, внутрішні пожежні крани, діжки з водою, ящики з піском, стаціонарні установки пожежогасіння тощо). Загальні поняття про пожежну сигналізацію, спринклерне і дренчерне обладнання та інші установки пожежогасіння (вуглекислотні, пінні, порошкові тощо). Порядок утримання існуючих на підприємстві, в установі, організації засобів пожежогасіння (у літніх та зимових умовах). Правила використання вогнегасних засобів, протипожежного інвентарю та обладнання.

Тема. Дії під час пожежі

Дії в разі виявлення на робочому місці або на території підприємства, установи, організації задимлення чи пожежі. Порядок повідомлення про пожежу аварійно-рятувальних і пожежних підрозділів та інших аварійних служб. Організація зустрічі аварійно-рятувальних та пожежних підрозділів. Відключення у разі необхідності устаткування, комунікацій, електроустановок та вентиляції. Гасіння пожежі існуючими на підприємстві, в установі, організації засобами пожежогасіння; порядок включення стаціонарних установок пожежогасіння, евакуації людей та матеріальних цінностей. Дії після прибуття аварійно-рятувальних та пожежних підрозділів (надання допомоги у прокладанні рукавних ліній, участь в евакуації матеріальних цінностей та виконанні інших робіт за розпорядженням керівника пожежогасіння). Обов'язки членів добровільної пожежної дружини за табелем бойової обслуги.

Додаткова тема. Заходи пожежної безпеки в побуті

Основні причини виникнення пожеж у житлових будинках: необережне поводження з вогнем, використання факелів та паяльних ламп для відігрівання замерзлих труб центрального опалення, водопостачання чи каналізації. Несправності та неправильна експлуатація приладів газопостачання, опалення та побутових споживачів електроенергії. Пожежна небезпека хімічних речовин, предметів побутової хімії та аерозольних препаратів. Запобігання пожежам від основних причин. Порядок утримання житлових і підсобних приміщень, індивідуальних гаражів. Виклик пожежної охорони і поведінка громадян у разі виникнення пожежі.

ПРИМІРНА ПРОГРАМА
спеціальної підготовки працівників підприємств, установ,
організацій, які входять до складу позаштатних органів управління,
спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту

I. Загальні положення

1. Ця програма призначена для підготовки працівників, що входять до складу позаштатних органів управління, спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту підприємств, установ, організацій до дій в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу (далі – органи управління, служби, формування), який не проходить курсового навчання у мережі курсів навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту, але отримує базові знання за програмою загальної підготовки при навчанні на виробництві.

Основною метою навчання за програмою спеціальної підготовки є опанування додатковими знаннями і практичними методами роботи у складі органів управління, служб, формувань з виконання завдань за призначенням, організації управління, здійснення всіх видів забезпечення під час підготовки та проведення рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків стихійних лих, аварій, катастроф.

Змістом спеціальної підготовки працівників є:

вивчення функціональних обов'язків, штатної техніки, приладів та табельного майна відповідно до призначення служби, формування, порядку приведення його у готовність, виробничі і технологічні особливості об'єкту проведення рятувальних та інших невідкладних робіт;

набуття практичних навичок щодо користування технічними засобами аварійно-рятувальних робіт та засобами захисту, взаємодії з іншими виконавцями робіт із забезпеченням вимог техніки безпеки та надання першої допомоги потерпілим.

2. Досягнення визначеної мети та змісту навчання здійснюється: чіткою організацією та високоякісним проведенням занять, високим рівнем методичної підготовки керівників занять, приданням заняттям практичної спрямованості; наявністю відповідної навчальної бази.

II. Орієнтовний обсяг засвоєних знань та вмінь за Програмою.

4. За результатами навчання особи, що входять до складу органів управління, служб, формувань повинні:

а) знати:

основні заходи цивільного захисту та його організаційну структуру на рівні суб'єкту господарювання;

організаційну структуру та функціональне призначення органів управління, служби, формування, свої особисті функціональні обов'язки у складі цих структур;

порядок дій за попереджувальним сигналом "Увага всім !" та речовим повідомленням засобів масової інформації;

порядок оповіщення, збору і приведення органу управління, служби, формування у готовність до виконання завдань за призначенням;

матеріально-технічного оснащення та порядок отримання майна, технічних засобів та обладнання;

призначення, технічні дані, можливості, порядок підготовки до роботи механізмів, приладів та інших технічних засобів, а також засобів захисту, які є на оснащенні органу управління, служби, формування;

виробничі та технологічні особливості свого суб'єкту господарювання і характер можливих рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації наслідків стихійних лих, аварій, катастроф, ураження, терористичного акту;

правила використання і зберігання штатних технічних засобів, засобів індивідуального захисту;

штатні засоби зв'язку;

можливі фактори ураження надзвичайних ситуацій техногенного, природного, воєнного характеру та терористичних проявів;

фактори радіаційного, хімічного та бактеріального ураження;

фізико-хімічні та уражаючи властивості хімічно небезпечних речовин, які застосовуються на суб'єкті господарювання, порядок захисту при їх викиді;

порядок проведення часткової, повної санітарної обробки, способи знезараження території, споруд, техніки, одягу, продовольства;

міри безпеки при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт;

прийоми надання само - та взаємодопомоги.

б) вміти:

здійснювати управлінські функції за посадами в органі управління, службі, формуванні, проводити рятувальні та інші невідкладні роботи, їх всебічне забезпечення під час попередження та ліквідації наслідків стихійних лих, аварій, катастроф, ураження, терористичного акту;

користуватись засобами зв'язку, оповіщення та інформації;

перевіряти справність і готувати до використання засоби індивідуального захисту, прилади хімічної та радіаційної розвідки, спостереження і контролю

застосовувати закріплену штатну техніку, механізми, прилади та інше табельне майно, а також засоби захисту під час проведення рятувальних та інших невідкладних робіт;

користуватись засобами попередження та гасіння пожеж;

проводити часткову, повну санітарну обробку людей, дезактивацію, дегазацію та знезараження території, споруд, техніки, одягу, території, майна та особистих речей;

користуватись засобами індивідуального протирадіаційного, протихімічного та медичного захисту, надавати само - та взаємодопомогу при пораненнях, переломах кісток, кровотечах, опіках та інших травмах;

виконувати правила особистої безпеки у процесі виконання завдань розвідки, пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт.

5. Навчання, за даною програмою проводиться щорічно у обсязі 15 навчальних годин.

Для формувань цивільного захисту програма складається з двох розділів.

Перший розділ програми (9 годин) вміщує загальну тематику, яка відпрацьовується всіма формуваннями.

Другий розділ програми (6 годин) – спеціальна тематика, що відпрацьовується формуваннями з врахуванням їх призначення.

Конкретні теми, час на їх вивчення та метод проведення занять з органами управління, службами та формуваннями визначаються керівниками суб'єктів господарювання з врахуванням їх виробничої специфіки, регіональних особливостей розташування та задач, що ними вирішуються, але без скорочення загального часу, який відводиться на навчання.

б. Теоретична підготовка працівників органів управління, служб і формувань завершується проведенням спеціальних об'єктових навчань (тренувань) за тематикою, визначеною керівниками суб'єктів господарювання.

III. Перелік тем і розрахунок навчальних годин за категоріями працівників, що навчаються за програмою спеціальної підготовки

№ з\п	Найменування теми	Кількість годин	Від заняття
1	2	3	4
1.	Особи, що входять до складу позаштатних органів управління		
1.1	Призначення та основні завдання органів управління з питань цивільного захисту підприємств, установ, організацій.	1	Лекція
1.2	Порядок роботи координаційних органів з ліквідації НС при плануванні заходів з ліквідації НС	2	Практичне заняття
1.3	Порядок роботи координаційних органів з ліквідації НС при організації виконання плану заходів з ліквідації НС	2	Практичне заняття
1.4	Структура, оперативний склад та завдання штабу з ліквідації надзвичайних ситуацій підприємства, установи, організації. Порядок роботи штабу при прийнятті рішення на ліквідацію надзвичайної ситуації	2	Практичне заняття
1.5	Порядок роботи штабу при плануванні робіт з ліквідації НС.	2	Практичне заняття
1.6	Порядок роботи штабу при керівництві роботами з ліквідації НС.	2	Практичне заняття
1.7	Евакуаційні органи підприємства, установи, організації, їх функції та завдання.	1	Лекція
1.8	Порядок роботи евакуаційних органів при плануванні заходів та підготовки персоналу до	1-2	Практичне

	проведення евакуації		заняття
1.9	Робота евакуаційних органів під час евакуації.	1-2	Практичне заняття
	<p style="text-align: center;">Зміст тем для позаштатних органів управління</p> <p><u>Тема 1.1.</u> Призначення та основні завдання органів управління з питань цивільного захисту підприємства, установи, організації.</p> <p>Постійні та координуючі органи управління з питань цивільного захисту об'єкту.. Нормативна база діяльності постійних та координуючих органів з питань цивільного захисту. Зміст положень про підрозділ (посадової інструкції особи) з питань цивільного захисту та координуючі органи з питань цивільного захисту об'єкту. Структура, оперативний склад та завдання органів з координації питань цивільного захисту підприємства, установи, організації</p> <p><u>Тема 1.2.</u> Порядок роботи координаційних органів з ліквідації НС при плануванні заходів з ліквідації НС</p> <p>Порядок формування плану заходів щодо захисту працівників об'єкту від наслідків НС. Збирання даних про обстановку в зоні НС, їх аналіз та узагальнення. Визначення першочергових заходів щодо проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у зоні аварії, катастрофи. Розроблення оперативних планів ліквідації НС та їх наслідків. Визначення кількості й складу сил для проведення аварійно-рятувальних робіт, порядку і термінів їх залучення згідно з планами реагування на НС і планами взаємодії.</p> <p><u>Тема 1.3.</u> Порядок роботи координаційних органів з ліквідації НС при організації виконання плану заходів з ліквідації НС</p> <p>Організація діяльності структурних підрозділів, спеціалізованих служб і формувань з виконання комплексу робіт з ліквідації надзвичайної ситуації та забезпечення життєдіяльності постраждалого персоналу. Порядок визначення розміру збитків унаслідок надзвичайної ситуації, інформування населення про стан справ, наслідки та прогноз розвитку надзвичайної ситуації, хід ліквідації та правила поведінки, організації надання допомоги потерпілим та сім'ям загиблих унаслідок надзвичайної ситуації</p> <p><u>Тема 1.4.</u> Структура, оперативний склад, завдання та організація роботи штабу з ліквідації надзвичайних ситуацій підприємства, установи, організації.</p> <p>Нормативна база створення штабу з ліквідації НС його структура, оперативний склад, основні завдання. Порядок роботи штабу при прийнятті рішення на ліквідацію надзвичайної ситуації. Збирання даних про обстановку в зоні НС, що склалася у наслідок аварії, катастрофи, їх аналіз, узагальнення та оцінка. Робота штабу при прийнятті рішення на ліквідацію НС. Вибір головного</p>		

напрямку ліквідації НС та визначення кількості й складу сил для проведення аварійно-рятувальних робіт. Порядок і терміни залучення сил згідно з планами реагування на НС і планами взаємодії.

Тема 1.5. Порядок роботи штабу при плануванні робіт з ліквідації НС.

Перелік, зміст плануючої та оперативної документації, що розробляється під час ліквідації НС та порядок її відпрацювання відповідно до Плану реагування на НС об'єкту Зміст оперативних планів ліквідації НС, її наслідків, захисту персоналу і території. Строки і порядок розроблення планів та іншої плануючої та оперативної документації штабу.

Тема 1.6. Порядок роботи штабу під час керівництва роботами з ліквідації НС.

Організація взаємодії сил та засобів, які залучені до проведення аварійно-рятувальних та відновлюваних робіт. Ведення обліку робіт, що були проведені аварійно-рятувальними службами та формуваннями під час ліквідації НС. Ведення обліку загиблих та постраждалих унаслідок НС. Порядок інформування населення про наслідки НС та прогноз її розвитку, хід її ліквідації та правила поведінки в зоні НС. Порядок ведення оперативно-технічної документації та складання звіту для подання органам, що призначив уповноваженого керівника з ліквідації НС.

Тема 1.7 Евакуаційні органи підприємства, установи, організації, їх функції та завдання.

Персональний склад евакуаційної комісії, збірного, проміжного та приймального пунктів, їх функціональні обов'язки на різних етапах підготовки та проведення евакуації.

Тема 1.8 Порядок роботи евакуаційних органів при плануванні заходів та підготовки персоналу до проведення евакуації

Порядок планування евакуаційних заходів та оформлення відповідних документів. Підготовка персоналу до проведення евакуації. Підготовка транспортних засобів до забезпечення евакуації. Організація оповіщення, реєстрації та обліку населення. Уточнення даних та термінів подачі транспортних засобів, що виділяються об'єктові. Визначення маршрутів, порядку руху на них та всіх видів забезпечення.

Тема 1.9 Робота евакуаційних органів під час евакуації.

Контроль стану оповіщення, збору персоналу, готовності транспортних засобів до перевезень та формування колон. Дії персоналу органів евакуації у районах розміщення їх оперативного складу та персоналу об'єкту. Здійснення всіх видів забезпечення евакуації.

2.	Працівники, що входять до складу об'єктових спеціалізованих служб цивільного захисту		
2.1	Нормативно-правові засади створення спеціалізованих служб цивільного захисту підприємства, установи, організації та їх дій в умовах надзвичайних ситуацій.	2	Лекція
2.2	Мета створення спеціалізованої служби об'єкту, її основні завдання, структура, сили та засоби.	2	Практичне заняття
2.3	Матеріально-технічне та фінансове забезпечення роботи спеціалізованої служби.	2	Практичне заняття
2.4	Призначення, основні функції органу управління та інших структурних підрозділів спеціалізованої служби.	2	Практичне заняття
2.5	Порядок роботи спеціалізованої служби та її підрозділів при плануванні заходів з ліквідації НС	2	Практичне заняття
2.6	Порядок роботи спеціалізованої служби при забезпеченні заходів з ліквідації НС.	3-4	Практичне заняття
2.7	Робота спеціалізованої служби під час евакуації	2	Практичне заняття

Зміст

тем для об'єктових спеціалізованих служб цивільного захисту

Тема 2.1. Нормативно-правові засади створення спеціалізованих служб цивільного захисту підприємства, установи, організації та їх дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань порядку створення та організації дій спеціалізованих служб підприємства, установи, організації (Кодекс України про цивільний захист, постанови Кабінету Міністрів України, накази МНС та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань цивільного захисту). Види спеціалізованих служб цивільного захисту.

Тема 2.2. Мета створення спеціалізованої служби, її основні завдання, структура, сили та засоби.

Мета створення спеціалізованої служби. Місце спеціалізованої служби об'єкту у структурі відповідної ланки єдиної системи цивільного захисту. Основні завдання служби у різних режимах її діяльності (у режимі повсякденної діяльності, підвищеної готовності, реагування на надзвичайну ситуацію або реальну загрозу її виникнення). Структура, сили та засоби спеціалізованої служби, порядок їх формування. Функціональні обов'язки

особового складу служби.

Тема 2.3. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення роботи спеціалізованої служби

Призначення, основні характеристики та можливості штатної техніки, приладів та табельного майна спеціалізованої служби об'єкту. Порядок приведення техніки та обладнання служби у готовність до застосування. Фінансове забезпечення діяльності служби. Порядок визначення (проведення розрахунків) необхідної кількості запасів матеріальних засобів для проведення першочергових робіт для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та життєзабезпечення населення персоналу об'єкту.

Тема 2.4. Призначення та основні функції органу управління та інших структурних підрозділів служби.

Призначення, основні функції та організація роботи груп збору та узагальнення інформації, оперативного планування, забезпечення матеріалами, обладнанням та зберігання матеріальних цінностей, евакуації робітників, службовців служби та їх сімей тощо в різних режимах діяльності спеціалізованої служби.

Тема 2.5. Порядок роботи спеціалізованої служби та її підрозділів при плануванні заходів з ліквідації НС

Документи з організації роботи спеціалізованої служби. Документи організаційного характеру (наказ про створення служби, штатно-посадовий список, схеми зв'язку і оповіщення, функціональні обов'язки, розклад занять, журнали обліку занять з особовим складом тощо). Номенклатура плануючих, облікових та звітних документів служби, загальний порядок їх розроблення та ведення. Зміст плану забезпечення заходів ЦЗ об'єкту силами служби, приведення служби у готовність, інших плануючих документів та їх відповідність до Плану реагування на НС об'єкту.

Тема 2.6. Порядок роботи спеціалізованої служби при забезпеченні заходів з ліквідації НС.

Організація і управління діями служби у разі виникнення НС. Керівництво структурними підрозділами та позаштатними формуваннями служби під час ліквідації НС. Порядок роботи служби при зборі даних про обстановку, аналізі і оцінці обстановки, підготовці висновків і пропозицій до рішення на організацію роботи служби, прийнятті (уточненні) рішення і доведення завдань до виконавців, забезпеченні дій сил і засобів. Організація та здійснення взаємодії служби з іншими структурами у різних видах надзвичайних ситуацій, режимах діяльності об'єктової ланки ЄДС ЦЗ та етапах проведення аварійно-рятувальних робіт в зонах надзвичайних ситуацій.

Тема 2.7. Робота спеціалізованої служби під час евакуації.

Контроль стану оповіщення, збору персоналу, готовності транспортних засобів до перевезень та формування колон. Дії персоналу служби у пунктах евакуації і районах розміщення. Здійснення всіх видів забезпечення евакуації

3.	Працівники, що входять до складу формувань цивільного захисту		
	3.1. Загальна тематика		
3.1.1	Характеристика небезпечних техногенних факторів притаманних сфері діяльності підприємства, установи, організації та найближчих потенційно небезпечних об'єктів.	1	Лекція
3.1.2	Призначення і організаційна структура формування ЦЗ, функціональні обов'язки працівників та їх дії за планом приведення формування в готовність до виконання завдань.	2-3	Практичне заняття
3.1.3	Організація захисту працівників формування в ході виконання рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу.	1	Практичне заняття
3.1.4	Організація санітарної обробки працівників формувань, спеціальної обробки техніки і майна при зараженні радіоактивними, отруйними речовинами та бактеріальними засобами.	1	Практичне заняття
3.1.5	Прийоми надання само - та взаємодопомоги при пораненнях, опіках, кровотечах, переломах в ході проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. До медична та перша медична допомога при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами.	1	Практичне заняття
3.1.6	Заходи безпеки при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф та проявів терористичних актів.	1	Практичне заняття
3.1.7	Взаємодія працівників формувань при проведенні робіт у районах надзвичайних ситуацій.	1	Практичне заняття
3.1.8	Дії формувань при загрозі та ліквідації наслідків терористичних актів.	1	Практичне заняття

Зміст тем загальної тематики

Тема 3.1.1 "Характеристика небезпечних техногенних факторів, притаманних сфері діяльності підприємства, установи, організації та найближчих потенційно небезпечних об'єктів".

Небезпечні чинники виробничих аварій, їх вплив на екологічну безпеку та безпеку життя і здоров'я людей. Характеристика небезпечних техногенних факторів об'єкту. Загальна характеристика сусідніх потенційно небезпечних об'єктів, у зоні техногенних факторів яких може опинитися свій

об'єкт. Можливі фактори надзвичайних ситуацій природного характеру даного регіону. Обстановка, яка може скластися на території об'єкту внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру

Тема 3.1.2. "Призначення і організаційна структура формування ЦЗ, функціональні обов'язки працівників та їх дії за планом приведення формування в готовність до виконання завдань."

Призначення формування, його роль та місце у системі виконання заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій різних факторів походження. Організаційна структура формування, техніка, засоби озброєння, обладнання і майна. Поняття о готовності формування, порядок приведення формування у готовність. Функціональні обов'язки працівників та їх дії при приведенні формування у готовність до виконання завдань. Оповіщення, місце та час збору працівників. Порядок отримання табельного майна, підгонка засобів індивідуального захисту. Порядок виходу і строк прибуття у визначений район. Заходи, які проводяться з метою підвищення готовності формування. Практичне приведення формування у готовність.

Тема 3.1.3. "Організація захисту працівників формування в ході виконання рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу"

Обов'язки командира (начальника) формування щодо забезпечення виконання заходів по захисту працівників формування. Ведення розвідки, використання колективних та індивідуальних засобів захисту, засобів зв'язку та оповіщення. Дозиметричний, хімічний та бактеріологічний контроль. Протиепідемічні, санітарно-гігієнічні та спеціальні профілактичні заходи. Забезпечення безпеки і захисту формування під час дії у зонах руйнувань, завалів, пожеж, зараження і катастрофічного затоплення.

Страховання осіб, які залучаються до виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу.

Тема 3.1.4. "Організація спеціальної обробки техніки і майна, санітарної обробки працівників формувань при зараженні радіоактивними, отруйними речовинами та бактеріальними засобами"

Дії працівників формування при проведенні часткової дезактивації, дегазації та дезінфекції техніки, приладів, засобів захисту, одягу, взуття. Послідовність проведення часткової санітарної обробки людей при зараженні радіоактивними, отруйними і сильно діючими ядовитими речовинами та бактеріальними засобами. Проведення повної санітарної обробки. Застосування табельних і підручних засобів.

Тема 3.1.5. "Прийоми надання само - та взаємодопомоги при пораненнях, опіках, кровотечах, переломах в ході проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. Домедична та перша медична допомога при гострих отруєннях небезпечними хімічними речовинами"

Прийоми і способи зупинення кровотечі, накладання пов'язок на поранення і опечені ділянки тіла. Основні правила надання домедичної

допомоги при переломах, вивихах і забитих місцях, при опіках (термічних і хімічних). при шоку, непритомності, ураженні електричним струмом, обмороженні, при отруєннях і ураженнях отруйними речовинами. Особливості надання допомоги при витягу людей з під завалів.

Тема 3.1.6. "Заходи безпеки при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф та проявів терористичних актів".

Необхідні міри безпеки при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт на місцевості, зараженої радіоактивними речовинами, при роботі поблизу будинків і споруд, які загрожують обвалом, у задимлених і загазованих приміщеннях, на електричних мережах, при гасінні нафтопродуктів, при організації робіт в зонах катастрофічного затоплення, в умовах поганої видимості, у ночі та зимою.

Тема 3.1.7. "Взаємодія працівників формувань при проведенні робіт у районах надзвичайних ситуацій".

Організація взаємодії та зв'язку. Порядок встановлення та підтримки взаємодії у районах надзвичайних ситуацій. Взаємодія формування при проведенні інженерних, аварійно-відновлювальних, протипожежних, рятувальних та інших видах робіт. Участь формувань у заходах життєзабезпечення населення, спрямованих на задоволення мінімуму життєвих потреб громадян, які потерпіли від наслідків надзвичайних ситуацій.

Тема 3.1.8. "Дії формувань при загрозі та ліквідації наслідків терористичних актів".

Суб'єкти терористичних дій. Засоби, які можуть бути використані для проведення терористичних актів. Об'єкти впливу. Види терористичних актів. Особливості дій працівників формувань при загрозі терористичних актів та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникають внаслідок їх здійснення. Підготовка та проведення спеціальних заходів щодо виявлення та ідентифікації небезпечних речовин, найбільш вірогідних у разі терористичних актів. Спеціальні заходи щодо виявлення та знешкодження засобів здійснення технологічних терористичних актів. Організація та проведення працівниками формувань робіт в умовах можливого застосування терористами вибухових пристроїв.

	3.2. Спеціальна тематика для формувань з врахуванням їх призначення		
	3.2.1. Для рятувальних формувань		
3.2.1.1	Розшук та визволення потерпілих з під завалів будівель, зсувів, снігових лавин. Прийоми та способи рятування людей на верхніх поверхах зруйнованих або палаючих будівель.	2	Практичне заняття
3.2.1.2	Завалення нестійких конструкцій споруд та їх підсилення. Дії особового складу формування з	1	Практичне

	рятування людей із завалених захисних споруд		заняття
3.2.1.3	Евакуація людей та майна із зон затоплення (підтоплення), осередків пожеж та територій, забруднених радіоактивними і небезпечними хімічними речовинами.	2	Практичне заняття
3.2.1.4	Способи транспортування потерпілих. Розміщення потерпілих на транспортних засобах	1	Практичне заняття

Зміст тем для рятувальних формувань

Тема 3.2.1.1. "Розшук та визволення потерпілих з під завалів будівель, зсувів, снігових лавин. Прийоми та способи рятування людей на верхніх поверхах зруйнованих або палаючих будівель".

Розвідка завалів, пошкоджених і палаючих будівель. Визначення місць знаходження людей. Способи та порядок рятування людей, які знаходяться у завалах будівель, зсувів, снігових лавин (будівництво галерей, проходів, тунелів, розтаскування конструкцій будівель, використання домкратів, засобів малої механізації тощо). Способи і порядок рятування людей, які знаходяться на верхніх поверхах зруйнованих або палаючих будівель. Обладнання, яке необхідне для проведення робіт при рятуванні людей та порядок його використання. Способи транспортування потерпілих. Міри безпеки.

Тема 3.2.1.2. "Завалення нестійких конструкцій споруд та їх підсилення. Дії особового складу формування з рятування людей із завалених захисних споруд".

Визначення стану нестійких конструкцій споруд, прийоми їх завалення або підсилення. Розвідка заваленої захисної споруди. Визначення найбільш доступного місця розкриття та подачі свіжого повітря у захисну споруду, встановлення зв'язку з людьми, які знаходяться у споруді. Механізми та інструменти, які застосовуються при проведенні робіт. Вивід людей та винос постраждалих із захисної споруди. Особливості рятування людей, які знаходяться у загазованих, затоплених водою і нечистотами приміщень. Способи переносу постраждалих на носилках і підручних засобах до місць завантаження їх на транспорт.

Тема 3.2.1.3. "Евакуація людей та майна із зон затоплення (підтоплення), осередків пожеж та територій, забруднених радіоактивними і небезпечними хімічними речовинами".

Планування евакуації та всіх видів її забезпечення. Функціональні обов'язки особового складу евакуаційних органів. Порядок визначення евакуаційних пунктів, районів (пунктів) розміщення. Визначення маршрутів евакуації та видів транспортних засобів. Особливості евакуація людей та майна із зон затоплення (підтоплення), осередків пожеж та територій, забруднених радіоактивними і небезпечними хімічними речовинами (далі - НХР).

Тема 3.2.1.4. "Способи транспортування потерпілих. Розміщення потерпілих на транспортних засобах"

Способи транспортування потерпілих. Планування та підготовка

транспортних засобів для перевезення евакуйованого населення. Оснащення транспортних засобів спеціальним обладнанням для вивезення поранених, уражених та хворих. Порядок розміщення потерпілих на транспортних засобах.

3.2.2. Для аварійно-технічних (відновлюваних) формувань

3.2.2.1	Ймовірний характер руйнувань та пошкоджень на комунально-енергетичних мережах та технологічних лініях	2	Практич не заняття
3.2.2.2	Аварійно-технічні (відновлювальні) роботи на мережах водо- теплопостачання та каналізації.	1	Практич не заняття
3.2.2.3	Аварійно-технічні (відновлювальні) роботи на мережах газозабезпечення.	1	Практич не заняття
3.2.2.4	Аварійно-технічні (відновлювальні) роботи на системах енергопостачання	1	Практич не заняття
3.2.2.5	Дії формування при ліквідації витоків та нейтралізації сильнодіючих отруйних речовин	1	Практич не заняття

Зміст тем для аварійно-технічних (відновлюваних) формувань

Тема 3.2.2.1. "Ймовірний характер руйнувань та пошкоджень на комунально-енергетичних мережах та технологічних лініях".

Характер і масштаб пливу уражаючих факторів стихійних лих, аварій та катастроф на комунально-енергетичні та технологічні мережі. Можливий характер руйнувань та пошкоджень. Зміст плану об'єкту з відображенням усіх мереж, місць прокладки відновлюваних мереж, напрямів руху від насосних станцій води, газу, пару і технологічних продуктів тощо. Організація та проведення розвідки аварійно-відновлюваних робіт на комунально-енергетичних мережах об'єкту для визначення місць і масштабу їх руйнувань та пошкоджень.

Тема 3.2.2.2. "Аварійно-відновлювальні роботи на мережах водо-теплопостачання та каналізації".

Заходи по захисту води і джерел водопостачання. Відшукування колодязів і камер, відкопка завалів над ними і відключення вводів до будинків і споруд або пошкоджених діляниць мереж для попередження затоплення підвальних приміщень, які використовуються для розміщення енергетичного і технологічного обладнання. Відключення пошкоджених теплотрас, відвід гарячої води, конденсату, пару у безпечні місця. Прийоми перекриття трубопроводів. Відкачування води з підвальних приміщень. Відновлювальні роботи на пошкоджених мережах. Побудова тимчасових обхідних трубопроводів. Характер можливих руйнувань и ушкоджень систем каналізації. Види і способи аварійних робіт на мережах каналізації та відведення стічних вод. Міри безпеки.

Тема 3.2.2.3. "Аварійно-відновлювальні роботи на мережах газозабезпечення".

Система газозабезпечення об'єкту. Характер можливих руйнувань і ушкоджень на системах газозабезпечення. Види и способи аварійних робіт. Способи виявлення місць аварій на системах газозабезпечення. Способи екстреного усунення аварій на газових мережах. Основні способи тимчасового відновлення ушкоджених ділянок газопроводів:

Тема 3.2.2.4. "Аварійно-відновлювальні роботи на системах енергопостачання".

Система електрозабезпечення об'єкту. Состав мереж и споруджень електрозабезпечення першої категорії Електричні спорудження і мережі спільного користування другої категорії Характер можливих руйнувань і ушкоджень на системах електрозабезпечення. Види и способи аварійних робіт на системах електрозабезпечення. Основні способи екстреного усунення аварій. Подача електроенергії в окремі райони і ділянки вогнища ураження. Основні способи тимчасових відновних робіт.

Тема 3.2.2.5. "Дії формування при ліквідації витоків та нейтралізації НХР".

Характеристика комунікацій об'єкту, який має НХР. Можливий характер руйнувань. Способи захисту від НХР. Порядок відключення пошкоджених ділянок і аварійного сливу НХР. Ремонт пошкоджених ділянок. Техніка безпеки при проведенні робіт.

3.2.3. Для пожежних формувань

3.2.3.1	Пожежно-технічне спорядження. Вогнегасні речовини та область їх застосування.	1	Практичне заняття
3.2.3.2	Локалізація та гасіння лісових, торф'яних та степових пожеж.	2	Практичне заняття
3.2.3.3	Протипожежні профілактичні заходи на об'єкті.	1	Практичне заняття
3.2.3.4	Способи та прийоми гасіння пожежі на об'єкті господарювання. Прийоми рятування людей з палаючих будівель і споруд.	2	Практичне заняття

Зміст тем для пожежних формувань

Тема 3.2.3.1. "Пожежно-технічне спорядження. Вогнегасні речовини та область їх застосування".

Матеріально-технічне забезпечення протипожежного формування технікою та спорядженням. Основні, спеціальні та допоміжні пожежні автомобілі. Основні пожежні машини: пожежні автоцистерни, автонасоси, насосно-рукавні автомобілі, пожежні насосні станції тощо. Спеціальні

пожежні машини: авто драбини, колінчаті автопід'ємники, автопінопід'ємники, пожежні газодимозахісні автомобілі, автомобілі зв'язку тощо. Допоміжні пожежні машини: пересувні авторемонтні майстерні та інші. Немеханізований інструмент, який є на оснащенні формування, його можливості та порядок застосування.

Засоби, які застосовуються при гасінні пожежі: засоби охолодження, ізолювання, розбавлення, хімічного гальмування реакції горіння, їх характеристики та області застосування.

Тема 3.2.3.2. "Локалізація та гасіння лісових, торф'яних та степових пожеж".

Організація гасіння пожеж. Прийоми і способи локалізації та гасіння лісових, торф'яних і степових пожеж (гілками дерев, закиданням ґрунтом, використанням трактору з плугом, спорудженням загороджувальних і мінералізованих стрічок(каналів, траншей), подача на кромку вогнища пожежі вогнегасних засобів. Догасіння та вартування вогнищ пожеж. Практична робота на лісо пожежної техніці, яка є на оснащенні формування. Особливості боротьби з пожежами в ускладнених умовах (у спеку, при сильному вітрі, в ночі тощо). Міри безпеки при гасінні лісових пожеж.

Тема 3.2.3.3. "Протипожежні профілактичні заходи на об'єкті".

Зміст пожежно-профілактичних та інженерно-технічних заходів, які здійснюються на об'єкті, об'єм і порядок їх проведення. Оцінка пожежної обстановки на об'єкті господарської діяльності"

Практичне виконання пожежно-профілактичних заходів. Підготовка персоналу об'єкту господарювання до роботи з попередження можливих пожеж.

Тема 3.2.3.4. "Способи та прийоми гасіння пожежі на об'єкті господарювання. Прийоми рятування людей з палаючих будівель і споруд".

Вихідні дані для розрахунку сил і засобів для гасіння пожеж на різних об'єктах. Прийоми гасіння пожеж на поверхах, у підвалах, будинках підвищеної поверховості, на відкритих технологічних установках, які пов'язані з переробкою вуглеводневих газів, нафти і нафтопродуктів, нафти і нафтопродуктів у резервуарах, газових і нафтових фонтанів при проривах продуктопроводів тощо.

Обладнання для евакуації людей, у тому числі хворих, поранених з палаючих поверхів, підвалів, завалів тощо. Прийоми евакуації.

3.2.4. Для інженерних формувань

3.2.4.1	Підготовка машин та механізмів до дій в осередках ураження, районах аварій та катастроф.	2	Практичне заняття
3.2.4.1	Прокладка колонних шляхів. Ремонт доріг та дорожніх споруд. Розчистка доріг від завалів.	1	Практичне заняття
3.2.4.3	Зведення насипів, дамб, водовідвідних каналів. Ліквідація підтоплень будівель та	1	Практичне

	споруд.		заняття
3.2.4.4	Усунення аварій та пошкоджень захисних споруд. Дії формування при будівництві укриттів для людей і техніки.	1	Практичне заняття
3.2.4.5	Види, масштаб і характер пожеж. Гасіння масових, суцільних та лісових пожеж. Влаштування протипожежних бар'єрів, насипів, просік	1	Практичне заняття

Зміст тем для інженерних формувань

Тема 3.2.4.1. "Підготовка машин та механізмів до дій в осередках ураження, районах аварій та катастроф".

Перевірка технічного стану машин до дій у вогнищах ураження, аварій та катастроф, особливості проведення робіт. Періодичність обслуговування техніки і машин при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт. Оцінка інженерної обстановки на суб'єкті господарської діяльності"

Тема 3.2.4.2. "Прокладка колонних шляхів. Ремонт доріг та дорожніх споруд. Розчистка доріг від завалів".

Визначення місць пророблення проїздів (проходів) у завалах. Способи пророблення проїздів (проходів) у завалах (розчисткою завала, по верху завала)). Будівництва магістральних і бокових проїздів з одностороннім та двостороннім рухом. Обладнання маршрутів для виводу людей із завалених захисних споруд до місць посадки на транспорт. Обладнання маршрутів для виносу уражених. Основні види спільних робіт рятувальників і підрозділів інженерних машин по проробленню проходів у завалах. Особливості проведення робіт в умовах зараження місцевості радіоактивними, отруйними, НХР. Міри безпеки при проведенні робіт.

Тема 3.2.4.3. "Зведення насипів, дамб, водовідвідних каналів. Ліквідація підтоплень будівель та споруд".

Порядок визначення зони можливого затоплення при прориві греблі гідротехнічних споруд, повені. Вихідні дані для розрахунку можливого масштабу аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації наслідків прориву греблі гідротехнічної споруди, повені. Порядок проведення робіт при зведенні насипів, дамб, водовідвідних каналів. Порядок огляду будівель та споруд, які були підтоплені, на предмет можливості їх використання для проживання та експлуатації. Міри безпеки при огляді будівель, споруд та проведенні в них аварійно-відновних робіт.

Тема 3.2.4.4. "Усунення аварій та пошкоджень захисних споруд. Дії формування при будівництві укриттів для людей і техніки".

Перевірка стану конструкцій, що обгороджують, захисно-герметичних дверей (воріт), ставень, гермо клапанів і клапанів надлишкового тиску. Виконання робіт при порушенні подачі чистого повітря відновленні герметичності конструкцій, що обгороджують, усуненні загрози затоплення, припиненні подачі електроенергії, порушенні роботи системи подачі повітря.

Класифікація укриттів для людей і техніки, їх особливості. Техніка,

яка може застосовуватись при спорудженні укриттів для людей і техніки. Будівельні матеріали, інструменти. Особливості проведення робіт в умовах надзвичайних ситуацій різного походження. Міри безпеки.

Тема 3.2.4.5 "Види, масштаб і характер пожеж. Гасіння масових, суцільних та лісових пожеж. Влаштування протипожежних бар'єрів, насипів, просік".

Порядок визначення виду, масштабу і характеру пожежі. Оцінка пожежної обстановки при різних видах пожеж. Дії особового складу формування при гасінні масових, суцільних та лісових пожеж.. Влаштування протипожежних бар'єрів, насипів, просік. Особливості гасіння пожеж при вибухах паливно-повітряних і газоповітряних середовищ. Міри безпеки.

3.2.5. Для медичних формувань

3.2.5.1	Медична допомога постраждалим при надзвичайних ситуаціях. Медичні засоби захисту	2	Практич не заняття
3.2.5.2	Організація роботи медичного формування при виконанні завдань за призначенням	2	Практич не заняття
3.2.5.3	Дії особового складу формування при наданні першої медичної допомоги людям, які постраждали під час надзвичайної ситуації	2	Практич не заняття

Зміст тем для медичних формувань

Тема 3.2.5.1. "Медична допомога постраждалим при надзвичайних ситуаціях. Медичні засоби захисту".

Періоди надання медичної допомоги постраждалим при надзвичайних ситуаціях. Види медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях різного походження: домедична, екстрена медична допомога, перша медична допомога, долікарська, перша лікарська, кваліфікована і спеціалізована медична допомога, їх роль, місце у системі медичної допомоги постраждалим та терміни їх надання. Зміст та заходи домедичної, першої медичної та долікарської допомоги. Медичні засоби захисту при наданні домедичної, екстрена медична допомога, першої медичної та долікарської допомоги: радіозахисні препарати, антидоти, протибактеріальні препарати тощо. Призначення засобів, їх будова, підготовка до застосування та порядок використання. Порядок видачі та збереження медичних засобів індивідуального захисту.

Тема 3.2.5.2. "Організація роботи медичного формування при виконанні завдань за призначенням".

Оцінка медико-санітарної обстановки та проведення санітарно-епідеміологічної розвідки (у межах задач, покладених на формування). Підготовка до проведення заходів лікувально-евакуаційного забезпечення населення. Етапи та оптимальні терміни його проведення. Порядок та прийоми роботи особового складу формування при приведенні медичної

евакуації постраждалих з вогнищ ураження. Порядок взаємодії особового складу формування з іншими формуваннями при проведенні заходів лікувально-евакуаційного забезпечення.

Тема 3.2.5.3. "Дії особового складу формування при наданні домедичної, першої медичної допомоги людям, які постраждали під час надзвичайної ситуації".

Послідовність та прийоми надання постраждалим домедичної та першої медичної допомоги при зупинках дихання та відновленні серцевої діяльності, травмах і кровотечі, переломах кісток, попередженні шокового стану та виведенні з нього, захисті поранених і опікових поверхонь, припиненні або зменшенні впливу на ураженого отруйними і аварійними хімічно-небезпечними речовинами. Особливості надання постраждалим домедичної та першої медичної допомоги в умовах радіоактивного, хімічного і бактеріального зараження.

3.2.6. Для транспортних формувань

3.2.6.1	Планування та організація автотранспортного забезпечення при перевезенні населення та вантажів	1	Практич не заняття
3.2.6.2	Обладнання автотранспорту для перевезення уражених та постраждалих внаслідок стихійного лиха, аварій та катастроф.	1	Практич не заняття
3.2.6.3	Здійснення перевезення населення.	2	Практич не заняття
3.2.6.4	Здійснення перевезення вантажів, обладнання	2	Практич не заняття

Зміст тем для транспортних формувань

Тема 3.2.6.1. "Планування та організація автотранспортного забезпечення при перевезенні населення та вантажів".

Завдання автотранспортного забезпечення евакуаційних заходів. Сили і засоби, що залучаються до автотранспортного забезпечення евакуаційних заходів. Планування автотранспортного забезпечення. Організація автотранспортного забезпечення. Підготовка різних типів автомобільного транспорту до перевезення людей і вантажів. Порядок формування колон. Матеріально-технічне забезпечення перевезень.

Тема 3.2.6.2. "Обладнання автотранспорту для перевезення уражених та постраждалих внаслідок стихійного лиха, аварій та катастроф".

Порядок одержання спеціального обладнання та установка його на автотранспортні засоби. Виготовлення та використання підручних засобів для устаткування автотранспорту при перевезенні людей та вантажів. Контроль за станом спеціального обладнання при здійсненні евакоперевезень. Міри безпеки.

Тема 3.2.6.3. "Здійснення перевезення населення."

Подача автотранспорту на пункти посадки людей та навантаження вантажів. Правила посадки людей, укладки та кріплення вантажів. подача автотранспорту до місць навантаження уражених і хворих. Здійснення переговорного зв'язку водія і медичного працівника, який знаходиться під час руху у кузові вантажівки. обов'язки водійського складу при русі у колоні, дотримання ним встановленого режиму руху. Особливості руху колон по зараженій місцевості, зимою, по бездоріжжю. Міри безпеки.

Тема 3.2.6.4. "Здійснення перевезення вантажів, обладнання"

Подача автотранспорту на пункти навантаження вантажів. Норми навантаження вантажів на транспорт. Розміщення вантажів, обладнання на транспортних засобах та їх кріплення. Порядок охорони вантажів на транспорті. Особливості при перевезенні особливо цінних, легкозаймистих, вогненебезпечних та вибухонебезпечних вантажів. Особливості при перевезенні вантажів по зараженій місцевості. Міри безпеки.

3.2.7. Для ремонтних формувань

3.2.7.1.	Види ремонтно-відновлюваних формувань суб'єкта господарювання, їх структура та виробничі можливості	1	Практич не заняття
3.2.7.2.	Організація роботи формування з ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в умовах стаціонару	2	Практич не заняття
3.2.7.3.	Порядок евакуації техніки	1	Практич не заняття
3.2.7.4.	Організація роботи формування ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в польових умовах	2	Практич не заняття

Зміст тем для ремонтних формувань

Тема 3.2.7.1. "Види ремонтно-відновлюваних формувань суб'єкта господарювання, їх структура та виробничі можливості"

Види ремонтно-відновлюваних формувань суб'єкта господарської діяльності, їх структура та виробничі можливості з ремонту основного виробничого оснащення суб'єкта господарювання, автомобільної, інженерної та іншої техніки. Періодичність та порядок перевірки технічного стану і готовності ремонтних засобів до здійснення ремонтних робіт. Організація робіт з ремонту основного виробничого оснащення.

Тема 3.2.7.2. "Робота формування з ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в умовах стаціонару"

Організація роботи формування з ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в умовах стаціонару. Діагностика стану основного виробничого оснащення суб'єкта господарювання, його автомобільної, інженерної та іншої

техніки. Порядок взаємодії структурних підрозділів (фахівців) формування з виконання різних видів ремонтних робіт.

Тема 3.2.7.3. "Порядок евакуації техніки"

Евакуація техніки при загрозі та в умовах стихійного лиха, аварії чи катастрофи. Екстрена евакуація техніки при загрозі стихійних лихах, аваріях, катастрофах. Обладнання місць для навантаження (розвантаження) різного роду вантажів, обладнання. Міри забезпечення екстреної евакуації техніки. Особливості екстреної евакуації техніки в умовах загрози терористичного акту.

Тема 3.2.7.4. "Робота формування з ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в польових умовах"

Організація роботи формування з ремонту автомобільної, інженерної та іншої техніки в польових умовах. Порядок розгортання ремонтних майданчиків та організації їх роботи. Види забезпечення щодо виконання ремонтних робіт у польових умовах.

3.2.8. Для формувань радіаційного і хімічного спостереження

3.2.8.1.	Організація радіаційного і хімічного контролю. Прилади радіаційної та хімічної розвідки	2	Практич не заняття
3.2.8.2.	Організація радіаційного і хімічного спостереження. Мережа спостереження та лабораторного контролю.	2	Практич не заняття
3.2.8.3.	Оцінка радіаційної і хімічної обстановки на суб'єкті господарської діяльності	1	Практич не заняття
3.2.8.4.	Дії формувань при веденні розвідки маршрутів висування і району (об'єкту) рятувальних та інших невідкладних робіт	1	Практич не заняття

Зміст тем для формувань радіаційного і хімічного спостереження

Тема 3.2.8.1. "Організація радіаційного і хімічного контролю. Прилади радіаційної та хімічної розвідки".

Види радіаційного і хімічного контролю. Принципи організації і методи проведення радіаційного і хімічного контролю. Проведення радіаційного і хімічного контролю. Допустимі дози опромінення. Порядок обліку отриманих доз, оцінка працездатності.

Організація дозиметричного контролю у формуваннях: груповий та індивідуальний контроль. Порядок видачі індивідуальних дозиметрів і зняття показань. Ведення журналу обліку доз опромінення особового складу. Представленні донесення (інформації) о дозах опромінення особового складу.

Прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю, їх призначення, загальна побудова і порядок роботи з ними.

Тема 3.2.8.2. "Організація радіаційного і хімічного спостереження. Мережа спостереження та лабораторного контролю".

Система збору, обробки та аналізу інформації. Організація радіаційного і хімічного спостереження у різних режимах діяльності. Організація спостереження на об'єктах, які мають диспетчерську службу в режимі цілодобового чергування.

Тема 3.2.8.3. "Оцінка радіаційної і хімічної обстановки на суб'єкті господарської діяльності"

Організація роботи поста радіаційного і хімічного спостереження, ланки радіаційної і хімічної розвідки. Організація збору и обробки інформації.

Тема 3.2.8.3. "Дії формувань при веденні розвідки маршрутів висування і району (об'єкту) рятувальних та інших невідкладних робіт"

Дії особового складу розвідувальної ланки при веденні розвідки маршруту висування: визначення стану доріг і мостів, проходи мості маршрутів, визначення та позначення границь зараження, виставлення знаків огороження, пошук обходів заражених ділянок, порядок їх позначення. Визначення об'ємів і характеру руйнувань, затоплень, пожеж і напрямків їх розповсюдження. Складання схеми маршруту висування. Відшукання входів і аварійних виходів захисних споруд.

3.2.9. Для формувань санітарної обробки людей

3.2.9.1.	Види санітарної обробки людей суб'єкту господарської діяльності.	1	Практич не заняття
3.2.9.2.	Порядок проведення повної санітарної обробки	2	Практич не заняття
3.2.9.3.	Порядок проведення повної санітарної обробки в польових умовах	2	Практич не заняття
3.2.9.4.	Особливості проведення санітарної обробки при комплексному зараженні.	1	Практич не заняття

Зміст тем для формувань санітарної обробки людей

Тема 3.2.9.1. "Види санітарної обробки людей суб'єкту господарської діяльності".

Санітарна (часткова, повна) обробка персоналу суб'єкту господарської діяльності та особового складу формувань при зараженні радіоактивними, хімічними речовинами, НХР та бактеріальними засобами. Порядок проведення часткової санітарної обробки.

Тема 3.2.9.2. "Порядок проведення повної санітарної обробки".

Порядок проведення повної санітарної обробки на попередньо обладнаних стаціонарних обмивальних пунктах (СОП), куполах, душових павільйонах, санітарних пропускниках тощо

Тема 3.2.9.3. "Порядок проведення повної санітарної обробки в польових умовах".

Порядок розгортання пункту санітарної обробки с використанням пересувних засобів типа ДДА-53 і ДДП для проведення повної санітарної обробки в польових умовах

Тема 3.2.9.4. "Особливості проведення санітарної обробки при комплексному зараженні "

Особливості та послідовність проведення санітарної обробки при комплексному зараженні отруйними, радіоактивними речовинами та бактеріальними засобами.

3.2.10. Для формувань спеціальної обробки майна, одягу та транспорту

3.2.10.1.	Спеціальна обробка на об'єкті господарської діяльності. Її сутність і зміст	1	
3.2.10.2.	Види і способи дезактивації	1	Практич не заняття
3.2.10.3.	Види і способи дегазації	1	Практич не заняття
3.2.10.4.	Види і способи дезінфекції	1	Практич не заняття
3.2.10.5.	Часткова та повна спеціальна обробка	2	Практич не заняття

Зміст тем для формувань спеціальної обробки майна, одягу та транспорту

Тема 3.2.10.1 "Спеціальна обробка на суб'єкті господарської діяльності. Її сутність і зміст"

Сутність і зміст спеціальної обробки, її складові частини. Зміст складових спеціальної обробки. Організація контролю та порядок визначення степені зараження одягу, майна, внутрішніх приміщень та робочих місць, будівель і споруд, ділянок місцевості, води, продовольства та харчової сировини.

Тема 3.2.10.2 "Види і способи дезактивації".

Види і способи дезактивації. Способи видалення радіоактивних речовин з заражених поверхонь. Порядок проведення дезактивації майна, одягу працівників та техніки суб'єкту господарювання та у формуванні механічним способом, газокпельним способом, пиловідсмоктуванням, зрізанням зараженого шару, фізико-хімічним способом.

Тема 3.2.10.3 "Види і способи дегазації".

Види і способи дегазації. Порядок проведення дегазації хімічним, фізико-хімічним та механічним способами.

Тема 3.2.10.4 "Види і способи дезінфекції "

Види і способи дезінфекції. Порядок проведення дезінфекції хімічним, фізичним та механічним способами.

Тема 3.2.10.5 "Часткова та повна спеціальна обробка "

Часткова та повна спеціальна обробка. Порядок проведення часткової спеціальної обробки при зараженні отруйними, радіоактивними речовинами та бактеріальними засобами. Особливості проведення повної спеціальної обробки. Особливості обробки при комплексному зараженні. Контроль повноти знезаражування. Міри безпеки при проведенні спеціальної обробки

3.2.11. Для формувань матеріально-технічного та продовольчого забезпечення

3.2.11.1.	Розгортання та дії рухомого пункту харчування.	1	Практич не заняття
3.2.11.2.	Розгортання та дії рухомого пункту продовольчого постачання.	1	Практич не заняття
3.2.11.3.	Розгортання та дії рухомого пункту речового постачання.	2	Практич не заняття
3.2.11.4.	Рухомий пункт водопостачання. Комплектування та підготовка техніки. Організація роздачі питної води населенню.	1	Практич не заняття
3.2.11.5.	Розгортання та дії рухомого пункту забезпечення паливно-мастильними матеріалами	1	Практич не заняття

Зміст тем для формувань матеріально-технічного та продовольчого забезпечення

Тема 3.2.11.1 "Розгортання та дії рухомого пункту харчування".

Норми фізіологічних потреб в харчових речовинах і енергії для різних груп населення. Норми забезпечення продуктами харчування постраждалого населення у надзвичайних ситуаціях. База створення і порядок розгортання рухомого пункту харчування в польових умовах, його технічні можливості, об'єм везимого запасу продовольства. Приготування і роздача пици в умовах радіоактивного, хімічного і бактеріального зараження. Організація, у разі необхідності, контролю забруднення (зараження) продуктів харчування, продовольства і харчової сировини. Знезаражування кухонного обладнання, інвентара та місць зберігання продуктів харчування.

Тема 3.2.11.2. "Розгортання та дії рухомого пункту продовольчого постачання".

База створення, технічні можливості та порядок розгортання рухомого

пункту продовольчого постачання в польових умовах. Підготовка транспорту для перевезення продуктів харчування. Порядок забезпечення формування сухим пайком. Допустимі норми зараження продуктів харчування. Порядок роботи пункту в умовах зараження місцевості в умовах зараження місцевості радіоактивними, хімічними, НХР та бактеріальними засобами. Знезараження складських приміщень, транспорту і обладнання.

Тема 3.2.11.3. " Розгортання та дії рухомого пункту речового постачання.

База створення, технічні можливості та порядок розгортання рухомого пункту речового постачання в польових умовах. Порядок заміни білизни, взуття та одягу на санітарно-обмивальних пунктах і в підрозділах медичного забезпечення. Заміна білизни, взуття та одягу в умовах зараження радіоактивними, хімічними, НХР та бактеріальними засобами. Міри безпеки при роботі з зараженими білизною, взуттям та одягом.

Тема 3.2.11.4. "Рухомий пункт водопостачання. Комплектування та підготовка техніки. Організація роздачі питної води населенню".

Визначення необхідної кількості води для побутових потреб у районі лиха. Уточнення стану і можливості використання уцілілих і частково пошкоджених систем побутового водопостачання і автономних водозаборів, водоочисних споруд і установок. Характеристики техніки рухомого пункту водопостачання: пристрою для добування води, фільтрувальної станції, автоводоцистерн. Обладнання пункту водозабору, очищення і роздачі води у пересувну тару. Використання простіших засобів видобування і очистки води. Організація підвезення необхідної кількості води наливним транспортом і у розфасовці, а також подача її тимчасовими водопроводами населенню, підприємствам громадського харчування, хлібопекарням, лікувальним установам. Захист систем водопостачання і автономних водозаборів від радіоактивного та інших видів забруднення і хімічного зараження.

Тема 3.2.11.5. "Розгортання та дії рухомого пункту забезпечення паливно-мастильними матеріалами".

Визначення обсягу постачання паливно-мастильних матеріалів. Техніка і обладнання рухомого пункту забезпечення паливно-мастильними матеріалами їх можливості. Вибір місця розгортання рухомого пункту, порядок його проведення. Порядок заправки транспортних засобів, що залучаються до ліквідації надзвичайної ситуації. Організація охорони пункту, міри безпеки.

3.2.12. Для формувань зв'язку

3.2.12. 1.	Засоби зв'язку, які є на оснащенні формування	2	Практич не заняття
3.2.12. 2.	Організація та забезпечення сталого зв'язку у районах стихійного лиха, аварій та катастроф.	2	Практич не заняття
3.2.12.	Порядок розгортання та експлуатації засобів	2	Практич

3	зв'язку у різних умовах надзвичайних ситуацій.		не заняття
<p style="text-align: center;">Зміст тем для формувань зв'язку</p> <p>Тема 3.2.12.1. "Засоби зв'язку, які є на оснащенні формування". Загальний устрій, тактико-технічні характеристики радіостанцій, які є на оснащенні формування та правила їх експлуатації. Загальний устрій і правила експлуатації комутаторів, телефонних апаратів, польових кабелів зв'язку, які є на оснащенні формування.</p> <p>Тема 3.2.12.2. "Організація та забезпечення сталого зв'язку у районах стихійного лиха, аварій та катастроф". Вибір місця для розгортання радіостанції. Отримання радіо даних. Прокладка кабельних ліній зв'язку та сполучення їх з існуючою телефонною мережею. Прокладка польових ліній зв'язку. Порядок використання збережених повітряних і кабельних ліній зв'язку у районах аварій та катастроф.</p> <p>Тема 3.2.12.3. " Порядок розгортання та експлуатації засобів зв'язку у різних умовах надзвичайних ситуацій". Правила та послідовність розгортання радіостанції. Правила встановлення зв'язку та ведення радіообміну. Порядок передачі та прийому радіосигналів. Порядок користування телефонною мережею зв'язку. Дії формування зв'язку при пересуванні у складі колон, під час проведення рятувальних, аварійно-відновлювальних та інших невідкладних робіт при надзвичайних ситуаціях різного походження.</p>			
<p style="text-align: center;">3.2.13. Для формувань захисту сільськогосподарських тварин та рослин</p>			
3.2.13. 1.	Ветеринарна обробка тварин	1	Практич не заняття
3.2.13. 2.	Знезаражування продуктів тваринництва, рослинництва, води та фуражу.	2	Практич не заняття
3.2.13. 3.	Надання лікувальної та профілактичної допомоги тваринам.	1	Практич не заняття
3.2.13. 4.	Проведення заходів по захисту сільськогосподарських рослин.	2	Практич не заняття
<p style="text-align: center;">Зміст тем для формувань захисту сільськогосподарських тварин та рослин</p> <p>Тема 3.2.13.1. "Ветеринарна обробка тварин". Обладнання майданчика для ветеринарної обробки тварин і сортування їх по ступеню зараженості. Засоби ветеринарної обробки і правила роботи з ними.</p> <p>Тема 3.2.13.2. "Знезаражування продуктів тваринництва, рослинництва,</p>			

води та фуражу".

Видалення радіоактивних речовин зняттям верхнього забрудненого шару фуражу. Дезактивація соковитих кормов. Дезактивація води. Переробка сільськогосподарської продукції, зараженої радіоактивними речовинами. Дегазація продовольства і фуражу провітрюванням, термічним, хімічним і механічним способами. Дегазація води.

Дезінфекція продовольства і фуражу хімічним способом. Приготування дезінфікуючих розчинів. Дезінфекція води.

Тема 3.2.13.3. "Надання лікувальної та профілактичної допомоги тваринам".

Профілактика уражень. Вакцинація і запобіжні щеплення тваринам. Нанесення на поверхонь тіла тварин спеціальних розчинів і емульсій-інсектицидів. Знешкодження комах і кліщів на пасовищах і місцях перегонів тварин. Знешкодження гризунів.

Лікування тварин, уражених променевою хворобою, при ураженні шлунково-кишкового тракту радіонуклідами, отруйними речовинами.

Тема 3.2.13.4. "Проведення заходів по захисту сільськогосподарських рослин".

Дії формування по проведенні агрохімічних заходів. Боротьба з хворобами і шкідниками сільськогосподарських культур. Порядок застосування інсектицидів та фунгіцидів. Застосування аерозолів для знезараження зерносховищ, теплиць, полей. Створення запасів отрутохімікатів і підготовка технічних засобів для їх застосування. Дії формування при ураженні рослин гербіцидами. Дії формування при ураженні рослин біологічними засобами. Дії формування при зараженні ґрунту і ураженні рослин радіонуклідами. Міри безпеки при проведенні робіт.

3.2.14. Для формувань обслуговування захисних споруд цивільного захисту

3.2.14.1.	Захисні споруди, особливості їх будівництва, обладнання, утримання та правила експлуатації	2	Практичне заняття
3.2.14.2.	Дії особового складу формування під час підготовки захисної споруди для використання за призначенням.	2	Практичне заняття
3.2.14.3.	Дії особового складу формування в ході прийому та під час перебування у захисній споруді людей, що укриваються, а також після виведення людей.	2	Практичне заняття

Зміст тем для формувань обслуговування захисних споруд цивільного захисту

Тема 3.2.14.1. "Захисні споруди, особливості їх будівництва, обладнання, утримання та правила експлуатації"

Типи захисних споруд, їх призначення. Класи та групи сховищ і протирадіаційних укриттів. Правила вибору місць розміщення та побудови захисних споруд. Основні приміщення захисних споруд. Обладнання приміщень захисних споруд системами життєзабезпечення. Порядок утримання захисних споруд та правила їх експлуатації. Документація захисних споруд. Система технічного обслуговування та ремонту спеціального обладнання і технічних систем захисних споруд. Методика перевірки та порядок оцінки стану готовності захисних споруд. Особливості утримання та експлуатації захисних споруд на АЕС та хімічно небезпечних об'єктах. Облаштування та особливості експлуатації простіших засобів колективного захисту.

Тема 3.2.14.2. "Дії особового складу формування під час підготовки захисної споруди для використання за призначенням.

Вимоги до умов утримання захисних споруд у мирний час. Порядок приведення сховища (укриття) у готовність до прийому населення: інструктаж особового складу групи, підготовка проходів, входів до сховища, звільнення приміщень від матеріалів мирного часу, розстановка нар та приборів, створення запасів продовольства, перевірка систем енергопостачання та життєзабезпечення, підключення засобів зв'язку та оповіщення, уточнення плану укриття працівників підприємства (населення), перевірка на герметичність.

Тема 3.2.14.3. "Дії особового складу формування в ході прийому та під час перебування у захисній споруді людей, що укриваються.

Збір особового складу формування при оголошенні сигналу оповіщення. Приведення систем життєзабезпечення сховища (споруди) у робочий стан. Організація взаємодії з медичним формуванням та охорони громадського порядку. Уточнення маршрутів виходу людей до сховища та порядку входу до нього. Розміщення попереджувальних знаків, покажчиків на всіх маршрутах руху. Організація руху людей до сховища, та при занятті ними там своїх місць. Організація комендантської служби. Забезпечення безперебійної роботи всіх систем життєзабезпечення сховища. Порядок евакуації людей із сховища.

3.2.15. Для формувань охорони громадського порядку:

3.2.15. 1.	Правова основа введення режиму надзвичайного стану	1	
3.2.15. 2.	Дії формувань при проведенні евакуації населення.	2	Практич не заняття
3.2.15. 3.	Забезпечення громадського порядку, попередження та припинення випадків мародерства, розкрадання матеріальних	2	Практич не заняття

	цінностей при ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф		
3.2.15.4.	Психологія натовпу. Попередження паніки серед населення.	1	

Зміст тем для формувань охорони громадського порядку

Тема 3.2.15.1. "Правова основа введення режиму надзвичайного стану".

Закон України –Про правовий режим надзвичайного стану!. Умови і порядок введення та скасування дії режиму надзвичайного стану. Особливості організації повсякденного життя в умовах оголошення надзвичайного стану.

Зміст заходів правового режиму надзвичайного стану. Додаткові заходи режиму надзвичайного стану у зв'язку із надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру. Гарантії прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах надзвичайного стану. Відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

Тема 3.2.15.2. "Дії формувань при проведенні евакуації населення".

Дії нарядів формування охорони громадського порядку по забезпеченню порядку та припиненню паніки на збірних і приймальних евакопунктах, у місцях посадки на транспорт. Забезпечення порядку на маршрутах евакуації, у пунктах висадки і у районах (пунктах) розміщення евакуйованого населення.

Тема 3.2.15.3. "Забезпечення громадського порядку, попередження та припинення випадків мародерства, розкрадання матеріальних цінностей та майна при ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф".

Розміщення постів охорони. Дії особового складу по припиненню крадіжок матеріальних цінностей та майна громадян і підприємств при оточенні місця аварії, зони катастрофи та зон стихійного лиха. Забезпечення режиму допуску людей і транспорту до місць проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. Психологічна підготовка особового складу формування до дій в умовах надзвичайної ситуації.

Тема 3.2.15.4. "Психологія натовпу. Попередження паніки серед населення".

Поняття психології натовпу. Паніка. Співвідношення паніки і розміру небезпеки, що загрожує. Причини виникнення паніки та особливості її проявлення. Види паніки по масштабам, по глибині охопту, по тривалості, по інструктивним наслідкам. Механізм розвитку бурхливої динамічної паніки. Міри по запобіганню паніки або зниженню імовірності її виникнення. Міри по припиненню паніки.

При розробці програм підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях об'єктів підвищеної небезпеки та потенційно-небезпечних об'єктів доцільно виходити з наступних положень:

1. Програми повинні бути розроблені окремо для підготовки працівників, які:

входять до оперативного складу об'єктових аварійно-рятувальних служб;
входять до складу об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту;

не входять до об'єктових аварійно-рятувальних служб та спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

2. За основу програм для визначених категорій працівників доцільно брати структуру програм загальної та спеціальної підготовки з обов'язковим врахуванням особливостей небезпек прийнятої в Україні їх класифікації: радіаційна, хімічна, вибухопожежна, пожежна, гідродинамічна, біологічна, фізична та екологічна небезпеки.

Окрім того, для працівників об'єктів підвищеної небезпеки розробляються окремі програми додаткової підготовки, які самостійно вивчаються ними під час прийому на роботу на цей об'єкт і проходять перевірку засвоєних знань, а у подальшому – через інструктажі та організовані заняття закріплюють знання за цією програмою.

За результатами навчання персонал потенційно небезпечного об'єкту та об'єкту підвищеної небезпеки повинен додатково:

а). знати:

основні небезпечні фактори об'єкту, пов'язані з його виробничою діяльністю, можливий характер і масштаб їх проявів, способи та засоби запобігання пожежам, вибухам, типові дії персоналу при їх виникненні;;

нормативно-правові акти і нормативно-технічні документи, які встановлюють порядок і правила виконання робіт на об'єкті;

правила, норми і стандарти техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях;

зміст (у обсязі, що його стосується) планів локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій для кожного об'єкта підвищеної небезпеки, який експлуатується або планують експлуатувати;

спеціальні заходи протиаварійного захисту відповідно до локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій;

можливості та порядок застосування автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення;

порядок інформування органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про всі небезпеки, які встановлені в процесі аналізу небезпеки процесів виробництва, та об'єкти, які можуть опинитися у прогнозованих зонах надзвичайних ситуацій, надавати їм результати виконаного аналізу небезпеки ПНО або ОПН;

обов'язки та порядок дій працівників об'єкту під час аварії, катастрофи відповідно до планів локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій на

об'єкті підвищеної небезпеки та планів взаємодії у разі виникнення надзвичайної ситуації на інших об'єктах і територіях;

заходи щодо сприяння проведенню на об'єкті підвищеної небезпеки рятувальних та інших невідкладних робіт;

прийоми запобігання терористичного акту та порядок дій в умовах його загрози або здійснення;

порядок організації навчання персоналу діям у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій і його атестації з питань техногенної безпеки;

методи формування психологічної стійкості до стресового впливу факторів надзвичайних ситуацій.

б) вміти:

визначати небезпечні фактори та дотримуватись вимог правил безпеки під час проведення аварійно-рятувальних робіт;

чітко дотримуватись вимог технологічної документації виробництва та мір техніки безпеки для запобігання аварій на об'єкті, що можуть призвести до виникнення надзвичайної ситуації;

організувати і здійснювати виробничий контроль за дотриманням вимог щодо забезпечення техногенної безпеки;

проводити ідентифікацію, розробляти декларацію безпеки об'єкта та планів локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій відповідно до законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту;

здійснювати постійний аналіз небезпеки процесів виробництва;

організувати заходи щодо захисту персоналу від шкідливого впливу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

у разі виникнення аварії чітко діяти за сигналами оповіщення, виконувати особисті обов'язки за посадою відповідно до виду загрози та планів локалізації і ліквідації аварій на об'єкті підвищеної небезпеки;

приймати участь у проведенні робіт з локалізації і ліквідації аварій, якщо це не заборонено керівником робіт з ліквідації аварії.

вживати заходів щодо захисту життя і здоров'я населення, що проживає у зонах можливого ураження, у разі аварій на потенційно небезпечному об'єкті;

ПРИМІРНА ПРОГРАМА

прискореної підготовки працівників до дій в особливий період

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма прискореної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до практичних дій в умовах надзвичайних ситуацій особливого періоду складена у відповідності з вимогами глави 3 Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно з вимогами законів України «Про правовий режим воєнного стану», постанови Кабінету Міністрів від 26 червня 2013 року № 443 «Про затвердження Порядку підготовки

до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту», постанови Кабінету Міністрів від 26 червня 2013 року № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях», «Організаційно-методичних вказівок з підготовки працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях», затверджених Головою Державної служби України з надзвичайних ситуацій 19.09.2013, «Програми загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях», затвердженої наказом Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 06.06.2014 № 310, зі змінами до нього, затвердженими наказом від 08.08.2014 № 458, інших організаційно-розпорядчих і нормативних документів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, Національного стандарту України ДСТУ 5028:2008 та функціональної програми навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності міста Києва.

Мета програми: у стислі терміни підготувати працівників підприємств, установ та організацій до практичних дій в умовах надзвичайних ситуацій особливого періоду на базі раніше придбаних ними знань і навичок при навчанні у системі цивільного захисту.

Відповідальність за організацію і якість проведення навчання несуть керівники об'єктів, а заняття проводяться по структурних підрозділах їх безпосередніми начальниками – керівниками навчальних груп.

З керівниками навчальних груп організуються 4-6 годинні інструкторсько-методичні заняття за темами програми.

Навчальні питання тем програми відпрацьовуються практично. Під час занять працівники залучаються до підготовки наявних захисних споруд до прийому працівників, які потребують укриття, спорудженню найпростіших укриттів, виконанню протипожежних та інших заходів, що підвищують стійкість роботи об'єкту з початком особливого періоду та у військовій час. Кожен працівник повинен виготовити собі ватно-марлеву пов'язку.

Для проведення занять з навчання працівників прийомам надання домедичної допомоги залучаються медичні працівники об'єктів.

Кожне заняття закінчується підведенням його підсумків.

II. ВИМОГИ ДО ЗНАТЬ, УМІНЬ СЛУХАЧІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАВЧАННЯ

За результатами вивчення програми кожен працівник повинен знати і вміти:

Вміло діяти за сигналами оповіщення цивільного захисту;
своєчасно займати сховище (укриття) та дотримуватись правил поведінки у ньому;

приспосовувати підвальні приміщення (погреби) під укриття та споруджувати найпростіші укриття;

виходити через аварійний вихід на випадок завалу основного входу або руйнування сховища;

користуватися індивідуальними засобами захисту;

пристосовувати одяг до захисту від радіоактивних, отруйних речовин та бактеріальних засобів;
 захищати від забруднення продукти харчування, питну воду;
 надавати домедичну допомогу при ураженнях;
 знезаражувати приміщення, робоче місце, одяг, взуття, засоби захисту і особисті речі, проводити санітарну обробку.

ІІІ. ПЕРЕЛІК ТЕМ І РОЗРАХУНОК ГОДИН

№ п/п	Найменування теми	Кількість годин
1*	Підготовка захисних споруд і заглиблених приміщень до прийому працівників, які потребують укриття	3
2	Дії за сигналами оповіщення цивільного захисту	1
3	Використання засобів індивідуального захисту	1
4	Підготовка до розосередження та евакуації	1
5	Виконання протипожежних заходів	2
6	Захист продуктів харчування і питної води від радіоактивного, хімічного забруднення та бактеріологічного зараження	1
7	Надання домедичної допомоги в осередках ураження (зонах лиха)	2
8	Проведення обеззаражування та санітарна обробка	1
Загалом		12

Примітка: *) - на об'єктах, де сховища (укриття) повністю забезпечують захист працівників у відповідності до норм інженерно-технічних заходів цивільного захисту (ІТЗ ЦЗ) і готові до прийому працівників, час, який відведено на тему 1, використовується для підвищення стійкості роботи об'єкту у воєнний час.

ЗМІСТ ТЕМ ПРИСКОРЕНОЇ ПІДГОТОВКИ

Тема 1. Підготовка захисних споруд і заглиблених приміщень до прийому працівників, які потребують укриття.

Звільнення сховища (укриття) від матеріальних засобів, які в ньому зберігаються. Визначення та доведення до працівників місць їх розташування у захисних спорудах, порядок їх заняття та поведінки. Виготовлення та встановлення лавок, нар. Будівництво швидкоспоруджуваних укриттів, найпростіших та протирадіаційних укриттів (ПРУ), пристосування для ПРУ заглиблених приміщень.

Тема 2. Дії за сигналами оповіщення цивільного захисту.

Сигнали оповіщення цивільного захисту на особливий період: «Повітряна тривога», «Загроза хімічного зараження», «Загроза радіоактивного зараження» та порядок їх доведення. Подача сигналів оповіщення цивільного захисту технічними засобами об'єкту та порядок дій за ними. Дії працівників за

сигналами «Повітряна тривога», «Загроза хімічного зараження», «Загроза радіоактивного зараження».

Тема 3. Використання засобів індивідуального захисту

Порядок отримання протигазів і респіраторів. Підбір та отримання протигазів та респіраторів. Підготовка протигазу (респіратора) до використання. Порядок використання пошкодженого протигазу. Відпрацювання нормативів по одяганню протигазів на себе, пораненого, дитину. Підготовка одягу до захисту шкіри. Виготовлення найпростіших засобів захисту органів дихання (ватно-марлевої пов'язки, протипилової тканинної маски та інших тощо).

Тема 4. Підготовка до розосередження та евакуації

Порядок оповіщення про розосередження та евакуацію на об'єкті. Обов'язки працівників об'єкту при їх розосередженні і евакуації. Підготовка до безаварійної зупинки виробництва. Підготовка квартири до її здачі житловим органам. Підготовка документів, продуктів харчування і води у дорогу. Організація розосередження і евакуації працівників об'єкту, членів їх родин. Прибуття на збірний пункт евакуації, порядок відправлення у замську зону.

Тема 5. Виконання протипожежних заходів

Профілактичні протипожежні заходи, які проводяться на об'єкті: очистка території від будівельного сміття, трави, швидко займистих матеріалів, покриття вогнебезпечних конструкцій вогнезахисними речовинами, організація протипожежного водопостачання, збільшення запасів води для цілей пожежогасіння шляхом заповнення водою природних і штучних котлованів, виробничих ємностей. Підготовка та порядок використання пожежних кранів, гідрантів, рукавів та первинних засобів гасіння пожежі. Дії працівників при різних типах займань і пожеж, порядок повідомлення про пожежу.

Тема 6. Захист продуктів харчування і питної води від радіоактивного, хімічного забруднення та бактеріологічного зараження

Герметизація приміщень, де зберігаються продукти. Використання герметичної тари і плівок для захисту продуктів харчування та питної води. Пакування різних продуктів (м'ясо, масло, риба, сухарі, кондитерські вироби, овочі, сипучі продукти). Захист джерел водопостачання. Вжиття заходів щодо підвищення стійкості енергопостачання водопровідних станцій.

Тема 7. Надання домедичної допомоги в осередках ураження (зонах лиха)

Самодопомога і взаємодопомога при переломах, забоях, вивихах, опіках і ураженнях електрострумом, отруйною небезпечною речовиною. Зупинення кровотечі. Прийоми накладання пов'язок на рани і обпечені частини тіла. Прийоми і способи іммобілізації (забезпечення нерухомості) при переломах з застосуванням стандартних шин або підручних матеріалів. Способи транспортування уражених.

Тема 8. Обеззаражування та санітарна обробка

Проведення обеззаражування внутрішніх поверхонь приміщень, обладнання цеху, території. Часткова спеціальна обробка одягу, взуття та засобів індивідуального захисту. Дії при частковій і повній санітарній обробці. Дотримання заходів безпеки.

навчання непрацюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях
(Ст. 42 Кодексу ЦЗ України, пп. 27, 29 Порядку, затв ПКМУ № 444)
(навчання населення, яке не задіяне у сферах виробництва та обслуговування, а також за місцем проживання)

Організаційні вказівки

Метою загальної програми навчання непрацюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях (далі - Програма) є забезпечення самостійного вивчення населенням, не зайнятим у сфері виробництва та обслуговування основних способів захисту від надзвичайних ситуацій, оволодіння відомостями, необхідними для виконання правил поведінки і дій в умовах загрози і виникнення надзвичайних ситуацій, а також набуття вмінь та навичок щодо надання домедичної допомоги потерпілим та використання засобів індивідуального і колективного захисту.

Непрацююче населення самостійно вивчає пам'ятки та інший інформаційно-довідковий матеріал з питань цивільного захисту, правила пожежної безпеки у побуті та громадських місцях *(Ст. 42 Кодексу ЦЗ України)*

Програма передбачає отримання населенням мінімально достатніх відомостей про:

- стан безпеки за місцем проживання з урахуванням ризику виникнення техногенних загроз і стихійного лиха та заходи щодо усунення та мінімізації їх наслідків,

- способи інформування й оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації,

- порядок укриття населення в захисних спорудах цивільного захисту,
  - забезпечення засобами індивідуального захисту дії під час проведення евакуації.

- елементарні знання з виготовлення та використання засобів індивідуального захисту (простіших засобів захисту)

- прийоми з надання домедичної допомоги.

Для забезпечення самостійного вивчення населенням навчального матеріалу Програми місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за методичного супроводження територіальних курсів, навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності й за сприяння громадських організацій:

- видають та розповсюджують навчальні, навчально-наочні посібники, брошури, інформаційні матеріали, буклети тощо;

- запроваджують постійні рубрики у засобах масової інформації, зокрема друкованих, а також за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, аудіовізуальних та інтерактивних засобів та соціальної реклами;

- надають населенню свого регіону відомості про надзвичайні ситуації, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися місце проживання громадян, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими ситуаціями.

За результатами навчання населення повинно:

а) знати:

можливі небезпечні та шкідливі фактори середовища проживання;
порядок дій за сигналом –Увага всім!! та іншими мовними повідомленнями органів управління у справах цивільного захисту;

перелік служб, до яких потрібно звертатись у разі виникнення певних видів надзвичайних ситуацій, способи зв'язку з ними;

місця розташування захисних споруд цивільного захисту, призначених для їх укриття, пунктів видачі засобів індивідуального захисту;

правила поведінки (дії) під час проведення евакуації;

заходи, що застосовуються в умовах надзвичайного стану, та додержання протиепідемічного режиму;

прийоми надання домедичної допомоги;

б) вміти:

використовувати індивідуальні та колективні засоби захисту, виготовляти прості засоби захисту органів дихання та шкіри;

вірно діяти за сигналом –Увага всім!! та іншими мовними повідомленнями органів управління у справах цивільного захисту;

виконувати заходи щодо захисту дітей та дотримуватися відповідних вимог у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

в) мати:

укомплектовану «тривожну валізу», найпростіші засоби індивідуального захисту органів дихання та шкіри.

психологічну готовність до дій у надзвичайних ситуаціях, впевненість у надійності заходів і прийомів захисту від їх наслідків.

Вибір тем для вивчення (крім тем обов'язкового мінімуму, що позначені зіркою - * та населення, що мешкає у сільській місцевості - **) визначається місцевими органами влади виходячи з загальної обізнаності населення регіону у питаннях безпеки життєдіяльності та особливостей регіону з точки зору можливих потенційних небезпек.

Розподіл навчального часу за розділами програми

№ з\п	Найменування розділу програми	Кількість годин
1	Основні способи захисту та дій населення в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій	7
2	Правила користування засобами колективного та індивідуального захисту	3
3	Медичний та психологічний захист населення.	2
	Усього	12

Рекомендована тематика та орієнтовний зміст тем за розділами програми

1. Основні способи захисту та дій населення в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.

*Тема 1.1. –Основні поняття про надзвичайні ситуації. Організація оповіщення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій. Оперативне інформування про методи та способи захисту населення".

Поняття про надзвичайну ситуацію. Класифікація надзвичайних ситуацій. Аналіз Техногенні та природні загрози. Територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів. Система та сигнали оповіщення цивільного захисту. Порядок повідомлення населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій. Інформація про дії в умовах надзвичайної ситуації та вжиття заходів щодо забезпечення безпеки. Дії населення при попереджувальному сигналі –Увага всім!!.

Тема 1.2. –Правила поведінки та дії населення під час землетрусів, затоплень, селєвих потоків, зсувів, ураганів, лісових пожеж, снігових заносів та ожеледиціll.

Види стихійних лих та їх загальні характеристики. Землетрус, природа та наслідки цього явища за 12-бальною шкалою виміру сили землетрусу. Правила поведінки та дій населення при землетрусах. Дії у разі виникнення зсувів та селєвих потоків. Природа затоплення, можливі наслідки та порядок дій. Механізм явища вітрів та ураганів. Правила поведінки та дій при сильному вітрі та урагані. Причини виникнення, правила поведінки та заходи безпеки населення при виникненні значних лісових і торфових пожеж. Снігові заноси, ожеледиці як стихійне явище; ліквідація їх наслідків.

Тема 1.3. –Основні норми поведінки та дії населення при радіаційних аваріях і радіаційному забрудненні місцевості.ll.

Природні джерела радіації. Штучні джерела іонізуючого випромінювання та забруднення місцевості, можливі наслідки їх використання. Дія радіації на людину. Поняття про дози опромінення. Основні границі доз сумарного опромінення по групах критичних органів. Ступені променевої хвороби. Побутові дозиметричні прилади, їх призначення, використання та робота з ними. Правила поведінки населення при перебуванні на радіаційно забрудненій місцевості. Дезактивація території, збір і вивіз забрудненого ґрунту, подавлення пилу. Дезактивація внутрішніх і фасадних поверхонь будівель. Дезактивація автомобільної техніки, колодязів шахтного типу, квартир, меблів, одягу та особистих речей. Санітарна обробка людей.

Тема 1.4. –Правила поведінки населення при поводженні з небезпечними хімічними речовинами та отрутохімікатамиll.

Класифікація основних небезпечних хімічних речовин. Токсична їх дія на організм людини. . Токсини. Хлорорганічні сполуки. Аміак. Металева ртуть. Токсична доза. Контроль за місцями зберігання, утворення й утилізації відходів небезпечних хімічних речовин. Наслідки аварій на хімічно-небезпечних

об'єктах. Норми поведінки та дії населення при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин. Використання засобів індивідуального захисту. Застосування захисних споруд, сховищ. Евакуація людей.. Поняття про дегазацію. Порядок та способи проведення дегазації підвір'я, вулиць, обладнання, одягу. Санітарна обробка людей. Отрутохімікати та правила безпечні при роботі з ними. Профілактика отруєнь недоброякісними продуктами харчування та грибами.

*Тема 1.5. –Порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".

Евакуація, її мета, види, принципи та завдання. Загальна евакуація та шляхи її проведення. Часткова евакуація. Евакуаційні органи, їх функції та завдання. Райони для розміщення евакуйованого населення та порядок його доставки від пунктів висадки до місць розміщення, вимоги до них. Порядок проведення евакуації. Заходи, які необхідно виконати у квартирі (будинку) перед вибуванням. Що необхідно взяти із собою, зміст «Тривожної валізи». Обов'язки евакуйованих громадян. Правила поведінки на збірних евакуаційних пунктах, маршрутах руху та приймальних евакуаційних пунктах. Захист людей та медичне забезпечення у ході евакуації. Розміщення та забезпечення життєдіяльності евакуйованого населення.

Тема 1.6. –Рекомендації населенню щодо профілактики та дій при виникненні пожеж Пожежо - та вибухонебезпечні предмети. Порядок поведінки людини при знаходженні вибухонебезпечного предмета».

Пожежі та складові їх небезпеки для людей. Види вибухів на вибухонебезпечних об'єктах. Наслідки пожеж і вибухів. Основні вражаючі фактори пожеж. Профілактика пожеж і вибухів в побуті.. Дії населення при виникненні пожежі на відкритій місцевості, лісі, міському громадському транспорті, вагоні або станції метро, вагоні ж.д. потягу, на теплоході, літаку тощо. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.

*Тема 1.7. –Дії населення при проявах терористичного акту–

Заходи щодо запобігання можливого терористичного акту. Порядок дій за умови, якщо людина опинилася у захопленому терористами приміщенні (будинку, транспорті, території тощо). Дії у разі захоплення людини терористами як заручника. Порядок дій з початком антитерористичної операції, під час перестрілки. Правила поведінки в умовах надзвичайної ситуації військового характеру. Телефонне хуліганство. Дії людини якщо дзвінок має явно загрозовий характер.

Тема 1.8. –Гігієна харчування та профілактичні заходи на зараженій території за наслідками надзвичайних ситуацій різного походження. Захист продуктів харчування і води від зараження у надзвичайних ситуаціях–

Гігієна харчування на зараженій території. Створення запасів продуктів харчування, води та порядок їх зберігання на випадок загрози виникнення надзвичайної ситуації. Місця та порядок зберігання продуктів харчування та води у домашніх умовах, їх захист від зараження радіоактивними, отруйними речовинами та різними видами бактерій.

**Тема 1.9. –Основи захисту рослинництва та тваринництва у надзвичайних ситуаціях».

Основні заходи підвищення безпеки роботи в галузі рослинництва, що вживаються завчасно та при загрозі виникнення надзвичайних ситуацій. Ураження та захист сільськогосподарських рослин. Агрохімічні заходи та робота з отрутохімікатами. Основні заходи підтримання тваринницьких ферм в готовності до захисту в них тварин. Створення запасів води та кормів. Захист тварин при пасовищному утриманні, при перегонах і перевезенні. Засоби індивідуального захисту тварин. Організація та проведення евакуації тварин із районів можливого затоплення, при загрозі селевих потоків, із осередків ураження і зараження. Поняття про обсервацію та карантин. Захист сільськогосподарської продукції.

2. Правила користування засобами колективного та індивідуального захисту.

*Тема 2.1: “Засоби колективного захисту населення. Підвищення захисних властивостей житла».

Загальні поняття про захисні споруди цивільного захисту. Характеристика та види сховищ. Протирадіаційні укриття. Обладнання сховища (протирадіаційного укриття), основні приміщення, системи життєзабезпечення. Найпростіші захисні споруди. Пристосування підземних споруд житлових будинків в інтересах захисту населення.. Місця знаходження захисних споруд за місцем проживання громадян. Правила заповнення та поведінки тих, хто укривається у захисних спорудах. Порядок евакуації людей із заваленої захисної споруди. Проведення робіт щодо посилення захисних властивостей житла від впливу небезпечних чинників надзвичайних ситуацій.

*Тема 2.2. –Засоби захисту органів дихання та шкіри. Медичні засоби індивідуального захисту, правила їх використання».

Призначення та комплектуючі відмінності цивільних фільтруючих протигазів, респіраторів. Фільтруючі протигазы (ГП-5, ГП-7). Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазом. Респіратор –Лепесток–, правила користування. Найпростіші саморобні засоби захисту органів дихання, порядок їх виготовлення і використання. Ізолюючі та фільтруючі засоби захисту шкіри та їх захисні властивості. Пристосування виробничого та побутового одягу для захисту шкіри. Медичні засоби індивідуального захисту: індивідуальний перев'язочний пакет (ПП-3Д), медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок, індивідуальні протихімічні пакети ППП-8 (9,10,11) тощо.

*Тема 2.3. –Обов'язки дорослих щодо безпеки та захисту дітей. Засоби індивідуального захисту дітей».

Обов'язки дорослого населення щодо захисту дітей. Виховання у дітей навичок поведінки в екстремальних ситуаціях. Дії батьків, персоналу навчальних закладів із захисту дітей. Захист дітей при перебуванні їх вдома, на вулиці, у навчальному закладі. Особливості розміщення дітей у сховищах. Пошук дітей у палаючих та задимлених будівлях. Підготовка дітей до евакуації,

організація посадки у транспортні засоби, правила поведінки в дорозі та місцях розташування. Особливості обладнання дитячих протигазів (ПДФ-7, ПДФ-Ш, ПДФ-Д) та камери захисної дитячої (КЗД). Підбір та підготовка маски протигаза для дитини. Особливості використання аптечки індивідуальної та індивідуального протихімічного пакету ІПП-8 (9,10,11).

3. Медичний та психологічний захист населення.

***Тема 3.1 –Надання домедичної допомоги потерпілим.†**

Основні причини загибелі постраждалих. Прийоми домедичної допомоги. Типові помилки при наданні домедичної допомоги. Оцінка загального стану постраждалого, місця та характеру ушкодження. Первинні реанімаційні заходи. Домедична допомога постраждалим при непритомності, різних видах зовнішньої кровотечі, опіках, переломах кісток, електротравмах, утопленні, при ураженні небезпечними хімічними речовинами, отруєнні чадним газом, отрутохімікатами, недоброякісними продуктами харчування та грибами. Правила поведінки населення в осередках інфекційних захворювань. Види, способи та порядок проведення дезинфекції. Основи та засоби догляду за хворим

Тема 3.2. –Психологічний захист населення у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій†.

Морально-психологічна підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях. Психологія натовпу. Безпека при масових скупченнях людей†.

Зміст і завдання психологічного захисту. Основні фактори екстремальної ситуації, які впливають на психологічний стан людини в осередках надзвичайних ситуацій. Основні реакції психіки потерпілого в надзвичайній ситуації викликані травмою – емоційним шоком такі як: страх, апатія, ступор, рухове збудження, агресія, нервові тремтіння, плач, істерика, паніка тощо. Послідовність дій при наданні психологічної підтримки постраждалим при надзвичайній ситуації не медичними працівниками. Психологія натовпу. Правила поведінки (дії) у разі масових скупченнях людей. Організація, форми та методи підвищення морально-психологічної підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях. Особливості психологічної роботи з населенням, яке постраждало від аварій, катастроф, надзвичайних ситуацій

IV. НОРМАТИВНА ТА НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
3. Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 № 15/98-ВР.
4. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III.
5. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III.

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 06.04.2000 № 1647-III.
7. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III.
8. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 683-IV.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 443 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту».
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 року № 18 «Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуаціях».
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733. Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і особового складу невоєнізованих формувань засобами радіаційного та хімічного захисту».
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 368 «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями».
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 року № 581 «Про затвердження Порядку здійснення компенсації вартості послуг і розміру фактичних (понесених) витрат суб'єкту господарювання та громадянину, транспортні засоби яких залучені для вивезення населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 616 «Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту».
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 року № 824 «Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки».
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Положення про проведення евакуації у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту».
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 року № 469 «Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту».
21. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2013 року № 787 «Про затвердження порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту»
21. Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій. ДК 019:2010. Держспоживстандарт 2010.

22.Наказ МНС України від 3.02.2005 № 59 «Про затвердження порядку видачі непрацюючому населенню засобів індивідуального захисту органів дихання від бойових отруйних речовин».

23.Наказ МНС України від 17.06.2010 № 472 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації пунктів видачі населенню та особовому складу невоєнізованих формувань засобів радіаційного і хімічного захисту».

24.Наказ ДСНС України від 06.06.2014 № 310 «Програма загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях» в редакції наказу ДСНС України від 8.08.2014 № 458.

25.Наказ ДСНС України від 31.01.2015 № 113 «Про затвердження Примірного положення про формування цивільного захисту»

26.Наказ МНС України від 8.08.2005 № 125 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо перевірки стану утримання, експлуатації та використання захисних споруд цивільної оборони у мирний час».

27.Наказ МНС України від 9.10.2006 № 653 «Про затвердження Інструкції щодо утримання захисних споруд цивільної оборони у мирний час».

28.Наказ МНС України від 15.08.2007 № 557 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях».

29.Наказ МНС України від 16.07.2009 № 494 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів цивільного захисту підприємств, установ та організацій на особливий період».

30.Наказ МНС України від 18.12.2009 № 860 «Про затвердження рекомендацій щодо дій населення у разі загрози та виникнення вибуху, у тому числі тих, що виникли внаслідок терористичної діяльності».

31.Наказ МНС України від 7.09.2010 № 761 «Про затвердження методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на об'єктах господарської діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій».

32. Наказ МНС України від 7.06.2011 № 587 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку створення, обладнання та забезпечення функціонування консультаційних пунктів з питань цивільного захисту при житлово-експлуатаційних організаціях та сільських (селищних) радах».

33.Наказ МНС України від 12.12.2012 № 1400 «Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій».

34.Наказ ДСНС України від 8.08.2014 № 458 «Про внесення змін до Програми загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях».

35.Наказ МВС України від 11.09.2014 № 934 «Про затвердження Порядку організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту».*(втратив чинність)*

36.Наказ МОЗ України від 16.06.2014 № 398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах».

37.М. В. Болотських (загальна редакція), «Реагування на надзвичайні ситуації», Київ, 2013.

38.Болотських М.В. «Основи цивільного захисту», Університет цивільного захисту України, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, 2008 р.

39.Зосімов В.П., Садковий В.П., Ушаков Л.В. «Управління та організація діяльності у сфері цивільного захисту», Університет цивільного захисту України, 2006 р.

40.Могильченко В.В. «Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. КІМ, 2008 р.

41.Стеблюк М.І. «Цивільна оборона та цивільний захист», «Знання-Прес», 2007р.

42.Шубін Б.П. «Цивільна оборона», «Освіта», 1991р.

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ЗА ТЕМАМИ ПРОГРАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

ВСТУП

Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях віднесено до першочергових завдань єдиної державної системи цивільного захисту.

Зокрема, одним із основних завдань і обов'язків суб'єктів господарювання є здійснення навчання працюючого населення за місцем роботи з питань цивільного захисту.

Навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях (НС) є обов'язковим і здійснюється у робочий час за рахунок коштів роботодавця, за програмами підготовки населення діям у НС, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань, тренувань з питань цивільного захисту.

Програми підготовки працівників до дій у НС розробляються і затверджуються підприємствами, установами, організаціями на підставі програм та організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, що розробляються і затверджуються ДСНС, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування.

У даному методичному посібнику дається примірний зміст тем програми загальної підготовки працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Запропонований матеріал не є догмою для керівників суб'єктів господарювання (далі – СГ). Він призначений для навчання персоналу підприємств, установ і організацій, які не ввійшли до складу формувань та спеціалізованих служб а також органів управління цивільного захисту, способам захисту і діям у разі загрози та виникнення на об'єкті або території надзвичайної ситуації.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Підготовка працівників до дій у надзвичайних ситуаціях за програмою загальної підготовки передбачає:

ознайомлення із завданнями та особливостями організації заходів цивільного захисту на СГ;

вивчення основних способів захисту працівників від вражаючих факторів надзвичайних ситуацій (далі – НС) з урахуванням особливостей виробничої діяльності;

ознайомлення з інформацією, що міститься в планах реагування на НС про дії в умовах загрози і/або виникнення НС;

набуття практичних вмінь щодо користування засобами індивідуального і колективного захисту, первинними засобами пожежогасіння і сприяння проведенню рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації НС;

оволодіння навичками з надання першої допомоги потерпілим.

Програма розрахована на трирічний термін навчання. Вивчення теоретичного змісту програми передбачається за інтегрованим принципом з системою професійного навчання кадрів на виробництві та за оптимальним використанням встановлених видів інструктажів з питань техногенної безпеки та охорони праці. Практичне відпрацювання змісту програми здійснюється під час підготовки і проведення на СГ спеціальних об'єктових навчань, тренувань з відпрацювання дій за планами реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій, аварій.

Навчання працівників за програмою загальної підготовки на суб'єктах господарювання (далі – СГ) здійснюється шляхом:

1. Курсового навчання, що передбачає формування навчальних груп і здійснюється в навчальних класах або на об'єктах навчально-виробничої бази СГ. Керівники навчальних груп, із числа фахівців СГ проходять обов'язкове попереднє навчання і набувають методичних навичок у проведенні занять, консультацій в Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності м. Києва (далі – НМЦ ЦЗ та БЖД м. Києва). Вивчення зазначеної тематики програми рекомендується здійснювати у навчальних групах під керівництвом керівника групи безпосередньо на навчально-виробничої базі СГ (виділених ним для професійного навчання і оснащених необхідним інвентарем та навчально-наочними посібниками приміщеннях, майданчиках).

2. Індивідуального навчання, що передбачає вивчення теоретичного матеріалу самостійно та у формі консультацій з керівниками навчальних груп або іншими особами. При індивідуальному навчанні працівник вивчає зазначену тематику програми самостійно та шляхом консультацій у керівників навчальних груп. Індивідуальне навчання обов'язково передбачає наявність на СГ у достатньої кількості спеціальної навчальної літератури за тематикою загальної підготовки, яка розроблюється в НМЦ ЦЗ та БЖД м. Києва.

3. Проведення інструктажів на СГ із чисельністю працівників 50 і менше осіб. Навчання в формі інструктажів з питань техногенної безпеки та охорони праці передбачає періодичне вивчення працівниками правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійного лиха передбачених Інструкцією щодо дій персоналу підприємств при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги потерпілим.

Навчання працівників освіти здійснюється відповідно до вимог Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту (Наказ МОН України від 21.11.2016 № 1400)

На СГ для надання допомоги персоналу в отриманні відомостей щодо конкретних дій у надзвичайних ситуаціях та використання колективних і індивідуальних засобів захисту виходячи з конкретних умов і особливостей виробничої діяльності в обов'язковому порядку обладнуються інформаційно-довідковий куточок з цивільного захисту.

Відповідальність за організацію і здійснення навчання покладається на керівника СГ, в структурних підрозділах (цех, дільниця, лабораторія, майстерня тощо) - на керівників цих підрозділів а контроль на спеціально призначених осіб з питань цивільного захисту.

Для досягнення мети програми навчання працівників СГ не обмежується лише вивченням теоретичного змісту програми її цілі обов'язково реалізуються при практичному відпрацюванні дій за планами підготовки і проведення спеціальних комплексних об'єктових навчань, тренувань з цивільного захисту, реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій, аварій.

При проведенні занять з усіх тем програми необхідно приділяти увагу формуванню у людей психологічної готовності до дій в умовах стресового впливу факторів надзвичайних ситуацій.

Вибір тем для занять визначається керівниками навчальних груп виходячи із специфіки робочих місць рекомендованої тематики та орієнтовного змісту тем з урахуванням категорій, тих хто навчається (переліку вмій і знань) та годинного обсягу підготовки за розділами програми.

В наказі ДСНС України від 08.08.14 № 458 «Про внесення змін до Програми загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях» визначено що орієнтовно повинні знати та вміти працівники за результатами проходження навчання за програмою загальної підготовки.

Орієнтовний розподіл навчального часу за теоретичною складовою програми загальної підготовки та формами навчання

Найменування розділу	Форма навчання, години		
	курсове навчання	індивідуальне навчання	практика
Теоретична складова			
Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС	1	5	
Надання першої допомоги потерпілим	1	1	

Найменування розділу	Форма навчання, години		
	курсове навчання	індивідуальне навчання	практика
Організація заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації	1	2	
Перевірка знань	1	-	
Всього	4	8	
Практична складова			
Протипожежні тренування	—	—	2
Спеціальне об'єктове навчання (тренування) з питань цивільного захисту	—	—	до 8
Всього	—	—	до 10
Разом	4	8	до 10

**Організаційно-методичні рекомендації
з проведення на підприємствах, в установах та організаціях занять за
Програмою загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних
ситуаціях**

Програма загальної підготовки працівників розробляється всіма підприємствами, установами, організаціями. Навчання за програмою передбачає поєднання курсових та індивідуальних форм з вивчення працівниками інформації, що міститься у планах реагування на надзвичайні ситуації, інструкціях щодо дій в умовах загрози і виникнення надзвичайної ситуації, оволодіння навичками користування засобами індивідуального і колективного захисту, надання першої допомоги потерпілим.

Для проведення курсового та/або індивідуального навчання наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи, організації всі працівники розподіляються за навчальними групами загальною чисельністю від 5 до 30 чоловік, які утворюються по структурних підрозділах підприємства, установи, організації та створених ними спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

Керівники навчальних груп призначаються цим самим наказом (розпорядженням) керівника підприємства, установи, організації із числа керівників (заступників керівників) структурних підрозділів, спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту підприємства, установи, організації, які пройшли спеціальну підготовку у Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності міста Києві та набули методичних навичок у проведенні теоретичних занять і консультацій.

Курсове навчання здійснюється у складі навчальної групи на об'єктах навчально-виробничої бази підприємства, установи, організації та в класі, обладнаному класними столами, класною дошкою, екраном (проектором, телевізором, мульти-медійним проектором) місцем для розміщення плакатів, натурних зразків, макетів.

На підприємствах, в установах та організаціях із чисельністю працівників 50 і менше осіб навчання здійснюється у формі інструктажів (пояснення, демонстрація дій, робота у складі малих груп).

До проведення занять з окремих тем залучаються члени об'єктових комісій з питань евакуації та з питань надзвичайних ситуацій, керівники медичних формувань та працівники з питань цивільного захисту підприємства, установи, організації.

Роботодавець може організувати проведення курсового навчання на договірній основі. Фахівці, які залучаються на умовах договору до здійснення курсового навчання, повинні мати вищу освіту, стаж роботи за відповідною спеціальністю не менш як три роки та документ про проходження спеціальної підготовки встановленого зразка.

При індивідуальному навчанні працівник вивчає зміст Програми самостійно та шляхом консультацій у керівника навчальної групи. Для організації індивідуального навчання підприємством, установою та організацією обов'язково створюється необхідний фонд спеціальної навчальної літератури, яка рекомендована ДСНС України для використання у системі навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях у якості навчального посібника.

Заняття, інструктажі проводяться керівниками навчальних груп, у визначені розкладом занять дні та години. Облік проведених занять здійснюється у журналах обліку теоретичного навчання встановленої форми.

Консультації проводяться керівниками навчальних груп у визначені відповідними графіками дні та години, облік яких здійснюється у картці обліку теоретичного навчання для індивідуальних консультацій працівника.

З метою закріплення матеріалу необхідно робити відступи – наводити цитати (витяги) з документів, інструкцій щодо дій працівників при аваріях, катастрофах, надзвичайних ситуаціях, приклади з виробничої діяльності підприємства, споріднених підприємства галузі, задавати питання із щойно наведеного матеріалу з проханням пояснити, висловити свою думку.

Навчання за Програмою завершується перевіркою рівня знань тих, хто навчався. Відповідні записи вносяться до журналів (карток) обліку теоретичного навчання. Працівники, які проходили навчання на інших підприємствах, установах, організаціях, перевірку рівня знань складають за місцем навчання.

Практичне відпрацювання змісту Програми здійснюється під час підготовки і проведення на суб'єктах господарювання спеціальних об'єктових

навчань, тренувань з відпрацювання дій за планами реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій, аварій.

Для надання допомоги персоналу суб'єктів господарювання в отриманні відомостей щодо конкретних дій у надзвичайних ситуаціях та використання колективних і індивідуальних засобів захисту, виходячи з конкретних умов і особливостей виробничої діяльності, в обов'язковому порядку обладнується інформаційно-довідковий куточок з цивільного захисту.

Відповідальність за організацію і здійснення навчання покладається на керівника суб'єкта господарювання, в структурних підрозділах (цех, дільниця, лабораторія, майстерня тощо) - на керівників цих підрозділів, а контроль - на призначених відповідальних осіб з питань цивільного захисту.

Рекомендації керівнику навчальної групи по підготовці та проведенні занять за Програмою

При проведенні занять з усіх тем Програми необхідно приділяти увагу формуванню у людей психологічної готовності до дій в умовах стресового впливу факторів надзвичайних ситуацій.

Вибір тем для занять визначається керівником навчальної групи, виходячи із специфіки робочих місць, рекомендованої тематики та орієнтовного змісту тем з урахуванням годинного обсягу підготовки за розділами Програми, категорій тих, хто навчається, що орієнтовно повинні знати та вміти працівники за результатами проходження навчання.

Теоретичний навчальний матеріал рекомендується доводити працівникам у формі лекцій, реалізуючих принцип діалогового общения (лекція пресс-конференція, лекція-дискуссія, лекція-беседа, лекція с розбором конкретних ситуацій), обговорення, показу, практичних та контрольних занять.

При викладанні навчального матеріалу його слід постійно пов'язувати з діючими на підприємстві наказами, положеннями, інструкціями з питань техногенної, пожежної безпеки та цивільного захисту

Вступну частину першого заняття рекомендується почати з розгляду стану з надзвичайними ситуаціями в державі та місті Києві.

Кожен громадянин України на випадок аварії, катастрофи і стихійного лиха, НС повинен вміти адекватно діяти, забезпечуючи тим самим захист себе, захист своєї родини, домівки, міста і надання допомоги іншим людям, що потерпають від лиха.

З метою попередження важких наслідків від надзвичайних ситуацій та своєчасної ліквідації їх наслідків на нашому підприємстві організовано навчання працівників діям у НС і сьогодні ви присутні на першому занятті.

Щодо надзвичайних ситуацій, які сталися у 20__ році ...

В 20__ році на території України сталося __ надзвичайних ситуацій, з них природного характеру __, техногенного характеру __, соціального характеру __, __ подій, на яких постраждало __ чол., загинуло __ чол., з них дітей __. Господарству та населенню країни нанесено збитки на __ грн.

В місті (районі) сталися надзвичайні ситуації_____події_____.

З метою закріплення матеріалу, необхідно робити відступи – наводити цитати (витяги) з документів, інструкцій щодо дій працівників при аваріях, катастрофах, надзвичайних ситуаціях, приклади з виробничої діяльності підприємства, споріднених підприємства галузі, задавати питання із щойно наведеного матеріалу з проханням пояснити, висловити свою думку.

При наявності навчальних фільмів, доцільно продемонструвати їх перед початком викладання кожного питання, додати коментарі та перейти до викладення матеріалу.

Завершити заняття рекомендується проведенням короткого опитування, шляхом постановки 2-3 питань з викладеного матеріалу та короткими висновками, які мають закінчуватися на позитивній ноті з виділенням конкретних прізвищ працівників, які найбільш активно брали участь у проведенні заняття.

У вступній частині наступних занять рекомендується звернути увагу на актуальність тематики, яка буде запропонована працівникам для вивчення.

Розділ І. ОСНОВНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ І ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ НС».

ТЕМА 1. «Основні способи захисту в умовах загрози та виникнення НС».

Навчальна мета:

1. Ознайомити працівників з основним поняттям про надзвичайні ситуації, з порядком організації оповіщення та інформування у надзвичайних ситуаціях.
2. Довести, що відноситься до захисних споруд цивільного захисту, їх класифікація, порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки в них.
3. Роз'яснити, як здійснюється індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами, які є медичні засоби захисту.
4. Надати інформацію про організацію та порядок проведення евакуації.

Навчальні питання:

1. Основні поняття про НС. Порядок отримання інформації про загрозу і виникнення НС. Попереджувальний сигнал «Увага всім!».
2. Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування. Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них.
3. Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами. Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет. Індивідуальні протихімічні пакети.
4. Евакуація, порядок її проведення, правила поведінки та обов'язки евакуйованих працівників.

1 питання. Основні поняття про НС. Порядок отримання інформації про загрозу і виникнення НС. Попереджувальний сигнал «Увага всім!».

Надзвичайна ситуація - обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Небезпечна подія - подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків.

Ситуація визначається як надзвичайна за такими загальними ознаками: наявність або загроза загибелі людей чи значне порушення умов їх життєдіяльності;

заподіяння економічних збитків;

істотне погіршення стану довкілля.

Згідно Кодексу України цивільного захисту, надзвичайні ситуації залежно від причин, що можуть зумовити їх виникнення на території України, поділяються на такі рівні та види:

Рівні (масштаби) НС:

державний,
регіональний,
місцевий,
об'єктовий.

Види НС:

техногенного характеру,
природного характеру,
соціального характеру,
воєнного характеру.

Техногенного характеру - аварії на: хімічних об'єктах, АЕС, дамбах, шлюзах, газові, теплові, електричні мережі (на території _____ розміщується _____ потенційно-небезпечних об'єктів з них – хімічно небезпечні, які використовують:

- ____ т аміаку;

- ____ т хлору;

- ____ тон інших небезпечних хімічних речовин).

Природного характеру – землетрус, зливи, шквали (смерчі), селеві потоки, паводки, епідемії.

Соціального характеру - терористичні акти, захоплення заручників, вибухи, нещасні випадки.

Воєнного характеру - застосування звичайних засобів ураження, застосування засобів масового ураження.

Найбільш характерними для м. Києва є надзвичайні події та ситуації:

Природного характеру.

1. Пов'язані з гідрометеорологічними явищами та процесами і характерними ускладненнями:

в роботі енергетичної галузі (руйнування, пошкодження ліній електропередач, відключення абонентів міста від енергопостачання через посилення вітру до 15-30 м/с, випадіння сильних опадів, сильної ожеледі, понад 20 мм);

в життєдіяльності населення (відсутність тепло-, газо-, водопостачання та водовідведення) внаслідок складних погодних умов та руйнування систем (мереж) життєзабезпечення внаслідок зношеності мереж;

в роботі автомобільного та громадського транспорту внаслідок снігопадів, снігових заметів, ожеледиці;

можливе підтоплення приватних житлових будинків, садиб, ґрунтовими, паводковими та дощовими водами внаслідок великої кількості опадів та незадовільного стану системи водовідведення.

2. Пов'язані з харчовими отруєннями населення на урочистих та святкових подіях, отруєннями грибами, виникненням небезпечних інфекційних захворювань.

3. Пов'язані із забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок викиду (випливу) забруднюючих речовин.

4. Пов'язані з отруєннями людей чадним газом.

Техногенного характеру.

1. Пов'язані з подіями на транспорті, особливо ДТП внаслідок порушення правил дорожнього руху, незадовільного технічного стану транспортних засобів та доріг внаслідок складних погодних умов.

2. Пов'язані із пожежами та вибухами внаслідок несправності, або порушення правил експлуатації електричними та газовими приладами, необережного поводження з вогнем.

Соціального характеру.

Нещасні випадки з людьми:

1. Пов'язані із загибеллю людей на водних об'єктах внаслідок недотримання правил безпеки.

2. Загибель внаслідок падінь.

Найбільш характерними для нашого підприємства є надзвичайні події та ситуації: _____

Одним з головних заходів захисту населення від НС є його своєчасне попередження про небезпеку, обстановку, яка склалася внаслідок її реалізації, а також інформування про порядок і правила поведінки в умовах НС.

Кожного дня використовуючи радіо, телевізор, мобільний зв'язок, Інтернет ви отримуєте велику кількість інформації та повідомлень про надзвичайні ситуації, природні катастрофи, загибель людей. Іноді диктори повідомляють нас про «штормове попередження», зачитують інформацію ДСНС, органів влади про небезпеку, яка очікується тощо. На підприємстві керівництво викликає та інформує працівників через систему внутрішнього оповіщення, гучномовний зв'язок, радіостанції, телефони, факси, тощо. Та у повсякденних клопотах мало хто замислюється – що на ваших очах працюють складові частини системи інформування населення.

На нашому _____ (підприємстві, установі, закладі, в місті районі) функціонує _____, яка призначена _____, в тому числі і для _____.

Всі ці мережі та системи використовуються для оповіщення працівників (населення) у випадку виникнення надзвичайних ситуацій.

Тому, кожен громадянин України, кожен працівник нашої організації має знати сигнали оповіщення та інформування працівників (населення) на випадок надзвичайної ситуації та порядок дій при їх отриманні.

Успішний захист працюючого персоналу на підприємстві, та взагалі населення держави, від наслідків надзвичайних ситуацій можливий лише при своєчасному оповіщенні та доведенні змісту інформації до кожної окремої людини.

Оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій полягає у своєчасному доведенні такої інформації до органів управління цивільного захисту, сил цивільного захисту, суб'єктів господарювання та населення.

В наш час в нашому місті основним способом оповіщення населення – є передача повідомлення по місцевій мережі провідного та радіо мовлення.

Щоб проінформувати про небезпеку тих, у кого немає радіо і телевізора, а також тих, хто працює, використовують телефони, пересувні гучномовні установки, посилюючі на транспортних засобах тощо.

На нашому підприємстві діє наступний порядок інформування працівників у випадку виникнення НС:

на виробництві при виникненні аварій _____, при виникненні НС в місті, (районі) інформація доводиться до працівників наступним шляхом _____.

Для привернення уваги перед доведенням інформації до працівників (населення) про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації передається попереджувальний сигнал «УВАГА ВСІМ!», а саме: звучання електросирен, часті гудки гучномовців та трансляція відповідних формалізованих повідомлень телерадіомережами. Тривалість звучання попереджувального сигналу 3-5 хвилин.

Запам'ятайте! Сирени і переривисті гудки інших сигнальних засобів означають сигнал цивільного захисту «УВАГА ВСІМ!».

Почувши такий сигнал, негайно увімкніть радіоприймач або телевізор і слухайте повідомлення управління органів ЦЗ.

Формалізоване повідомлення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій заздалегідь готується керівництвом підприємства де утворено систему оповіщення, державною мовою і мовою, якою користується більшість населення в регіоні.

Повідомлення включає: місце і час виникнення надзвичайної ситуації; розміри та масштаби надзвичайної ситуації; час початку та тривалість дії факторів ураження; територія (райони, масиви, вулиці, будинки і т.д.), яка потрапляє в осередки (зони) ураження; порядок дій при надзвичайних ситуаціях; інша інформація.

Пам'ятайте! Кожне повідомлення може і буде відрізнятися одне від одного.

Повідомлення будуть залежати від екстремальних умов, розмірів, тривалості та масштабів можливих наслідків надзвичайних ситуацій, ступеню небезпеки факторів ураження для населення та стану рятувальних і невідкладних аварійних відновлювальних робіт.

Тривалість звучання повідомлень, що передаються технічними засобами мовлення, повинна складати не менше 5 хвилин, за необхідності вони повторюються через кожні 10-15 хвилин. Вислухавши це повідомлення кожна людина повинна діяти без паніки і метушні у відповідності з отриманими вказівками.

Порядок дій при аваріях, катастрофах та інших надзвичайних ситуаціях при знаходженні працівника на робочому місці, на території підприємства, визначається керівництвом об'єкту в залежності від його специфіки. Вони прописуються у посадових інструкціях, планах реагування, планах локалізації та ліквідації наслідків аварії на об'єктах, колективних договорах тощо, розміщуються в інформаційно-довідкових куточках, на стендах, у пам'ятках.

При знаходженні вдома кожний громадянин повинен:

тримати вдома постійно включеними радіоприймачі, телевізори для того, щоб слухати розпорядження і вказівки органів виконавчої влади;

привести в готовність індивідуальні засоби захисту органів дихання і шкіри, при їх відсутності приготувати найпростіші засоби (повсякденний одяг, взуття, ватно-марлеві пов'язки, плівку тощо);

підготувати аптечку, перев'язувальний бинт, вату, марлю, антибіотики, засоби йодної профілактики і засоби профілактики проти інфекції, ліки, якими користуєтеся особисто;

провести у квартирі (домі) протипожежні профілактичні заходи, підвищити захисні властивості квартири (дому) від радіоактивних речовин (провести додаткову герметизацію);

захистити продукти харчування і води від радіоактивного та хімічного забруднення (покласти їх в холодильник, замотати в пергамент, плівку, целофан та пакети з них, використати герметичний посуд (термоси, банки, бідони, каністри тощо);

знати (уточнити) місце найближчого сховища або укриття, де можна укритися. При їх відсутності приступити до пристосування під укриття підвалу (погребу) і до будівництва укриття найпростішого типу;

при об'явленні відселення (евакуації) швидко підготуватися до неї (уточнити при необхідності місце збірної евакуаційного пункту).

Якщо сигнал застав вас в транспорті, громадському місці (магазині, театрі, на ринку тощо) необхідно уважно і спокійно вислухати вказівки адміністрації про те, де поблизу знаходиться сховище (укриття) і як найшвидше добратися і укритися в ньому, якщо є час то якнайшвидше добратися додому і діяти у відповідності з отриманими вказівками.

Повідомлення передаються у наступних випадках:

В мирний час	В особливий період
1. У разі аварії на атомній	1. При небезпеці авіаційних (ракетних)

електростанції	ударів
2. У разі аварії на хімічно-небезпечному об'єкті	2. При закінченні небезпеки авіаційних (ракетних) ударів
3. У разі повені (катастрофічного затоплення)	3. При небезпеці радіаційного забруднення
4. У разі урагану та інших НС	4. При небезпеці хімічного забруднення

У випадку НС в мирний час введені спеціальні сигнали оповіщення:
при аварії на АЕС – «АВАРІЯ НА АТОМНІЙ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ»;
при аварії на хімічно небезпечному об'єкті – «АВАРІЯ НА ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНОМУ ОБ'ЄКТІ»;
при землетрусі – «ЗЕМЛЕТРУС»;
при інших випадках, наприклад: «ЗАТОПЛЕННЯ», «ШТОРМОВЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ».

Порядок дій при аварії на хімічно небезпечному об'єкті.

Почувши звуки сирен і гудків, ввімкніть радіоточку, радіо і телевізійні приймачі. Прослухавши повідомлення, виконайте дані вам рекомендації, Якщо ви опинились у осередку хімічного ураження, потрібно швидко вийти із нього по вказівці працівників цивільного захисту або самостійно у бік, перпендикулярний напрямку вітру.

При знаходженні у приміщенні здійсніть його герметизацію. Надягніть засоби індивідуального захисту. Залиште нижні поверхи будівель і йдіть до підвищених місць, що розташовані над місцевістю. Надайте допомогу старим і хворим особам. Повідомте сусідів про отримані відомості. Суворо дотримуйтесь вимог представників цивільного захисту.

Порядок дій при виникненні повені.

Почувши звуки сирен і гудків, ввімкніть радіоточку, радіо- і телевізійні приймачі. Прослухавши повідомлення, переходьте до виконання наданих вам рекомендацій. У будь якого випадку, при залишенні місця знаходження, вимкніть нагрівальні пристрої, загасіть вогонь у печі, відключіть газ, воду, електроприлади тощо, візьміть речі, одягніть дітей, візьміть документи, найбільш цінні речі і гроші, запас продуктів і води та чекайте рятувальників (загальна вага речей на одну людину не повинна перевищувати встановлену вагу). Або, якщо вказано, зачиніть квартиру (дім), і прямуйте до місця збору, місця посадки на транспорт або у вказаному напрямку. Суворо дотримуйтесь вимог і вказівок представників цивільного захисту, рятувальників.

План реагування у випадку надзвичайної ситуації на нашому об'єкті передбачає порядок дій у наступних ситуаціях_____.

Порядок дій в інших життєвих ситуаціях, якщо сигнал про НС ви почули:

удома - негайно вимкнути нагрівальні прилади, газ, загасити вогонь у печі, одягти дітей, підготувати засоби індивідуального захисту, аптечку індивідуальну, документи, необхідні речі, запас продуктів і води, вимкнути освітлення, при можливості, попередити сусідів та діяти за вказівками органів влади, що оголошуються по засобах масового оповіщення;

на вулиці – швидко укритися у найближчому сховищі, укритті а якщо немає необхідності, прямувати на місце роботи або до місця проживання;
у громадському місці – без паніки діяти за вказівками адміністрації;
в громадському транспорті – дочекатися зупинки і швидко укритися у найближчому сховищі, укритті а якщо немає необхідності, прямувати на місце роботи або до місця проживання.

Контрольні питання:

Скажіть, будь-ласка, на які види поділяються надзвичайні ситуації?

Назвіть, будь-ласка, рівні надзвичайних ситуацій?

Яким шляхом здійснюється оповіщення про НС на нашому підприємстві?

Які введені спеціальні сигнали оповіщення при виникненні НС?

2 питання. Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування. Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них.

Одним з найефективніших способів захисту населення при виникненні техногенних аварій з викидом НХР, радіоактивних та інших небезпечних речовин є укриття населення в захисних спорудах (ЗС) цивільного захисту (ЦЗ).

ЗС ЦЗ – інженерні споруди, призначені для укриття і тимчасового захисту персоналу, техніки та майна від небезпеки, що може виникнути або виникла внаслідок надзвичайних ситуацій у мирний час, а також від дії засобів ураження в особливий період. Захисні споруди поділяються на сховища та протирадіаційні укриття і є основним засобом колективного захисту населення.

В мирний час захисні споруди можуть використовуватися для господарчих культурних та побутових потреб за умови забезпечення можливості приведення їх у готовність до використання за призначенням у строк, що не перевищує 12 годин..

У постійній готовності до використання за призначенням повинні утримуватись захисні споруди на атомних електростанціях, у зонах спостереження навколо них, на об'єктах підвищеної небезпеки і запасних пунктах управління.

В Києві (в нашому _____ районі) нараховується _____ споруд цивільного захисту різного призначення. Більшість з них розташована на підприємствах, державних установах та житловому фонді побудованому за часів після 2ой світової війни.

Для укриття працюючого персоналу на нашому підприємстві захисна споруда знаходиться _____. Найближчі до нашого підприємства захисні споруди знаходяться _____.

Сховища - герметичні захисні споруди, які забезпечують умови для перебування у них людей, техніки та майна протягом двох діб з метою їх захисту від негативного впливу небезпечних хімічних та радіоактивних речовин, високих температур і продуктів горіння у разі виникнення пожеж, катастрофічного затоплення, а також від дії засобів ураження.

Протирадіаційне укриття – негерметична споруда для захисту людей, в якій створюються умови, що виключають вплив на них іонізуючого опромінення у разі радіоактивного забруднення місцевості.

Швидко споруджувана захисна споруда цивільного захисту - захисна споруда, що зводиться із спеціальних конструкцій за короткий час для захисту людей від дії засобів ураження в особливий період.

Для захисту людей від деяких факторів небезпеки, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій у мирний час, та дії засобів ураження в особливий період також використовуються споруди подвійного призначення та найпростіші укриття.

Споруда подвійного призначення - це наземна або підземна споруда, що може бути використана за основним функціональним призначенням і для захисту населення. Найпростіше укриття - це фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, що знижує комбіноване ураження людей від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій, а також від дії засобів ураження в особливий період.

За призначенням у сховищах передбачаються основні і допоміжні приміщення. До основних належать приміщення для осіб, що укриваються, пункти управління, медпункти, а у сховищах лікувальних установ - також операційно-перев'язочні, передопераційно-стерилізаційні.

До допоміжних приміщень належать фільтровентиляційні приміщення, санітарні вузли, захищені дизельні електростанції, електрощитові, приміщення для зберігання продовольства, приміщення для ємкостей запасу питної води, приміщення артезіанської свердловини, станції перекачування, балонні, тамбури-шлюзи, тамбури, а для сховищ атомних станцій - приміщення для дозиметричного контролю, роздягальні, приміщення для брудного одягу, душові.

Внутрішній об'єм приміщення повинен становити не менше 1,5 м³ на одну особу, яка переховується.

Водопостачання від зовнішньої мережі у сховищах: норма на 1 людину – до 25 л/добу. Аварійний запас води в резервуарах ємностей повинен бути з розрахунку 3 л/добу на 1 людину. Всього запас на 2 доби.

У ПРУ треба передбачити місця для розміщення переносних баків для питної води з розрахунку 2 л питної води на одну людину.

Умивальник – 1 кран – 20 чол. Пісуар – 1 од. – 20 чол. Унітаз – 1 на 25 чол. – 12 жінок.

Душ – 1 на 100 чол. Нарі: 2-х – 3-х ярусні – 1 на 3-5 чол.

Запас харчів у сховищах передбачається на 3 доби, виходячи з норми: сухарі – 300 г; консерви – 170 г (м'ясні), або 200 г (м'ясо-рослинні), або 250 г (рибні); цукор – 50 г.

Кожне сховище обладнується 2-ма виходами, одне з яких аварійне.

Сховища СГ створюються для захисту таких категорій:

працівники найбільшої працюючої зміни об'єктів, розміщених за межами зон можливих сильних руйнувань та/або віднесених до категорії особливої важливості з цивільного захисту;

працівники найбільшої працюючої зміни підприємств, які продовжують свою діяльність у воєнний час, а також працюючої зміни чергового і лінійного персоналу підприємств, що забезпечують життєдіяльність міст та об'єктів, віднесених до відповідних груп (категорій) з цивільного захисту;

персонал атомних станцій і працівники підприємств, які забезпечують функціонування цих станцій;

нетранспортабельні хворі, а також медичний та обслуговуючий персонал лікувальних закладів, які не підлягають евакуації або не можуть бути евакуйовані в безпечні місця у разі виникнення НС та/або під час воєнних дій.

Захист іншого працюючого та непрацюючого населення яке не може бути евакуйоване у безпечні місця у разі виникнення НС та/або під час воєнних дій здійснюється у фондi захисних споруд.

Правила поведінки у сховищі

Суворо дотримуватись команд ланки обслуговування сховища

Забороняється:

- ходити по приміщенню без потреби;
- шуміти;
- палити;
- самостійно включати агрегати в сховищі;
- відкривати герметичні двері;
- запалювати лампи, ліхтарі, свічки;
- приносити домашніх тварин;
- користуватися аерозолями, парфумами;
- користуватися електроприладами;

Контрольні питання:

1. Для чого призначені сховища?
2. Для чого призначені ПРУ?

3 питання. Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами. Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет. Індивідуальні протихімічні пакети.

Протигаз являє собою засіб індивідуального захисту органів дихання, обличчя та очей людини від шкідливих речовин, які знаходяться у повітрі.

За принципом захисної дії протигазу поділяються на фільтруючі та ізолюючі.

Фільтруючі протигазу.

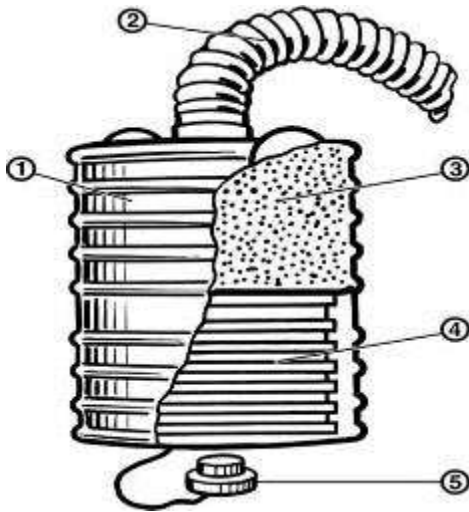
Принцип захисної дії фільтруючих протигазів заснований на очищенні (фільтрації) зараженого повітря у внутрішніх шарах фільтрувально-поглинальної коробки, де міститься активоване вугілля, насичене катализатором, та протиаерозольний (протицимний) фільтр.

Цивільний (ГП-7, ГП-7В, УЗС-ВК)

Промисловий

Протигазова коробка в розрізі:

- 1 - корпус протигазової коробки;
- 2 - частина гофрованої трубки, що з'єднує коробку з маскою;
- 3 - активоване вугілля-каталізатор;
- 4 - протидимного (протиаерозольний) фільтр;
- 5 - гумова пробка.

При проходженні повітря через фільтрувально-поглинаючий пристрій повітря очищується в результаті наступних процесів:

Адсорбція – поглинання газів, парів або розчинених речовин поверхнею твердого тіла чи рідини.

Сорбція - поглинання твердими тілами і рідинами речовин з оточуючого середовища.

Хемосорбція – поглинання однієї речовини іншою, яке супроводжується хімічними реакціями.

Каталіз – зміна швидкості хімічних реакцій під дією речовин (каталізаторів), які вступають у взаємодію з реагуючими речовинами, але не входять у склад утворених продуктів, і залишаються незмінними після закінчення реакції.

Фільтрація – процес механічного розділення рідинних та газоподібних дисперсних систем за допомогою пористих перетинок, здатних пропускати дисперсне середовище, та затримувати частинки, розміри яких перевищують діаметр пор перетинки.

Повітря, що видихається, видаляється у зовнішнє середовище.

Застосування фільтруючих протигазів допускається при наявності у навколишньому повітрі кисню не менш 16 об.% і шкідливих речовин не менше 2%.

Сучасні фільтруючий протигаз складається з фільтрувально-поглинаючої коробки і лицьової частини.

Фільтруючий протигаз не захищає від чадного газу, а також органічних газів (таких як метан, етан, бутан, ацетилен і інші), але протигаз може

доукомплектовуватися додатковими спеціальними фільтрами ДП-1, ДП-2, ДПГ-1, ДПГ-3, ПЗУ-К, що подовжують час знаходження в зоні зараження і розширюють спектр речовин, до яких забезпечується захист.

Усередині патрона ДПГ-1 знаходяться:

1. Два шари шихти,
  2. Спеціальний поглинач
  3. Гопкаліт.
- У ДПГ-3 - тільки один шар поглинача.

ДПГ-1	Захист від аміаку, хлору, фенолу, сінільної кислоти, окису вуглецю	Час захисної дії (при концентрації 5 мг/л)
ДПГ-3		<p>по аміаку – 30 хв</p> <p>по хлору – 40 хв</p> <p>по аміаку – 50 хв</p> <p>по хлору – 40 хв</p>

Ізолюючі протигази П-4, П-5 призначені для забезпечення надійної ізоляції органів дихання, обличчя і очей від зовнішнього середовища при будь-якій концентрації шкідливих домішок в повітрі незалежно від їх концентрації, при виконанні робіт в умовах недостатку або відсутності кисню, а також при наявності шкідливих домішок, які не затримуються фільтруючими протигазами.

Принцип захисної дії ізолюючого протигазу заснований на ізоляції органів дихання, очищенні повітря, яке видихається, від двоокису вуглецю і парів води і збагачення його киснем в регенеративному патроні, спорядженому спеціальною речовиною, без контакту з зовнішнім середовищем за замкнутою маятниковою схемою.

Принцип роботи ізолюючого протигазу наступний. Розчин кислоти, яка знаходиться в ампулі пускового пристрою, під час роздавлювання ампули, попадає на препарат (суміш речовин) пускового брикету, викликаючи бурне протікання реакцій з виділенням кисню, який необхідний для дихання в початковій стадії роботи в протигазі, і велику кількість тепла. Під дією водяного пару повітря, що видихається і тепла, що виділяється, препарат регенеративного патрону вступає в реакцію і починається виділення кисню. Створений кисень поступає в дихальний мішок разом з

повітрям, що видихається. При вдиху, очищене від вуглекислоти і збагачене киснем, повітря із дихального мішка проходить через регенеративний патрон і по з'єднуючій трубці поступає під шолом, а потім в легені людини. При послідовних видихах і вдихах цей цикл повторюється.

Індивідуальний підбір.

Для підбору лицьової частини необхідно визначити вимір вертикального (замкнута лінія, що проходить через верхівку, щоки і підборіддя) і горизонтального (замкнута лінія що проходить через лоб, віскі і потилицю) обхвату голови. Результати округляють до 0,5 см.

Користування протигазом.

Його носять вкладеним в сумку. Плечова лямка перекинута через праве плече. Сама сумка - на лівому боці, клапаном від себе.

Протигаз може бути в положенні – «похідному», «напоготів», «бойовому».

У «похідному» - коли немає загрози зараження ОР, НХР, радіоактивним пилом, бактерійними засобами. Сумка на лівому боці. При ходьбі вона може бути трохи зрушена назад, щоб не заважала руху руками. Верх сумки повинен бути на рівні талії, клапан застібнутий.

У положення «напоготів» протигаз переводять при загрозі зараження, після інформації по радіо, телебаченню або по команді «Протигази готуй!». В цьому випадку сумку треба закріпити поясною тасьмою, злегка подавши її вперед, клапан відстебнути для того, щоб можна було швидко скористатися протигазом.

У «бойовому» положенні - лицьова частина надіта. Роблять це по команді «Гази!», по інших розпорядженнях, а також самостійно при виявленні ознак того або іншого зараження.

Протигаз вважається надітим правильно, якщо скельця окулярів лицьової частини знаходяться проти очей, шолом-маска щільно прилягає до голови.

Необхідність робити вдих перед надяганням і сильний видих перед розплющенням очей і відновленням дихання після надягання протигаза пояснюється тим, що треба видалити з-під, маски шолома заражене повітря, якщо воно туди потрапило у момент надягання.

При надітому протигазі слід дихати глибоко і рівномірно. Не треба робити різких рухів. Якщо є потреба бігти, то починати це слід підтюпцем, поступово збільшуючи темп.

Протигаз знімається по команді «Протигаз зняти!». Для цього треба підвести однією рукою головний убір, іншою узятися за клапанну коробку, злегка відтягнути шолом-маску вниз і рухом вперед і вгору зняти її, надіти головний убір, вивернути шолом-маску, ретельно протерти і укласти в сумку. Самостійно (без команди) протигаз можна зняти тільки у разі, коли стане достовірно відомо, що небезпека поразки минула.

При користуванні протигазом взимку можливо огрубління (затвердіння) гуми, замерзання скла окулярного вузла, замерзання пелюсток клапанів видиху або примерзання їх до клапанної коробки. Для попередження і усунення перерахованих несправностей необхідно при знаходженні в зараженій атмосфері періодично обігрівати лицьову частину протигазу, поміщаючи її за борт пальта. Якщо до надягання шолом-маска все ж гаки замерзнула, слід злегка розім'яти її і, надівши на обличчя, відігріти руками до повного прилягання до особи. При надітому протигазі попереджати замерзання клапанів видиху, обігриваючи час від часу клапанну коробку руками, одночасно продуваючи (різким видихом) клапани видиху.

Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет. Індивідуальні протихімічні пакети.

Перелік вкладань в аптечку багатоцільову індивідуальну "Швидка допомога"

1. Левоміцетин 0,5 № 10
2. Розчин йоду спиртовий 5%, 10 мл
3. Сода харчова (натрію гідрокарбонат), 4 гр
4. Борна кислота, 4 гр
5. Пов'язка медична лицьова
6. Глина біла, 5 м або ентеросорбент СКН, 5 гр
7. Авальгін 0,5 № 10
8. Бинт в/с 5х5 або подушечка ватно-марлева медична стерильна
9. Лейкопластир бактерцидний – 2 шт.
10. Інструкція "Поки швидка в дорозі"
11. Інструкція по застосуванню вкладень
12. Пакет поліетиленовий
13. Перелік вкладень
14. Футляр

Затверджено МНС України
Свідоцтво державної реєстрації МОЗ України
№4601 / 2005 від 24.12.2010

укомплектована відповідно до
ТУ У 24.4-19246991-013-2001

При використанні будь-якого
засобу, аптечку слід, при першій
же можливості,
доукомплектувати згідно з
переліком вкладень.

Індивідуальний перев'язочний пакет

Індивідуальний протихімічний пакет.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПРОТИХІМІЧНИЙ ПАКЕТ

ППП-8

Призначений:

для знезараження краплиннорідких ОР, що потрапили на відкриті ділянки шкіри та одяг

Комплект:

1. Флакон з дегазувальним розчином (ланглік)
2. Чотири ватно-марлеві тампони.

ППП-11

Порядок використання.

1. Тампони щедро змочують розчином.
2. Першим тампоном видаляють із шкірного покриву ОР шипковим рухом
3. Наступна обробка - протирання ураженої ділянки.

При завчасному нанесенні на шкіру оберігає від дії отруйних речовин від 6 до 24 годин.

4 питання. Евакуація, порядок її проведення, правила поведінки та обов'язки евакуйованих працівників.

У житті людини іноді бувають ситуації, які кардинально міняють звичайний хід подій, розміреність та плановість повсякденності. Такі події здебільшого пов'язані із великими стихійними лихами та катастрофами. Саме вони змушують людину залишити власне житло та майно і вирушити у подорож за порятунком.

Повені та паводки, аварії на АЕС, великомасштабні пожежі, інші природні та техногенні загрози є причиною евакуації.

Що ж таке евакуація?

Евакуація – це організоване виведення чи вивезення населення з небезпечних зон. Усі організаційні питання вирішують евакуаційні комісії, якими керує голова евакуаційної комісії. Евакуація розпочинається після прийняття рішення надзвичайною комісією або органами влади.

Евакуація працюючого населення здійснюється за виробничим принципом, а населення, яке не пов'язане з виробництвом – за територіальним принципом. Діти евакууються разом з батьками, але можливе їх вивезення із школами, дитсадками.

Рішення про початок і порядок евакуації населення оголошується по радіо, телебаченню, опубліковується в пресі і доводиться до населення за місцем роботи або проживання.

Хто підлягає евакуації ?

Евакуації підлягає населення, яке проживає в районах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах прогнозованого виникнення локальних збройних конфліктів у 50 - кілометровій прикордонній смузі, в районах виникнення стихійного лиха, великих аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини).

Залежно від обстановки, яка склалася на час надзвичайної ситуації, може бути проведено загальну або часткову евакуацію населення тимчасового або безповоротного характеру.

Загальна евакуація в особливий період проводиться в окремих регіонах за рішенням Кабінету Міністрів України для всіх категорій населення і планується на випадок:

небезпечного радіоактивного забруднення навколо АЕС (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю населення, яке проживає в зоні ураження);

загрози катастрофічного затоплення місцевості з чотиригодинним добіганням проривної хвилі;

загрози або виникнення збройного конфлікту в районах 50-кілометрової прикордонної смуги.

Часткова евакуація здійснюється, як правило, в умовах переведення за рішенням Кабінету Міністрів України системи захисту населення і територій на воєнний стан до початку застосування агресором сучасних засобів ураження, а в мирний час - у разі загрози або виникнення стихійного лиха, аварії, катастрофи.

Під час проведення часткової евакуації завчасно вивозиться не зайняте у виробництві і сфері обслуговування населення: студенти, учні навчальних закладів, вихованці дитячих будинків, пенсіонери та інваліди, які утримуються у будинках для осіб похилого віку, разом з викладачами та вихователями, обслуговуючим персоналом і членами їхніх сімей.

Евакуація населення здійснюється комбінованим способом, який передбачає у мирний час вивезення основної частини населення з міст і небезпечних районів усіма видами наявного транспорту, а у воєнний час - транспортом, який не передається до складу Збройних Сил України, у поєднанні з виведенням найбільш витривалої частини населення пішки.

Якщо вам доведеться евакуйовуватись.

Насамперед приготуйте все, що візьмете з собою.

Зазвичай, від'їзд із власного помешкання – це завжди клопоти і турбота, а коли це треба робити терміново та, інколи, несподівано, то це посилює хвилювання та паніку. Тому, щоб бути готовим до проведення евакуації необхідно визначити, що є головним і самим необхідним для вас. Також необхідно врахувати, яким способом буде проводитися евакуація, на якому виді транспорту чи пішки. Від цього залежить скільки і яких речей можна брати з собою.

Алгоритм дій населення при проведенні евакуаційних заходів:

1. негайно включити радіо або телевізор для прослуховування екстрених повідомлень.

2. Повідомити сусідам і родичам про те, що трапилося, привести додому дітей і діяти у відповідності отриманої вами інформації.

Відповідним чином треба підготувати до евакуації дітей дошкільного віку. Дітям дошкільного віку вкладається у кишеню або пришивається до одягу записка, де зазначається прізвище, ім'я по батькові, домашня адреса, а також ім'я, по батькові матері і батька.

3. Виконати наступні рекомендації:

Зберіть у невелику валізу (або рюкзак) речі першої необхідності, документи (паспорт, військовий квиток, трудову книжку або пенсійне посвідчення, диплом (атестат) про закінчення навчального закладу, свідоцтво про шлюб та народження дітей), гроші, цінності, ліки. Беріть тільки найнеобхідніше та найцінніше.

Із речей береться одяг, взуття, білизна. У комплекті одягу бажано мати плащ і спортивний костюм; взуття переважно має бути гумовим або на гумовій основі. Ці види одягу взуття найбільш придатні для використання як засобів захисту шкіри у випадку радіоактивного, хімічного або бактеріологічного зараження. Обов'язково слід взяти теплі (вовняні) речі, навіть якщо евакуація проводиться влітку.

До кожного чемодана або пакунка прикріпіть бирку на якій вкажіть своє прізвище, ініціали, постійну адресу і кінцевий пункт евакуації, номер мобільного телефону, за яким можна з вами зв'язатись.

Налийте воду в ємність із кришкою, яка щільно закривається.

Приготуйте консервовані і сухі продукти харчування. Найкраще мати продукти, які не псуються і не потребують приготування в дорозі.

Підготуйте помешкання до від'їзду (закрийте вікна, балкони; перекрийте подачу газу, води, електроенергії;

Якщо евакуація проводиться внаслідок хімічного чи радіаційного забруднення, то обов'язково візьміть з собою індивідуальні засоби захисту. При їх відсутності – найпростіші засоби захисту: ватно - марлеву пов'язку, рушник, хустинку, шарф тощо.

По можливості надайте допомогу старим і хворим, що проживають, по сусідству. Вони підлягають евакуації в першу чергу.

Кількість речей і продуктів харчування має бути розрахована на те, що людині доведеться нести їх самій. При евакуації на транспортних засобах загальна маса речей і продуктів харчування має складати приблизно 50 кг на дорослу людину, при евакуації пішки вона має бути значно меншою, у відповідності з фізичною витривалістю кожної людини. Рекомендована вага речей при пішій евакуації для дорослої людини становить приблизно 40 кг. Але тут слід врахувати безліч факторів: відстань, яку вам прийдеться здолати пішки, рельєф місцевості, погодні умови. Тому до цього питання необхідно підходити розумно та виважено.

Евакуація із приміщення.

Інколи виникає потреба раптової евакуації із приміщенні внаслідок виникнення якоїсь надзвичайної ситуації: пожежі, загрози вибуху, загрози терористичних актів та інших. Тому для збереження життя та здоров'я населення повинно знати основні правила евакуації із приміщень та вміти правильно діяти в разі небезпеки.

Перш ніж зайти до приміщення, особливо незнайомого необхідно звернути увагу на наявність аварійних та запасних виходів. В великих приміщеннях вони відзначаються спеціальним знаком. Встановлюється на дверях евакуаційних виходів, на шляхах евакуації. На шляхах евакуації використовують з додатковою табличкою з вказівною стрілкою. Напрямок стрілки на табличці повинен збігатися з напрямком евакуації та напрямком руху людей).

Над входними дверима, а також над дверима евакуаційного виходу допускається використовувати надпис, що світиться, «Вихід» білого кольору на зеленому фоні.

Проведення евакуації з приміщень і будівель

Евакуація населення з будівель і приміщень проводиться способом, який передбачає організоване виведення основної частини людей із секторів надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру через усі можливі виходи пішим ходом по заздалегідь розроблених маршрутах.

Проведення організованої евакуації з виробничих та інших приміщень і будівель, запобігання проявам паніки і недопущення загибелі людей забезпечується шляхом:

- планування евакуації людей (складання плану евакуації з приміщення);
- визначення зон, придатних для розміщення евакуйованих з потенційно небезпечних зон;
- організації оповіщення керівників підприємств і людей про початок евакуації;

організації управління евакуацією;
навчання працівників діям під час проведення евакуації.

У будівлях і спорудах на випадок пожежі необхідно передбачити:
відповідну довжину і ширину евакуаційних виходів;
відповідну пропускну здатність дверних отворів, які легко відкриваються;
необхідну кількість сходових кліток і зовнішніх пожежних драбин;
відсутність захаращення у переходах та на шляхах пожежних драбин.
Безпечна евакуація людей забезпечується завдяки функціонуванню щонайменше двох евакуаційних виходів, а потоки людей, що рухаються ними мають бути прямими й не перетинатися.

2. Шляхи евакуації.

	Евакуаційний вихід - вказує всі виходи, які можуть використовуватись в разі НС
	Не захаращувати - застосовується у випадках, коли захаращення шляхів евакуації являє конкретну загрозу
	Зсунути, щоб відкрити - застосовується разом із знаком «евакуаційний вихід» на зсувних аварійних виходах
	Штовхнути, щоб відкрити - потрібно розташовувати на дверях для вказування напрямку відкривання
	Потягнути, щоб відкрити - потрібно розташовувати на дверях для вказування напрямку відкривання
	Розбити, щоб отримати доступ - використовують, коли необхідно розбити скляну панель для отримання доступу до ключа (кнопки)

При наявності людей у приміщенні двері евакуаційних виходів можуть замикатися лише на внутрішні запори, які легко відмикаються. (ключ знаходиться в ключниці поряд)

Сходові клітки, внутрішні відкриті та зовнішні сходи, коридори, проходи та інші шляхи евакуації мають бути забезпечені евакуаційним освітленням відповідно до вимог будівельних норм та правил улаштування електроустановок. Світильники евакуаційного освітлення повинні вмикатися з настанням сутінків у разі перебування в будівлі людей.

Шляхи евакуації, що не мають природного освітлення, повинні постійно освітлюватися електричним світлом (у разі наявності людей).

Двері евакуаційних виходів і двері на шляхах евакуації повинні відчинятись в напрямку виходу людей з будинку.

Отже, знання про важливість евакуації та порядок її проведення шлях до успішного здійснення захисту населення.

Контрольні питання:

1. Порядок одягання протигазу.
2. Правила поведінки у сховищі.

ТЕМА 2. Правила поведінки працівників під час НС природного характеру.

Навчальна мета:

Вивчити правила поведінки і дій виробничого персоналу та населення при НС природного характеру.

Навчальні питання:

1. Правила поведінки і дії працівників при землетрусах.
2. Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних НС (пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами, осіданням земної поверхні, карстовими провалами або підтопленням).
3. Особливості негативного впливу гідрометеорологічних НС. Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення.
4. Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах. Правила поведінки та заходи безпеки у разі їх виникнення.

1 питання. Правила поведінки і дії працівників при землетрусах.

У наш час людина здатна полетіти на Місяць, ми багато знаємо про інші планети, але сили природи нашої власної планети все ще нами не підкорені. У наш цивілізований, технічно розвинений час людство залишається залежним від природних явищ, які досить часто мають катастрофічний характер. Виверження вулканів, землетруси, посухи, селеві потоки, снігові лавини, повені спричиняють загибель багатьох тисяч людей, завдають величезних матеріальних збитків.

Найбільші збитки з усіх стихійних лих спричиняють повені (40%), на другому місці – тропічні циклони (20%), на третьому і четвертому місцях (по 15%) – землетруси та посухи.

При виникненні землетрусу

Насамперед необхідно запам'ятати, що головне – захиститися від уламків скла, важких предметів у будинках. Не слід забувати, що пожежі і промислові аварії постійно супроводжують землетрус. Якщо діяти спокійно та виважено, то шанс уберегтися буде більшим.

При виникненні землетрусу необхідно діяти так:

варто пам'ятати, що найголовніше – зберігати спокій і ні в якому разі не панікувати. Від моменту відчуття перших поштовхів до коливань, небезпечних для будівель, у вас є 15–20 секунд. Виходячи з цього, слід діяти відповідно. При перебуванні на першому поверсі, потрібно негайно залишити будинок, на другому і вище – слід зайняти безпечне місце всередині приміщення. Це можуть бути отвори в капітальних внутрішніх стінах, кутки, утворені внутрішніми капітальними стінами, інколи можна сховатися під письмовий чи кухонний стіл;

під час землетрусу 2–5 метрова зона навколо будинків стає вкрай небезпечною. Зверху сиплються уламки черепиці, цегли, можуть падати

горщики з квітками, обірвані дроти тощо. Потрапити під такий «град» – смертельно небезпечно;

не залишати будинок під час землетрусу. Краще шукати порятунк там, де ви знаходитесь, дочекатися кінця землетрусу, а згодом за необхідності спокійно залишити приміщення;

ні в якому разі не можна вибігати на балкон, якщо з нього не можна стрибнути на землю;

не створювати штовханину біля дверей, зупиняти тих, хто збирається стрибати з балконів чи вікон, що знаходяться вище від першого поверху, постійно контролювати дітей;

водії автобусів та тролейбусів повинні відчинити двері, але пасажери мають залишатися на свої місцях;

якщо ви знаходитесь в сейсмонестійкому будинку або іншій небезпечній споруді, вам необхідно вирішити самотійно, що є безпечнішим знаходження в будинку чи залишити приміщення;

якщо ви знаходитесь поза приміщенням, намагайтеся вийти на відкритий простір, подалі від будівель та ліній електромереж.

Після першого поштовху може статися тимчасове затишшя, що передуватиме новому поштовху. Якщо ви відчули нові поштовхи, зберігайте спокій. Це явище – проста дія різних сейсмічних хвиль одного й того ж землетрусу. Можуть виникати повторні поштовхи – афтершоки, тобто окремі землетруси, які виникають після головного поштовху. Вони можуть тривати протягом кількох хвилин, годин, навіть діб. Іноді афтершоки можуть спричиняти ушкодження або руйнування будівель, які вже сильно були ушкоджені головним поштовхом.

Після землетрусу необхідно виконати такі дії:

надати медичну допомогу потерпілим і вивільнити людей, які опинилися у невеликих завалах;

перевірити водогін, газ, електромережу. Якщо є ушкодження, вимкнути відповідну лінію; витікання газу перевіряють тільки за запахом. За його наявності слід відчинити вікна, двері та негайно залишити приміщення, повідомивши відповідну службу;

не знімати взуття, аби не поранитися битим склом та іншими уламками;
не спускати воду в туалетах доти, поки каналізацію не буде перевірено;
увімкнути радіо та чекати екстрених повідомлень (у квартирі бажано мати приймач, що працює на батарейках, і кишеньковий ліхтарик).

2 питання. Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних НС (пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами, осіданням земної поверхні, карстовими провалами або підтопленням).

Зсув – це сповзаюче зміщення ґрунтових мас на схилі під дією своєї ваги і додаткового навантаження внаслідок підмивання схилу, перезволоження, сейсмічних поштовхів, нерозумної діяльності людини та інших процесів.

Звичайно зсув починається не раптово.

Спочатку з'являються щілини у ґрунті, розколини доріг і берегових укріплень, зміщуються будівлі, споруди, дерева, опори ліній електропередач і

зв'язку, руйнуються підземні комунікації, а далі виникає повне руйнування будинків і споруд, що може привести до загрози здоров'ю і життю людей. Перш за все, треба пильно стежити за оповіщенням щодо умов проходження зсуву та небезпеки для людей, що відбувається, як слід діяти, що необхідно зробити удома, на подвір'ї.

Залишаючи приміщення, слід загасити вогонь, перекрити газові крани, вимкнути світло і електроприлади. Це допоможе відвернути виникнення пожежі.

Вивести свою сім'ю (сусідів та інших людей) у безпечну зону, надати потерпілим першу допомогу, взяти при можливості участь у локалізації і ліквідації осередків виникнення пожеж, огороженні небезпечних ділянок, виставленні спеціальних попереджувальних знаків. У подальшому діяти за вказівками органів управління з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту населення.

При отриманні попередження про загрозу затоплення внаслідок виходу із русел великих та малих річок або внаслідок руйнування гребель водосховищ і виникнення катастрофічного затоплення слід дотримуватися встановленого порядку, без зволікання вийти в безпечні та підвищені місця. При рятувальних роботах необхідно проявляти витримку і самовладання, суворо дотримуватись вимог рятувальників. Не можна переповнювати рятувальні засоби (катери, човни, плоті і т.д.), оскільки це загрожує безпеці рятувальників і тих, хто підлягає врятуванню.

Потрапивши у воду, слід скинути із себе важкий одяг і взуття, відшукати поблизу плаваючі предмети, скористатися ними до отримання допомоги.

Якщо є час, то необхідно вжити заходи щодо рятування майна і матеріальних цінностей: перенести їх у безпечні місця, а самим зайняти верхні поверхи (горища), дахи будинків.

При достатньому часі попередження паводку здійснюються заходи щодо підготовки і проведення завчасної евакуації населення, щодо вивозу матеріальних цінностей з районів можливого затоплення, про що оголошується спеціальним розпорядженням місцевих державних адміністрацій. Населення про початок і порядок евакуації оповіщається з використанням місцевих радіотрансляційних мереж і телебачення, через адміністрацію суб'єктів господарювання. Населенню повідомляються місця розгортання збірних евакуаційних пунктів, строки прибуття на ці пункти, маршрути руху під час евакуації пішим порядком, а також інші відомості, що співвідносяться з місцевою обстановкою, очікуваним масштабом лиха, часом його упередження.

За наявності достатнього часу, населення із небезпечних районів евакуюються разом з майном.

У випадку раптових паводків попередження населення проводиться всіма наявними технічними засобами оповіщення.

Раптовість виникнення повені викликає необхідність особливих дій і поведінки населення.

3 питання. Особливості негативного впливу гідрометеорологічних НС. Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення.

Кожний громадянин, який опиниться у районі стихійного лиха, зобов'язаний проявляти спокій, особистим прикладом показувати вплив на оточуючих, а при необхідності покладати край випадкам грабежів, мародерства та інших порушень законності.

Ураган.

Ураган (смерч, гроза, злива) поширені явища на території нашої країни.

Ураган - це вітер великої руйнівної сили і значної тривалості, швидкість якого 33 м/с і більше.

Смерч - це висхідний вихор повітря, який швидко обертається та має вигляд темного стовпа діаметром від декількох десятків до сотень метрів з вертикальною, іноді вигнутою віссю обертання.

Гроза – це атмосферне явище, що пов'язане з розвитком потужних купчасто- дощових хмар, що супроводжується багаторазовими електричними розрядами між хмарами і землею поверхнею, звуковими явищами, сильними опадами, нерідко з градом.

Злива - короткочасні атмосферні опади великої інтенсивності.

З отриманням штормового попередження негайно слід удатися до проведення запобіжних робіт: зачинити двері, приміщення на горищі, слухові вікна, вентиляційні отвори. Шибки заклеїти смужками паперу або тканини, а якщо можливо, вийняти. Двері і вікна з підвітряної сторони залишити відкритими, щоб урівноважити внутрішній тиск у будівлі. З дахів, балконів, лоджій прибрати предмети, які при падінні можуть заподіяти людям травмувань.

Якщо є можливість і необхідність, треба вимкнути комунальні енергетичні мережі. З легких споруд людей перевести у більш міцні будівлі або укрити в захисних спорудах ЦЗ.

Припинити зовнішні роботи. Запаситися електричними ліхтарями, гасовими лампами, свічками. Доцільно створити запаси води на 2-3 доби, підготувати похідні плити, примуси. Не забувати запаситися продуктами харчування і медикаментами, особливо перев'язувальними матеріалами; радіоприймач тримати постійно ввімкненим.

Знаходячись у будинку, слід стерегтися поранень осколками скла, що розлітається. Для цього треба відійти від вікон і встати впритул до простінку. Можна використовувати також міцні меблі. Найбільш безпечним місцем є сховища ЦЗ, підвали або внутрішні приміщення перших поверхів цегляних і кам'яних будинків. Не можна виходити на вулицю одразу ж після послаблення вітру, тому що через кілька хвилин порив може повторитися. Якщо це все-таки необхідно, треба триматися подалі від будівель і споруд, високих парканів, стовпів, дерев, щогл, опор, проводів.

Заборонено знаходитися на шляхопроводах, наближатися до місць зберігання легкозаймистих або сильнодіючих отруйних речовин.

Слід пам'ятати, що частіше всього в таких умовах люди зазнають травмувань від уламків скла, шиферу, черепиці, покрівельного заліза, зірваних шляхових знаків, від деталей оздоблень фасадів і карнизів, від предметів, що зберігаються на балконах і лоджіях.

Якщо ураган (смерч) застав вас на відкритій місцевості, краще за все сховатися у канаві, ямі, яру, будь-якій складки місцевості: лягти на дно заглиблення і щільно притулитися до землі. Знаходитись у пошкодженій будівлі небезпечно: вона може обвалитися під новим натиском вітру.

Особливо слід стерегтися розірваних електропроводів: не виключена імовірність того, що вони під напругою.

Ураган (смерч) може супроводжуватися грозою (бурею). Ухиляйтесь від ситуацій, при яких збільшується імовірність ураження блискавкою: не укривайтеся під деревами, які стоять окремо; не підходьте до ліній електропередач і т.п.

Гроза та злива може супроводжуватися громом та блискавкою.

Блискавка.

Блискавка – це видимий шлях іскрового розряду атмосферної електрики в повітрі, що буває під час грози (зображується у вигляді зигзагоподібної стріли між хмарами (хмарою) та поверхнею землі).

Якщо під час грози ви знаходитесь у лісі, не слід ховатися під високі дерева. Краще за все зупинитися на галявині між деревами, але не менше, ніж за 15 м від них. Особливу небезпеку становлять поодинокі дуб, тополя, сосна.

Не варто забувати про розколоті потужним ударом блискавки сосну та дуб. Про них треба пам'ятати туристу, грибнику, риболову, відпочиваючому, що шукають під час грози захисту під деревами. Побоювання промокнути може призвести до трагічного кінця. Необхідно також пам'ятати, що блискавки часто влучають у підвищені місця, горби та камені.

Якщо гроза застала на відкритому місці, краще за все зупинитися в низині, присісти в суху канаву, яму, уникаючи глинистих ґрунтів. Тіло, повинно мати, наскільки це можливо, найменшу площу дотику із землею. Якщо поблизу відсутні будь-які заглиблення, необхідно лягти на землю і лежати до завершення грози. Надійним укриттям може слугувати курінь, землянка, хата чи інші будівлі. Під час грози заборонено бігти, необхідно також зупинити машину (якщо ви знаходитесь в ній).

Під час грози небезпечно знаходитися у воді чи поблизу неї. Блискавка часто влучає в річкові береги, тому не слід ставити палатку біля самої води. У горах необхідно уникати гребенів, виступів та інших підвищених місць. Небезпечно знаходитися поряд з металевими предметами.

В будинках не рекомендується знаходитися на даху, стояти біля вікон та печей. Блискавка часто влучає в димохід і руйнує печі, а при влучанні в будинок, проходить по стінах і по тих кутах, де розташовані ринви.

Вірогідність того, що ви постраждаєте від кулястої блискавки, практично дорівнює нулю. Статистика свідчить, що більшість людей ніколи не бачила і не побачить цю блакитну, зелену, жовту або червону кулю (діаметром 20 см), що світиться та повільно пливе з потоками повітря.

Виникає вона зазвичай під час грози або після неї. Коли в будинок потрапила така блискавка, насамперед варто мати на увазі, що траєкторія її польоту практично непередбачена. Куля веде себе непередбачувано, як крапля води на розжареній сковороді. Однак не слід робити різних рухів і тим паче тікати, цим можна викликати повітряний потік, по якому згусток енергії

полетить за вами. Необхідно триматися подалі від електроприладів та електромереж, заборонено торкатися металевих предметів. Мокрий одяг збільшує вірогідність ураження блискавкою.

Головна умова – не піддаватися паніці. Діяти грамотно і свідомо, утримуватися від нерозумних вчинків, надавати допомогу потерпілим.

Снігові замети (хуртовини).

Сильні снігопади і хуртовини дуже негативно впливають на господарську діяльність населення, особливо з наступним різким похолоданням (сильний мороз) або потеплінням (швидке танення снігу або ожеледь).

Випадання снігу з дощем при зниженій температурі повітря і ураганному вітрі створює умови для зледеніння ліній електропередач, зв'язку, контактних мереж електротранспорту, а також покрівель будівель, різного роду опор і конструкцій, що нерідко викликає їх руйнування.

З оголошенням штормового попередження необхідно обмежити пересування, особливо на власному транспорті, створити удома необхідний запас продуктів (води, палива), виконати герметизацію житлових приміщень, що допоможе зберегти тепло і зменшить витрати палива.

Особливу небезпеку снігові замети створюють для людей, захоплених у дорозі, далеко від людського житла. Заметені снігом дороги, втрата видимості викликають повну дезорієнтацію на місцевості.

Під час руху на автомобілі не варто намагатися подолати снігові замети, необхідно зупинитися, повністю закрити жалюзі машини, укрити двигун зі сторони радіатора. Якщо є можливість, автомобіль треба встановити двигуном у навітряну сторону. Періодично треба виходити із автомобіля, розгрібати сніг, щоб не опинитися похованим під снігом. Крім того, не занесений снігом автомобіль - гарний орієнтир для пошукової групи. Якщо у дорозі разом опинилося декілька чоловік (на декількох автомобілях), доцільно зібратися разом і використати один автомобіль як укриття.

Ні в якому разі не можна залишати автомобіль: у сильний снігопад (хуртовину) орієнтири, які здавалися надійними з першого погляду, через декілька десятків метрів можуть бути загублені.

Під час ожеледі пересування пішоходів необхідно обмежити у зв'язку з можливістю обвалення різних конструкцій і предметів під навантаженням снігу.

Ожеледиця.

На підбори взуття, для зменшення ковзання, можна наклеїти шматочки поролону, лейкопластиру чи ізоляційної стрічки. Можна натерти підошву наждачним папером, а ще краще – наклеїти його на підошву. По льоду краще ходити у взутті на мікропористій чи м'якій основі та без підборів. Ожеледиця становить велику небезпеку посковзнутися та отримати травму внаслідок падіння.

Аби не стати потерпілим, рекомендується звернути увагу на те, як необхідно йти: ступати на всю підошву, не поспішати, не напружувати ноги в колінах. Руки мають бути вільними від речей. Людям похилого віку під час ожеледиці радять не виходити з дому.

За таких погодних умов рекомендується:

стежити за станом відкритих ділянок шкіри, особливо носа та вух; у випадку їх побіління і втраті чутливості вжити заходів щодо їх відігрівання;

при обледенінні, особливо за наявності сильного вітру, можливі обриви електромереж, контактних мереж електротранспорту, руйнування старих будівель, тому варто уникати перебування поблизу них;

часто причинами травм є падіння з дахів будинків снігу, льоду, великих бурульок, тому небезпечно підходити близько до будинків;

під час ожеледиці варто ходити обережно, уважно дивитися під ноги, вибирати найменш слизьку дорогу, щоб уникнути падіння і травмування. Найчастішими травмами в цьому випадку є переломи і вивихи кінцівок, забиті місця різних частин тіла, особливо голови;

особливо небезпечним є перебування в нетверезому стані, який часто спричиняє травми;

у разі падіння потрібно згрупуватися.

Заходи обережності під час ліквідації наслідків стихійного лиха.

Перед тим, як увійти у пошкоджений будинок (споруду), треба переконатися, чи не загрожує він обвалом; у приміщенні через небезпеку вибуху скупчення газів не можна користуватися відкритим вогнем.

Будьте обережні з обірваними і оголеними проводами, не допускайте короткого замикання. Не вмикайте електроенергію, газ і водопровід, до тих пір, доки їх не перевірить комунально-технічна служба.

Не пийте воду із пошкодженого водопроводу або затоплених колодязів.

Дотримання заходів обережності в районі стихійного лиха дозволяє значно понизити складність і кількість травм.

4 питання. Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах. Правила поведінки та заходи безпеки у разі їх виникнення.

Лісові пожежі впливають негативно на лісові екологічні системи. Виникають вони як від природних факторів (блискавка, тривалий період сухої погоди, низька відносна вологість повітря, високий температурний фон тощо), так і з провини людей внаслідок необережного поводження з вогнем. За багаторічними спостереженнями підраховано, що за рік у середньому виникає близько 3,5 тис. природних пожеж, якими знищується більше 5 тис. га лісу. Основною причиною виникнення пожеж у лісах є недотримання вимог правил пожежної безпеки в лісах України. Щороку з вини населення виникає 96–98% пожеж. Підвищенню пожежної небезпеки в лісах сприяють вітрові засушливі погодні умови (4–5 клас пожежної небезпеки) та постійне збільшення частоти відвідувань лісів населенням.

На початку пожежонебезпечного періоду (травень – червень), основна кількість лісових пожеж виникає внаслідок здійснення підпалів сухої рослинності на полях, базових дорогах, на пустирях.

Як показує досвід, у боротьбі з лісовими пожежами велике значення відіграє фактор часу. Від часу виявлення лісової пожежі до прийняття рішення щодо її ліквідації має витратитися мінімум часу. При цьому важливим завданням є організація та підготовка сил і засобів пожежогасіння.

Найбільш складною і трудомісткою є локалізація пожежі. Як правило, локалізація лісової пожежі здійснюється у два етапи.

На першому етапі припиняється розповсюдження пожежі шляхом безпосередньої дії на крайку лісової пожежі. На другому – здійснюється прокладання загороджувальних смуг і каналів, оброблюються периферійні області пожежі з метою виключення можливостей відновлення її поширення.

Локалізованими вважаються лише пожежі, навколо яких створено загороджувальні смуги, або коли залучаються інші способи її локалізації, припинено поширення пожежі.

Гасіння пожежі – це ліквідація осередків горіння, які залишилися на площі пожежі після її локалізації.

Контроль за відновленням пожежі полягає в періодичному нагляді за площею пожежі, яку локалізовано, і особливо, кромки лісової пожежі, з метою запобігання виникненню та розповсюдженню пожежі. Його тривалість визначається залежно від погодних умов.

При гасінні лісових пожеж застосовуються наступні способи і технічні засоби:

- нахльостування кромки лісових пожеж зеленими гілками, віниками, мішковиною та іншими предметами;

- засипка кромки низових пожеж ґрунтом за допомогою лопат, відер тощо;
- створення загороджувальних мінералізованих смуг, каналів, аби зупинити рух кромки пожежі (одинарні, подвійні, за необхідності – кількорядні);

- гасіння пожежі вибухонебезпечними речовинами;

- гасіння пожежі за допомогою пускання зустрічно низового вогню (підпал);

- гасіння пожежі водою за допомогою пожежних автомобілів, мотопомп, ранцевих обприскувачів тощо;

- гасіння пожежі хімічними речовинами;

- гасіння пожежі за допомогою авіації;

- гасіння пожежі за допомогою штучного методу виклику опадів із хмар.

Гасити невеликі лісові пожежі можна без використання спеціальних засобів пожежогасіння. При цьому застосовують підручні засоби і найпростіший інвентар – гілки лісових дерев, молоді дерева, мішковину, брезент. Ними можна захльостувати кромки пожежі (робити це необхідно таким чином, аби вуглини і дрібні палаючі частки відкидалися на вигорілі ділянки).

Невелике полум'я можна затоптати ногами, кромки пожежі закидати землею. Спочатку потрібно збити полум'я, потім створити захисну смугу з ґрунту (довжиною у кілька сантиметрів і шириною близько півметра). Одна людина за півгодини спроможна засипати близько 20 м кромки пожежі.

Верхові пожежі ліквідують, як правило, силами спеціальних протипожежних підрозділів. До гасіння пожеж широко залучається місцеве населення.

Основними правилами для кожного, залучаємого до гасіння лісових пожеж, мають бути обережність і передбачливість. Під час гасіння пожеж підгорілі дерева потрібно звалювати в напрямку пожежі, пересуватися слід

обережно, оскільки можна провалитися в торф'яні прогари. Потрібно остерігатися торф'яних боліт, а, за необхідності, рухатися по торф'яному полю тільки групою, при цьому перший у групі повинен перевірити ґрунт за допомогою довгої жердини.

Якщо пожежа застала когось у лісі, полі, степу, не слід приймати поспішних, інколи неусвідомлених, рішень. Зазвичай, люди, злякавшись, що вогонь насувається швидко, намагаються бігти в протилежний від нього бік, не оцінюючи швидкість поширення вогню.

Щоб вийти з-під шквалу полум'я низової чи степової пожежі, необхідно перейти край вогню проти вітру, накривши голову й обличчя верхнім одягом. Виходити із зони лісової пожежі при незначній швидкості вітру потрібно також у навітряний бік, використовуючи відкритий простір (галявини, дороги, річки, струмки тощо), а також ділянки листового лісу.

Торф'яні пожежі.

Організація роботи з гасіння пожеж у цілому аналогічна до організації роботи з гасіння лісових пожеж.

Найпоширенішим способом боротьби з торф'яними пожежами є гасіння торфу, який горить, водою. З метою підвищення коефіцієнта використання води в неї додають певну кількість змочувачів, завдяки залученню яких час гасіння пожежі зменшується в 4–5 разів, а глибина просочення збільшується в 8–10 разів, що запобігає повторному загоранню торфу. Воду подають спеціальними пристосуваннями.

Після ліквідації горіння торф закатують, за необхідності поливають водою.

З метою локалізації осередку пожежі на шляху поширення вогню роблять загороджувальні смуги і канали.

Заходи безпеки гасіння торф'яних пожеж, в основному, аналогічні до заходів гасіння лісових пожеж, але є деякі особливості. Перш за все, при пересуванні торф'яним полем слід остерігатися провалів у торф, який горить, оскільки торф часто тліє зсередини і немає помітних ознак горіння ззовні. Тому при пересуванні необхідно промацувати жердиною торф'яний ґрунт у напрямі руху. Слід також врахувати можливість неочікуваного пориву вітру із підземних осередків торф'яної пожежі.

ТЕМА 3. Безпека працівників під час радіаційних аварій і радіаційного забруднення місцевості. Режими радіаційного захисту.

Навчальна мета:

1. Ознайомити з властивостями радіоактивних речовин, біологічною дією радіації, способами захисту в умовах радіаційного забруднення.
2. Довести порядок користування побутовими дозиметричними приладами.
3. Довести порядок проведення санітарної обробки.

Навчальні питання:

1. Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення людини. Променева хвороба.

2. Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування.

3. Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо.

1 питання. Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення людини. Променева хвороба.

Ядерні установки – об'єкти по виробництву ядерного палива, ядерні реактори (проспект Науки, 47), які включають критичні та підкритичні збірки; дослідницькі реактори; атомні електростанції; підприємства і установки по збагаченню та переробці палива, а також сховища відпрацьованого палива.

Джерело іонізуючого випромінювання – фізичний об'єкт, крім ядерних установок, що містить радіоактивну речовину, або технічний пристрій, який створює або за певних умов може створювати іонізуюче випромінювання.

Найбільш небезпечними із всіх аварій на радіаційно-небезпечних об'єктах, є аварії з викидом радіонуклідів в атмосферу і гідросферу, що приводять до радіоактивного забруднення навколишнього природного середовища.

Ступінь забруднення характеризується поверхневою (об'ємною) щільністю зараження радіонуклідами і вимірюється активністю того чи іншого радіонукліда.

Радіаційна дія на персонал об'єктів і населення в зоні радіоактивного забруднення оцінюється величиною дози зовнішнього і внутрішнього опромінювання людей.

Основними дозиметричними величинами, за допомогою яких оцінюється дія радіації на людину, є поглинута і еквівалентна доза її опромінювання.

Експозиційна доза визначається тільки для повітря при гамма і рентгенівському випромінюванні. Поглинута доза – це основна дозиметрична величина для оцінки радіаційної небезпеки.

Еквівалентна доза – дозиметрична величина для оцінки шкоди здоров'ю людини від дії іонізуючого випромінювання будь-якого складу, дорівнює добутку поглинутої дози на коефіцієнт якості.

Коефіцієнт якості випромінювання (К) дорівнює: для гамма і бета випромінювання - одиниці; для альфа випромінювання - двадцяти.

Дози	Одиниці вимірювання		Переведення одиниць
	СІ	Не системні	
Експозиційна	Кулон на кг повітря (Кл/кг)	Рентген (р)	1 Кл/кг = 3876 р
Поглинута	Грей (Гр)	Рад	1 Гр=100 рад 1 рад=0,87 гр
Індивідуальна еквівалентна	Зіверт (Зв)	Бер	1 Зв=100 бер 1 рад=0,87 бер

Характер і масштаби радіоактивного забруднення місцевості при аваріях на АЕС залежать від типу реактора, ступеню його руйнування, метеорологічних

умов, рельєфу місцевості і, головним чином, від характеру вибуху (тепловий чи ядерний).

При аварії на АЕС з тепловим вибухом і руйнуванням реактора відбувається викид радіонуклідів в атмосферу, гідросферу і літосферу, що обумовлює радіоактивне забруднення довкілля і опромінювання працюючого персоналу і населення.

Тяжкість променевої хвороби залежить від величини дози опромінювання.

Доза опромінювання		Тяжкість захворювання	Клінічна форма хвороби
Зв	Бер		
1-2,5	100-250	1 – легка	
2,5-4	250-400	11 – середня	Кістково-мозкова
4-6	400-600	111 – тяжка	
6-10 10-80 > 80	600-1000 1000-8000 >8000	1У – дуже тяжка	Перехідна Кишкова Церебральна

Зони радіоактивного забруднення на місцевості при тепловому вибуху будуть характеризуватись значними рівнями радіації. Вони поділяються на зони: відчуження, безумовного відселення, гарантованого (добровільного) відселення і підвищеного радіоекологічного контролю.

Променева хвороба формується під впливом іонізуючого випромінювання на організм людини.

Про променевої хвороби прийнято говорити при опроміненні тіла в дозі понад 1 Гр (100 рад). Опромінення людини в дозі менше 100 рад називають променевої травмою. Дози однократного короткого впливу радіації понад 10 Гр вважаються смертельними. Смерть настає протягом 2-х тижнів в результаті відторгнення слизової шлунково-кишкового тракту і внаслідок появи незворотних порушень ЦНС.

У перші хвилини опромінення в дозі від 5 до 10 Гр у людини проявляється симптоматика, обумовлена розпадом опромінених тканин. У пацієнтів виникає різкий головний біль, нудота, напади блювоти, слабкість, підвищується температура. Чим більше була отримана доза радіації, тим раніше починають проявлятися ці симптоми. При легкому ступені променевої хвороби (опромінення 100-200 рад) спостерігається блювота по закінченню 3-х годин з моменту опромінення. З'являється гіперемія шкіри, а також сухість у роті, порушення серцевого ритму. У крові пацієнтів різко знижується вміст лейкоцитів. По закінченню 3-4 годин нудота зникає.

При опроміненні середнього ступеня (доза 400-600 рад) неодноразова блювота і болі в животі з'являються вже через 15 хвилин з моменту опромінення. У пацієнтів через 5-7 днів починають з'являтися ознаки гострої променевої хвороби. У крові пацієнтів зменшується кількість лейкоцитів, підвищується показник ШОЕ. Найчастіше, у пацієнтів спостерігаються симптоми ураження слизової оболонки кишечника. З'являється частий неоформлений стілець, відзначаються болі і здуття живота. Підвищується температура тіла. При надвисоких дозах опромінення (вкрай важка ступінь опромінення) більше 1000 радій у людей відзначається різка слабкість,

виражені болі в животі, що супроводжуються неодноразової блювотою, падає артеріальний тиск, виникає набряк мозку.

Розрізняють гостру і хронічну променевою хворобу. Гостра променевою хвороба виникає внаслідок короткочасного впливу на людину опромінення в дозі понад 100 рад. Хронічна променевою хвороба розвивається в результаті тривалого впливу іонізуючого випромінювання або внаслідок потрапляння радіоактивних ізотопів в організм. Слід зазначити, що допустимою дозою опромінення для людини вважається не більше 5 рад на рік.

2 питання. Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування.

Необхідно пам'ятати, що не існує універсальних методів та приладів, які можна застосовувати за будь-яких умов. Кожен метод та прилад має свою область застосування. Неврахування цих застережень може призвести до грубих помилок. У радіаційній безпеці використовують радіометри, дозиметри та спектрометри.

Радіометри — це прилади, призначені для визначення якості радіоактивних речовин (радіонуклідів) або потоку випромінювання. Наприклад, газорозрядні лічильники (Гейгера - Мюллера).

Дозиметри — це прилади для вимірювання потужності експозиційної або поглинутої дози.

Спектрометри використовують для реєстрації й аналізу енергетичного спектра і поглинутої дози, а також ідентифікації на цій основі випромінюючих радіонуклідів.

Принцип дії будь-якого приладу, призначеного для реєстрації проникаючих випромінювань, полягає у вимірюванні ефектів, що виникають у процесі взаємодії випромінювання з речовиною. Найпоширенішим є іонізаційний метод реєстрації, що ґрунтується на вимірюванні безпосереднього ефекту взаємодії випромінювання з речовиною, тобто ступеню іонізації середовища, через яке пройшло випромінювання.

Дозиметр-радіометр RKS-01 STORA-TU.

Радіометр використовується для дозиметричного контролю на промислових підприємствах, для екологічних досліджень, для контролю радіаційної чистоти житлових приміщень, будівель і споруд, прилеглих до них територій, предметів побуту, одягу, будматеріалів, поверхні ґрунту на присадибних ділянках, транспортних засобів, грошових знаків (банкнот) і монет, для оцінки радіаційного забруднення лісових ягід і грибів, риби та дичі, як наочний засіб для учбових установ та служб ЦЗ.

Найважливішою перевагою даного приладу є те, що в його корпусі розміщено 4 лічильники Гейгера замість одного. Завдяки цьому радіометр має підвищену чутливість, відповідає ряду нормативних вимог і може використовуватися для контролю металобрухту. Додатково, даний прилад має вологозахисний корпус, що дозволяє проводити вимірювання під час дощу або снігопаду. Для проведення вимірювань у важкодоступних місцях або на поверхні ґрунту, передбачена можливість закріплювати прилад на розкладну

телескопічну штангу (довжина штанги від 30 см до 1 м, вага 0,3 кг), яка входить в комплект. Завдяки вбудованій пам'яті дозиметр дозволяє вести журнал вимірювань, а також зберігати настройки користувача при виключенні живлення. Дана модель дозиметра має зв'язок з комп'ютером, який використовується для передачі журналу вимірювань в off-line режимі (спеціальне програмне забезпечення постачається в комплекті з приладом). В комплект входить сумка зі щільної тканини для носіння приладу і штанги на плечі і його захисту від бруду та ударів.

Дозиметр-радіометр МКС-05 "ТЕРРА-П+".

Дозиметр МКС-05 "ТЕРРА" є аналогом побутового дозиметра МКС-05 "ТЕРРА-П+", проте професійний МКС-05 "ТЕРРА" має меншу похибку вимірювання потужності дози гамма-випромінювання. У випадку проведення офіційних вимірювань дозиметр підлягає періодичній повірці з частотою не рідше 1 разу на рік. В комплект постачання входить безкоштовний шкіряний чохол для носіння приладу на ремні і захисту його від бруду, бризок води і ударів.

Вимірює бета-випромінювання, працює в широкому температурному і вимірюваному діапазоні, має зручну індикацію і малий розмір. При цьому він відноситься до класу побутових виробів і не є засобом для офіційних вимірювань.

Дозиметр радіації СОЕКС "Quantum" (Квантум).

Даний дозиметр радіації є вдосконаленою версією моделі СОЕКС-01М і призначений для вимірювання іонізуючих випромінювань включаючи потужність дози гамма-випромінювання і накопичену дозу. Додатково в дозиметрі реалізована функція годинника і будильника. Дозиметр також показує розряд елементів живлення, має режим економії батареї (автоматичне вимкнення екрану).

Головною особливістю даного дозиметра, порівняно з іншими побутовими приладами, є наявність двох детекторів (лічильників) радіації замість одного.

3 питання. Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо.

Режим радіаційного захисту населення означає порядок дії людей, опинилися у зоні радіоактивного зараження, і навіть порядок застосування засобів захисту зменшення можливих доз опромінення.

Для захисту населення передбачено три типових режиму радіаційного захисту:

№ 1 - застосовується для населених пунктів, у яких населення живе у основному дерев'яних будинках (з коефіцієнтом ослаблення радіації в 2-3 разу);

№ 2 - передбачено для населених пунктів, де жителі проживають у кам'яних одноповерхових будинках, які забезпечують ослаблення радіації удесятеро;

№ 3 - передбачено для населених пунктів, де населення живе у багатоповерхових кам'яних будинках, які забезпечують ослаблення радіації в 20-30 раз.

У цьому пам'ятаймо, що підвали житлових будинків істотно знижують рівень проникаючої радіації (від 7 разів у дерев'яних одноповерхових будинках до 400 разів у багатоповерхових кам'яних).

Будь-якого з цих трьох режимів передбачає триетапний порядок поведінки у зоні ураження:

а) перший етап - це часу, протягом якого треба бути у звичному притулку;

б) другий етап - включає час, протягом якого треба перебуває по черзі у звичному притулку і у своєму домі (квартирі);

втретє етап - цей час перебування у своєму домі (квартирі) з короткочасним виходом на (лише одну годину).

Тривалість кожного етапу залежить від рівня захисту від радіації, яку забезпечують притулок і житлове приміщення, і навіть від рівня радіації у районі зараження і час його спаду.

Рівень радіації можна орієнтовно оцінити з те, що вже 7 годин після ядерного вибуху рівень радіації зменшується удесятеро, через добу - в 45 раз, через дві доби - в 100 раз, через два тижні - в 1000 раз.

Тривалість перебування у притулок визначається штабом ДСНС залежно від радіаційної обстановки. Використовуючи довідкові таблиці і інформацію з радіаційної обстановці, можна самостійно визначити час перебування у притулок чи іншому захисному спорудженні (ПРУ, підвалі та т.п.).

Санітарна обробка.

Частина радіоактивних речовин усе-таки може потрапити на відкриті і слабозахищені ділянки тіла. Тоді виникає необхідність очищення всієї поверхні тіла людини. Така обробка називається санітарною. Вона проводиться переважно як санітарно-гігієнічний захід. Наприкінці роботи після зняття захисного одягу чи спецодягу здійснюється санітарна обробка, що полягає в митті гарячою водою.

Санітарна обробка відрізняється від гігієнічного миття дозиметричним контролем, визначеною послідовністю з метою запобігання вторинного забруднення, організацією стоку води і її збору, заміною білизни й одягу й інших особливостей. Для санобробки використовують нагріту воду. Перше миття, як правило, зменшує РА забруднення приблизно в 10 разів. Ще більш ефективна багаторазова, а використання звичайного мила чи миючих засобів дозволяє досягти необхідного рівня знезаражування.

Санітарна обробка – це комплекс заходів по ліквідації зараженості працівників формувань ЦЗ та населення радіоактивними речовинами (РР). При своєчасному проведенні вона значно знижує можливість ураження людей, які знаходяться у зонах зараження. Як і спеціальна обробка різного майна, санітарна обробка розподіляється на часткову і повну.

Часткова санітарна обробка передбачає часткову санітарну обробку працівників формувань ЦЗ і населення, а також часткову дезактивацію техніки і обладнання. Вона проводиться при зараженні радіоактивними речовинами – протягом першої години безпосередньо в зоні зараження. Часткова санітарна обробка полягає в усуненні радіоактивних речовин з відкритих ділянок тіла, одягу і засобів захисту вимиванням водою або вбиранням тампонами, а з одягу і ЗІЗ – витрушуванням. Взимку знезараження одягу, взуття, можна проводити незараженим снігом.

Працівник формування, який діє в зонах радіоактивного зараження, з завчасно одягнутими ЗІЗ органів дихання і шкіри часткову санобробку не проводить до виходу із зони. Якщо люди знаходяться в зоні радіоактивного зараження без ЗІЗ, то необхідно провести часткову санобробку і потім надягти ЗІЗ. При цьому часткову санобробку обличчя, шиї, рук проводять обмиванням водою. Радіоактивну пил з одягу усувають обмітанням або витрушуванням.

Часткова санітарна обробка може проводитися багаторазово, без зупинки виконання завдання, за розпорядженням начальника, а населенням самостійно.

При зараженні РР обробка містить у собі механічне видалення РР з відкритих частин тіла, зі слизистих оболонок очей, носа ротової порожнини, одягу, спорядження і одягнених засобів індивідуального захисту. Вона проводиться після зараження безпосередньо у зоні радіаційного зараження і повторюється після виходу з зони зараження.

При проведенні часткової санітарної обробки на не зараженій місцевості дотримуються такої послідовності:

- знімають засоби захисту шкіри і обтрушують їх чи протирають ганчіркою, змоченою водою (дезактивуєчим розчином);

- не знімаючи ЗІЗ органів дихання, обтрушують або обмітають радіоактивний пил з одягу. Коли є можливість, то верхній одяг знімають і витріплюють;

- обмивають чистою водою відкриті частини тіла, потім маску протигазу;

- знімають ЗІЗ органів дихання і старанно миють водою обличчя;

- полощуть рот і горло.

Якщо не вистачає води, відкриті частини тіла і маску протигазу (респіратора) протирають вологою ганчіркою, яку змочують водою з фляги. Повна санітарна обробка містить у собі обмивання тіла людини теплою водою з милом (в бані чи проточній водоймі – в теплу пору року) обов'язковою зміною білизни та одягу.

Мета обробки - повне знезараження від РР одягу, взуття, поверхні тіла. Повній санітарній обробці підлягають працівники формувань, робітники, службовці та евакуйоване населення після виходу з осередку ураження.

Одяг підлягає заміні якщо після його витрушування залишкове радіоактивне зараження перевищує допустиму величину.

Отже, дотримання певних правил щодо зменшення вмісту радіонуклідів та проведення санітарної обробки дає позитивний результат та запобігає попаданню радіації в організм.

Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території.

Дезактивація - це видалення радіоактивних речовин (РР) з поверхні різних об'єктів, а також із продуктів харчування, фуражу, сировини і води. Для визначення необхідності в дезактивації проводять дозиметричний контроль радіоактивного забруднення. Дезактивацію можна проводити часткову або повну.

При дезактивації приміщень РР змивають сильним струменем води. Спочатку з даху, а потім зі стін, дверей і вікон. Струмінь води спрямовують на поверхню під кутом 30 – 40С°. Змиті радіоактивні забруднення мають бути поховані (закопані).

Всередині виробничих приміщень видаляють пил зі стелі і стін струменем води або вологим обтиранням пилу зверху вниз.

Обладнання приміщень промивають водою за допомогою щіток. Для більш повної дезактивізації застосовують господарське мило, соду або поверхнево-активні речовини (ОП-7, ОП-10) 3 %-ї концентрації. Якщо холодна вода з миючими засобами не знижує рівня радіоактивної забрудненості, то дезактивізацію потрібно проводити гарячими розчинами.

Техніку дезактивують такими способами: обмітанням віниками, мітлами, щітками; змиванням РР струменем води; обтиранням тампонами із ганчір'я, клоччя, щітками, змоченими водою, розчинниками або дезактивуючими розчинами; змиванням РР дезактивуючими розчинами з одночасною обробкою забруднених поверхонь щітками дегазаційних компонентів; очищенням забруднених поверхонь, вузлів і агрегатів миючими засобами «Тайд», «Темп», «МС», «Ритм» та інші у миючих машинах.

Для зниження температури замерзання дезактивуючих розчинів їх готують на основі аміачної води зі вмістом аміаку 20 – 25 %.

Дезактивуючи металеві, гумові, пластмасові, цегляні, бетонні й асфальтові поверхні, ефективним є змивання струменем води під тиском близько 20 кПа з відстані 2 – 3 м. При такій обробці радіоактивність техніки знижується в 10 – 20 разів. Якщо ж додати у воду 0,15 – 0,3 % миючих засобів (СФ-2У, «Вихрь», «Новость» та ін.), ефективність дезактивації збільшується і забрудненість зменшується у 20 – 50 разів.

Внутрішні поверхні техніки (кабін, капотів, важкодоступні місця), інструмент, інвентар та інші невеликі за розміром предмети дезактивують обтиранням тампонами, щітками, змоченими водою, розчинниками або дезактивуючими розчинами. Забрудненість РР зменшується у 8 – 10 разів.

Змивання РР дезактивуючими розчинами з одночасною обробкою забруднених поверхонь щітками дезактивуючих приладів і компонентів – надійний, ефективний спосіб, який зменшує забрудненість у 50 – 80 разів.

Дезактивація одягу, взуття і індивідуальних засобів захисту, проводиться вибиванням і витрушуванням, миттям або протиранням (прогумованих і шкіряних виробів) водними розчинами миючих засобів або водою, а також прання з спеціальними режимами з використанням речовин для дезактивації.

Дезактивація бавовняного, вовняного одягу і взуття проводиться витрушуванням і вибиванням, а також чищенням щітками. Якщо цими способами ступінь забруднення одягу понизити до допустимих величин

неможливо, то він підлягає дезактивації шляхом прання за відповідною технологією.

Дезактивацію території підприємств здійснюють глибоким переорюванням, засипанням і асфальтуванням (ступінь забрудненості знижується у 2 рази на кожних 13 см ґрунту); бетонуванням (ступінь забрудненості знижується у 2 рази на 9,5 см бетону); зрізуванням шару забрудненого ґрунту 3 – 5 см (повна дезактивація).

Дороги з твердим покриттям миють водою під тиском 300 – 500 кПа (3 – 5 атм) у розрахунок 3 л води на 1 м² поверхні.

Ґрунтові дороги переорюють або знімають верхній шар скрепером.

ТЕМА 4. Правила поведінки працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Навчальна мета:

1. Ознайомити з основними небезпечними хімічними речовинами, особливостями їх впливу на організм людини.

2. Довести правила поведінки та дії при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Навчальні питання:

1. Характеристики основних небезпечних хімічних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин.

2. Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

3. Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо.

1 питання. Характеристики основних небезпечних хімічних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин.

В Україні функціонує понад 1,4 тис. хімічно небезпечних об'єктів (далі - ХНО), на яких зберігається або використовується у виробничій діяльності більше 350 тис. т небезпечних хімічних речовин (далі - НХР), у тому числі: близько 9 тис. т хлору, 213 тис. т аміаку та понад 130 тис. т інших НХР.

Усього в зонах можливого хімічного зараження мешкає понад 10,0 млн. осіб (близько 21% населення країни).

На території Києва розташовано ____ ХНО, а в нашому районі ____ ХНО.

Небезпечні хімічні речовини (НХР) – це такі хімічні речовини або сполуки, які при певній кількості, що перебільшує гранично допустимі величини концентрації (ГДК) безпосередньо чи опосередковано може призвести до загибелі, гострого чи хронічного захворювання або отруєння і завдати шкоди довкіллю.

Для оцінки ХНР використовують такі основні характеристики - агрегатний стан; температура кипіння; щільність зараження; показники вражаючої дії; токсичні властивості; способи та засоби захисту.

Залежно від характеру дії на організм людини хімічні речовини поділяються на: токсичні, подразнюючі, мутагенні, канцерогенні, наркотичні, задушливі, ті, що впливають на репродуктивну функцію, сенсibilізатори.

Токсичні речовини - це речовини, які викликають отруєння усього організму людини або впливають на окремі системи людського організму (наприклад, на кровотворення, центральну нервову систему).

Ці речовини можуть викликати патологічні зміни певних органів, наприклад, нирок, печінки. До таких речовин належать такі сполуки, як чадний газ, селітра, концентровані розчини кислот чи лугів тощо.

Подразнюючі речовини викликають подразнення слизових оболонок, дихальних шляхів, очей, легень, шкіри (наприклад, пари кислот, лугів, аміак).

Мутагенні речовини призводять до порушення генетичного коду, зміни спадкової інформації. Це – свинець, радіоактивні речовини тощо. Канцерогенні речовини викликають, як правило, злякисні новоутворення - пухлини (ароматичні вуглеводні, циклічні аміни, азбест, нікель, хром тощо).

Наркотичні речовини впливають на центральну нервову систему (спирти, ароматичні вуглеводи).

Задушливі речовини приводять до токсичного набряку легень (оксид вуглецю, оксиди азоту).

Прикладом речовин, що впливають на репродуктивну (народжувальну) функцію, можуть бути: радіоактивні ізотопи, ртуть, свинець тощо.

Сенсibilізатори – це речовини, що діють як алергени. Це, наприклад, розчинники, формалін, лаки на основі нітро- та нітрозосполук тощо.

Дуже негативні наслідки має вплив саме отруйних речовин на живі організми, повітря, ґрунт, воду тощо. Своєю дією ці речовини призводять до критичного стану навколишнього середовища, впливають на здоров'я та працездатність людей, та їх майбутнє покоління.

Отруйними називаються речовини, які призводять до ураження всіх живих організмів, особливо людей та тварин.

Шляхи проникнення отруйних речовин в організм людини: через шкіру, органи дихання та шлунок.

Ступінь ураження отруйними речовинами залежить від їх токсичності, вибіркової дії, тривалості, а також від їх фізико-хімічних властивостей.

За вибірковістю дії, шкідливі речовини можна поділити на:

серцеві-кардіотоксична дія: ліки, рослинні отрути, солі барію, калію, кобальту, кадмію тощо;

нервові-порушення психічної активності (чадний газ, фосфорорганічні сполуки, алкогольні вироби, наркотичні засоби, снотворні ліки);

печінкові-хлоровані вуглеводні, альдегіди, феноли, отруйні гриби;

ниркові-сполуки важких металів, етиленгліколі, щавлева кислота;

кров'яні-похідні аніліну, анілін, нітрити;

легеневі-оксиди азоту, озон, фосген.

За тривалістю дії, шкідливі речовини можна поділити на три групи:

летальні, що призводять або можуть призвести до смерті (у 5% випадків)-термін дії до 10 діб;

тимчасові, що призводять до нудоти, блювоти, набрякання легенів, болю у грудях-термін дії від 2 до 5 діб;

короточасні-тривалість декілька годин. Призводять до подразнення у носі, ротовій порожнині, головного болю, задухи, загальної слабості, зниження температури.

Найбільш поширеними у галузях господарювання і небезпечними є хлор, аміак, сірчаний ангідрид, сірководень, бензол, фтористий водень, ацетон, уайт-спірит, дихлоретан, бензин, азотна, сірчана, соляна кислота, фосген, синильна кислота та ін.

До найпоширеніших хімічно небезпечних речовин відноситься хлор та аміак.

Хлор — зеленувато-жовтий газ із різким запахом. Отруйний, у 2,5 рази важчий за повітря, мало розчинний у воді. Випаровуючись в атмосфері, утворює туман світло салатого кольору, стелиться по землі й збирається в долинах, ярах, підвалах. Високі концентрації хлору 0,1—0,2 мг/л призводять до смерті через 1 годину.

Балон рідкого газу (місткістю 25 л) може утворити в повітрі смертельну концентрацію на площі 2 га.

Хлор дуже отруйний для людей і тварин. Може проникати з організм через неушкоджену шкіру, через органи дихання і травлення.

При легкому ступені отруєння настають почервоніння і свербіння шкіри, подразнення слизових оболонок очей, слезотеча, ураженні верхніх дихальних шляхів: чхання, дертя і печіння в горлі, сухий кашель, різкий біль за грудиною.

Середній ступінь отруєння характеризується розладам дихання і кровообігу, серцебиттям, збудженням і задишкою.

При великих отруєннях спостерігається: різке подразнення слизових оболонок, сильні приступи кашлю, печіння і біль у носоглотці, різь в очах, посилення задишки, слезотеча, посиніння шкіри і слизових оболонок, некоординовані рухи, ниткоподібний пульс, дихання поверхневе, втрата свідомості, судоми, набряк легень, зупинка дихання.

При високих концентраціях смерть настає миттєво.

Аміак-безколірний газ з запахом нашатирю, при температурі 33-35 °С безколірна рідина, яка при температурі 78 °С твердне. Добре розчиняється у воді, утворюючи лужний розчин. Суміш аміаку з киснем 4:3 вибухає. Горить в атмосфері кисню. Отруйний.

Аміак небезпечний при вдиханні парів, потраплянні на шкіру та слизові оболонки.

У людини аміак при легкому ступені отруєння подразнює слизові оболонки очей - слезотеча, уражує верхні дихальні шляхи - першіння і печіння у горлі, біль у горлі при ковтанні, чхання.

Середній ступінь отруєння викликає задуху, головний біль, нудоту, блювоту.

Смерть може настати від серцевої недостатності і набряку легень.

При отруєнні аміаком не можна робити штучне дихання.

При тяжкому ступені отруєння аміаком порушуються дихання, діяльність серцево-судинної системи.

Вдихання дуже високих концентрацій може викликати миттєву смерть від рефлекторної зупинки дихання і спазму голосової щілини. При потрапленні на шкіру викликають опіки (біль, почервоніння, утворення пухирців).

Сірководень - безколірний газ з характерним запахом тухлих яєць, важчий за повітря, у воді малорозчинний, дуже отруйний. Пари утворюють з повітрям вибухонебезпечні суміші. Подразнює слизові оболонки, спричиняє головний біль, нудоту, блювоту, біль у грудях, відчуття задишки, печіння в очах, з'являється металевий присмак у роті, сльозотеча.

Азотна кислота - безколірна рідина. Концентрована кислота малостійка, під час нагрівання або під дією світла частково розкладається з утворенням двоокису азоту, який надає кислоті бурій колір і специфічний запах. Пари азотної кислоти при легкому отруєнні спричиняють бронхіт, при важкому виникають різка слабкість, нудота, блювота, задишка, кашель, багато пінистого мокротиння, ціаноз губ, обличчя, пальців рук, набряк легень протягом першої доби.

Сірчана кислота - чиста 100% безколірна масляниста рідина. Ознаки гострих інгаляційних отруєнь: утруднене дихання, кашель, охриплість. Під час вдиханні сірчаної кислоти високих концентрацій виникає набряк горла, спазм голосових зв'язок, набряк легень, інколи їх опік, блювота, можливий шок, а потім смерть.

Соляна (хлористоводнева) кислота - розчин хлористого водню у воді. Міцна кислота «димить» у повітрі, утворюючи з парами води крапельки туману. Гостре отруєння хлористим воднем (соляною кислотою) супроводжується охриплістю голосу, задухою, нежиттю, кашлем.

Ртуть - метал сріблясто-білого кольору, у звичайних умовах легко рухома рідина, що при ударі поділяється на дрібні кульки, у 13,5 разів важча за воду. З підвищенням температури випаровування ртуті збільшується. Пари ртуті та її сполуки дуже отруйні.

З попаданням до організму людини через органи дихання, ртуть акумулюється та залишається там на все життя. Встановлено максимально допустиму концентрацію парів ртуті: для житлових, дошкільних, учбових і робочих приміщень - 0,0003 мл/м³; для виробничих приміщень - 0,0017 мл/м³. Концентрація парів ртуті в повітрі понад 0,2 мл/м³ викликає гостре отруєння організму людини.

Симптоми гострого отруєння проявляються через 8-24 години: починається загальна слабкість, головна біль та підвищується температура; згодом - болі в животі, розлад шлунку, хворіють ясна.

Хронічне отруєння є наслідком вдихання малих концентрацій парів ртуті протягом тривалого часу. Ознаками такого отруєння є: зниження працездатності, швидка стомлюваність, послаблення пам'яті і головна біль; в окремих випадках можливі катаральні прояви з боку верхніх дихальних шляхів, кровотечі ясен, легке тремтіння рук та розлад шлунку. Тривалий час ніяких ознак може й не бути, але потім поступово підвищується стомлюваність, слабкість, сонливість; з'являються - головна біль, апатія й емоційна нестійкість;

порушується мовлення, тремтять руки, повіки, а у важких випадках - ноги і все тіло. Ртуть уражає нервову систему, а довгий вплив її викликає навіть божевілля.

Наслідки аварій на ХНО являє собою сукупність результатів впливу хімічного зараження на об'єкти, населення і навколишнє середовище. У результаті аварії складається аварійна і хімічна обстановки.

Масштаби можливих наслідків аварії в значній мірі залежать від типів ХНО, виду ХНР, їх властивостей, кількості та умов зберігання, характеру аварії, метеоумов і ряду інших факторів, які визначаються місцевими особливостями і традиціями.

Головним вражаючим чинником на ХНО є хімічне забруднення, глибина зони якого може досягати десятки кілометрів.

Аварії можуть супроводжуватися вибухами та пожежами. При аварії на ХНО з високим ступенем пожежо-вибухонебезпечності виникнення зони зараження ХНР супроводжується, як правило, складною пожежною обстановкою.

Масштаби і тривалість зараження обумовлюються:

фізико-хімічними властивостями ХНР;

кількістю ХНР викинутих на місцевості, в атмосферу і джерела вода;

метеоумовами.

Характеристикою об'єктів зараження (для місцевості-наявністю і характером рослинного покриву, можливого застою повітря; для джерел води - площею поверхні, глибиною та швидкістю течії, наявністю ґрунтових вод, характеристикою прибережних ґрунтів і станом берегів; для населення-ступенем захищеності від ураження ХНР, характером діяльності; для матеріальних засобів - характеристикою матеріалів, їх пористістю, наявністю і складом лакофарбових покриттів).

Повітряний простір, місцевість, джерела води, населення можуть заражатися ХНР в парогазообразном, тонко-грубодисперсної аерозольному, краплиннорідкому, рідкому і твердому станах.

ХНР в паро-газоподібному і тонкодисперсному аерозольному стані заражають повітряний простір, включаючи внутрішні обсяги споруд, вражають людей і тварин. Зараження відбувається за рахунок випаровування ХНР, десорбції з заражених поверхонь, при поширенні пари аерозолі через повітря, при попаданні в приміщення.

Зараження продовольства, харчової сировини, фуражу і води відбувається в слідстві осадження аерозолі або сорбції їх пари з повітря, в результаті потрапляння в них із зараженої місцевості з дощовими потоками та ґрунтовими водами або безпосередньо зі зруйнованого об'єкту. Особливу небезпеку становить зараження непротічних джерел води високотоксичними, добре розчинними у воді і стійкими до гідролізу ХНР.

Тривалість хімічного зараження приземного шару повітря парами ХНР може коливатися від десятків хвилин до декількох діб. Тривалість зараження місцевості ХНР в аерозольному, краплиннорідкому, рідкому станах може становити від кількох годин до кількох місяців. Небезпечні концентрації ХНР у непротічних водах можуть зберігатися від декількох годин до 2 місяців; в

річках, каналах, струмках - протягом години; в гирлах річок від 2 до 4 діб. Тривалість зараження окремими НХР (наприклад, діоксином) може досягати декількох років.

2 питання. Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Отримавши інформацію про викид в атмосферу НХР і про небезпеку хімічного зараження, необхідно надіти засоби індивідуального захисту органів дихання, найпростіші засоби захисту шкіри (плащі, накидки) і покинути район аварії.

Якщо відсутні засоби індивідуального захисту і вийти з району аварії неможливо:

залишайтеся у приміщенні;

включіть гучномовець місцевого радіомовлення (радіоприймач, телевізор);

чекайте повідомлень відділу (управління) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення (району, міста);

щільно закрийте вікна і двері, димоходи, вентиляційні віддушини (люки);

вхідні двері завісити шторою, використовуючи ковдри і будь-які щільні тканини;

заклейте щілини в вікнах і стики рам плівкою, лейкопластиром або звичайним папером від проникнення в приміщення пару (аерозолів) НХР.

Запам'ятайте! Надійна герметизація житла виключає проникнення НХР у приміщення.

Залишаючи квартиру (будинок), виключіть джерела електроенергії, візьміть з собою особисті документи, необхідні речі, надіньте протигаз або ватяну марлеву пов'язку, накидку або плащ, гумові чоботи. Виходьте із зони хімічного зараження в сторону, перпендикулярну напрямку вітру. Обходьте переходи через тунелі, яри, лоцини – в низьких місцях може бути висока концентрація сильнодіючих отруйних речовин.

Почувши розпорядження про евакуацію, будьте уважні до вказівок управління (відділу) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення і ретельно виконуйте їх.

При евакуації транспортом уточніть час і місце посадки. Не запізнюйтесь і не приходьте раніше призначеного строку. Попередьте про евакуацію і від'їзд сусідів. Вийшовши із зони зараження, зніміть верхній одяг і провітрити його на вулиці, прийміть душ, умийтесь з милом, ретельно вимийте очі і прополощіть рот. При підозрі на ураження НХР виключіть будь-які фізичні навантаження, прийміть велику кількість пиття (чай, молоко і т. д.) та зверніться до медичного працівника або в медичний заклад.

Дії при розливі ртуті у приміщенні.

Якщо у приміщенні розбито ртутного градусника:

виведіть з приміщення всіх людей, у першу чергу дітей, інвалідів, людей похилого віку; відчиніть настіж усі вікна у приміщенні; максимально ізолюйте від людей забруднене приміщення, щільно зачиніть всі двері; захистіть органи дихання хоча б вологою марлевою пов'язкою (розчином марганцівки); негайно починайте збирати ртуть: збирайте спринцівкою великі кульки і відразу

скидайте їх у скляну банку з розчином (2 г перманганату калію на 1 літр води та 5 мл концентрованої соляної кислоти), більш дрібні кульки збирайте щіточкою на папір, або клейким скотчем і теж скидайте в банку. Для збирання використовуйте: лейкопластир, скотч, вологий папір. Банку щільно закрийте кришкою. Вимийте забруднені місця мильно-содовим розчином (400 грамів мила і 500 грамів кальцинованої соди на 10 літрів води) або розчином перманганату калію (20 грамів на 10 літрів води та 50 мл концентрованої соляної кислоти); зачиніть приміщення після обробки так, щоб не було сполучення з іншими приміщеннями і провітрюйте протягом трьох діб; утримуйте в приміщенні, по можливості, температуру не нижче 18-20С⁰ для скорочення термінів обробки протягом проведення всіх робіт; вичистіть та промийте міцним, майже чорним розчином марганцівки підошви взуття, якщо ви наступили на ртуть.

3 питання. Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо.

Санітарною обробкою називають заходи на виведення отруйних речовин, які потрапили на шкіряні покрови або слизові оболонки очей, носа та порожнини рота. Санітарну обробку проводять з метою попередження або максимального можливого послаблення враження людей, в першу чергу в тих випадках, коли ступінь забруднення поверхні їх тіла перевищує допустимі рівні.

В залежності від умов, характеру зараження та наявності відповідних засобів санітарна обробка людей може бути частковою або повною.

Часткова санітарна обробка проводиться працівниками формувань, робітниками і службовцями об'єктів, населенням в усіх випадках, коли встановлений факт хімічного забруднення.

Вона може поводитись багаторазово, без зупинки виконання завдання, за розпорядженням командира (начальника), а населенням – самостійно.

Під час проведення часткової санітарної обробки у зоні радіоактивного зараження ЗІЗ не знімають. Коли люди опинився у зараженій зоні без засобів захисту, то після часткової санітарної обробки слід їх одягнути. Під час проведення часткової санітарної обробки на незараженій місцевості дотримуються такої послідовності:

у разі зараження краплиннорідкими отруйними речовинами необхідно, не знімаючи протигаза, негайно провести обробку відкритих шкірних покривів, забруднених ділянок одягу, взуття, спорядження і маски протигаза. Така обробка проводиться з використанням індивідуального протихімічного пакета (ППП - 8), причому краплі потрібно зняти протягом 5-ти хвилин після потрапляння.

Якщо дозволяють обставини, спорядження та одяг знімають, старанно протирають підручними засобами, а потім витрушують. Знімати та одягати одяг треба так, щоб відкриті частини тіла не торкалися до зовнішньої забрудненої поверхні. Потім рідиною з ППП - 8 обробляють маску протигаза. У разі

відсутності ІПП - 8 для часткової обробки можна застосувати воду з фляги та мило.

Замість ІПП можна також користуватися 3% розчином перекису водню та 3% - їдкою натрію (у разі відсутності їдкою натрію можна його замінити силікатним клеєм у тій же кількості).

У жодному випадку не можна користуватися для часткової санітарної обробки шкіри розчиненими дихлоританом, бензином, спиртом, оскільки це посилить важкість ураження (ОР розпинається у розчинниках, розподіляється на більшій площі, значно легше проходять крізь шкіру).

Повна санітарна обробка містить у собі обмивання тіла людини теплою водою з милом з обов'язковим змиванням білизни та одягу.

Мета обробки - повне знезараження від ОР одягу, взуття, поверхні тіла. Повній санітарній обробці підлягають працівники формувань, робітники, службовці та евакуйоване населення після виходу з осередку ураження (зони зараження).

Обробку потрібно проводити не пізніше 5-ти годин після забруднення. Через 12 годин проводити обробку немає сенсу. У разі забруднення краплиннорідкими ОР необхідно негайно провести часткову санітарну обробку: наступне обмивання теплою водою з милом не захищає від ураження ОР і необхідності в її проведенні немає. Заражений одяг повинен бути змінений у максимально короткий термін.

Знезараження є частиною спеціальної обробки і проводиться з метою вилучення або зменшення небезпеки зараження людей при зіткненні їх з забрудненими предметами, технікою, транспортом тощо.

Дегазація - це заходи, спрямовані на знезаражування або видалення отруйних і небезпечних хімічних речовин. Дегазація може проводитися хімічним, фізико - хімічним та механічним способом.

Хімічний спосіб базується на взаємодії хімічних речовин з отруйними речовинами, внаслідок чого створюються нетоксичні речовини. Цей спосіб дегазації здійснюється протиранням зараженої поверхні дегазаційними розчинами або обробкою їх водними кашками ДТС ГК (хлорне вапно). У разі відсутності штатних дегазаційних речовин можна використовувати промислові відходи, які містять у собі речовини лугової та окислювально-хлоруючої дії. Відходи, які містять речовини лугового характеру, створюються:

- при очищенні нафтопродуктів;
- при обробці вовни, льону, бавовни, віскози;
- при мийці склянок з-під пива, вина і безалкогольних напоїв;
- при знежиренні металевих поверхонь;
- при переробці целюлози та інших підприємствах хімічної промисловості.

Луговість відходів можливо встановити за допомогою лакмусового паперу (синіє) або в результаті лабораторного аналізу. Відходи, які мають у своєму складі речовини окислювальної та окислювально-хлоруючої дії створюються:

- при відбілюванні бавовняних і штапельних тканин;
- відбілюванні целюлози;

виробництво хлору, азотно-тукових добрив. Лакмусовий папір у них червоніє.

Фізико - хімічний спосіб заснований на змиванні НР із забрудненої поверхні за допомогою мийних речовин або розчинників. Для цього використовуються порошки та інші мийні засоби у вигляді водного розчину (влітку) або розчину в аміачній воді (взимку).

При дегазації розчинниками НР не знешкоджуються, а розчиняються і видаляються із зараженої поверхні разом з розчинником. Розчинниками можуть бути бензин, гас, дизельне паливо, діхлоретан, спирт.

Фізичний спосіб заснований на випаровуванні НР із зараженої поверхні і частковим їх розкладанням під дією високотемпературного газового потоку. Проводиться за допомогою теплових машин.

Дегазація території може проводитися хімічним або механічним способом. Хімічний спосіб здійснюється поливанням дегазаційними розчинами чи розсипанням сухих дегазуючих речовин за допомогою шляхових машин.

Механічний спосіб - зрізання та видалення верхнього шару за допомогою бульдозерів, грейдерів на глибину 7 - 8 см, а снігу до 20 см, або нейтралізації забрудненої поверхні з використанням покриття із соломи, очерету, дощок тощо.

Дегазація території з твердим покриттям, зараженої шкіро-навивними і нервово-паралітичними НР, проводиться обробкою розчином хлорного вапна.

ТЕМА 5. Вибухо та пожежонебезпека на виробництві. Рекомендації щодо дій під час виникнення пожежі.

Навчальна мета:

1. Ознайомитись з правилами поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.
2. Вивчити пожежо та вибухонебезпечні предмети на виробництві та у побуті, рекомендації щодо профілактики і дій при виникненні пожеж

Навчальні питання:

1. Основні поняття вибухобезпеки виробництва. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.
2. Стисла характеристика пожежної небезпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці. Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі.
3. Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі.

1 питання. Основні поняття вибухобезпеки виробництва. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.

У виробничих приміщеннях, ємностях, колодязях, на складах і відкритих майданчиках легкозаймисті та горючі рідини можуть утворювати вибухові пароповітряні суміші. Вибухонебезпечні також усі горючі гази, пил, волокна тощо.

Вибух-окремих випадок горіння, який відбувається внаслідок раптового розкладу або згорання речовини і супроводжується короточасним виділенням великої кількості теплоти, світла, газів або пари, які створюють великий тиск на навколишнє природне середовище, що призводить до руйнувань. Вибухи, що виникають внаслідок хімічних процесів, пояснюються величезною швидкістю реакції розкладу, яку вимірюють у кілометрах в секунду.

Під час горіння газу й пароповітряних сумішей температура звичайно не перевищує 1400°C. Під час вибуху суміші протягом кількох секунди температура досягає 2000°C. Ступінь вибухонебезпечності сумішей неоднаковий. Він залежить від кількості, тобто концентрації, суміші в повітрі.

Вибухи та їх наслідки - пожежі, виникають на об'єктах, які виробляють вибухонебезпечні та хімічні речовини. Найбільш вибухо- та пожежонебезпечні суміші з повітрям утворюються під час витoku газоподібних та зріджених вуглеводних продуктів метану, пропану, бутану, етилену, пропилену тощо.

В останнє десятиріччя від третини до половини всіх аварій на виробництві пов'язано з вибухами технологічних систем та обладнання: реактори, ємності, трубопроводи тощо.

В Україні є понад 1500 великих вибухо- та пожежонебезпечних об'єктів, на яких знаходиться понад 13,6 млн. т твердих і рідких вибухо- та пожежонебезпечних речовин. Ці об'єкти розташовані в центральних, східних і південних областях країни, де сконцентровані хімічні, нафто- і газопереробні, коксохімічні, металургійні та машинобудівні підприємства, розгалужена мережа нафто-, газо-, аміакопроводів, експлуатуються нафто- газопромисли і вугільні шахти.

За певних умов, у процесі виробництва стають небезпечними і легко спалахують деревний, вугільний, борошняний, зерновий, амонієвий, торф'яний, льняний та пил бавовни.

Вибухи і пожежі трапляються на об'єктах, які виробляють або зберігають вибухонебезпечні та хімічні речовини в системах і агрегатах під великим тиском (до 100 атм), а також на газо- і нафтопроводах. Найбільше надзвичайних ситуацій пов'язаних з пожежами (вибухами) було на підприємствах вугледобувної - 42, хімічної, нафтохімічної і нафтопереробної галузей промисловості-12, транспорті - 16.

Причиною загорання, вибухів, руйнувань і пожеж може бути наявність у виробничих приміщеннях парів легкозаймистих рідин або газів і джерела запалення. Імовірність вибуху і його небезпечність визначаються такими характеристиками парів, рідин і газів, які бувають у виробничих приміщеннях агропромислового комплексу: межами вибухової концентрації в повітрі парів (у відсотках до об'єму); щільністю парів і газів відносно щільності повітря, яка приймається за одиницю; температурою самоспалахування парів і газів; температурою самозагорання парів і газів; точкою загорання парів рідин — нижня межа температури, при якій можливе спалахування від стороннього джерела запалювання. Небезпечні важкі гази, які можуть збиратися до вибухової концентрації в підвалах, погрібах, ярах, долинах; менш небезпечні гази, які мають щільність меншу від щільності повітря, вони швидко піднімаються і розсіюються у верхніх шарах атмосфери.

Газо-, нафто-, продуктопроводи. На території України протяжність магістральних газопроводів становить понад 35,2 тис. км, магістральних нафтопроводів-3,9 тис. км. їх роботу забезпечують 31 компресорна нафтоперекачувальна і 89 компресорних станцій. Протяжність продуктопроводів становить 3,3 тис. км.

Існуюча мережа на сьогодні виробила свій ресурс і без відновлення в найближчий час може призвести до підвищення аварійності в цій галузі. 4,79 тис. км (14 %) лінійної частини магістральних газопроводів відпрацювали свій амортизаційний строк, а 15 тис. км (44 %) мають малонадійні та неякісні антикорозійні покриття з полімерних стрічкових матеріалів, що призводить до інтенсивної корозії металу труб. Необхідність оновлення лінійної частини магістральних газопроводів становить 500 км на рік. Виконання робіт капітального ремонту та реконструкції газотранспортної системи фактично у 10 разів менше від потреби.

Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.

Щоб уникнути нещасних випадків, треба твердо запам'ятати, що доторкатися до вибухових або невизначених предметів не можна, бо це небезпечно для життя. Виявивши вибухові небезпечні предмети далеко від населених пунктів, треба добре запам'ятати дорогу до того місця, де їх виявлено, поставити біля них пам'ятну мітку.

Про знайдені вибухові небезпечні предмети треба негайно сповістити працівників місцевого самоврядування, поліції, найближчого підприємства. Дожодних самостійних дій вдаватися не можна!

Порядок дій після виявлення вибухонебезпечного предмету:

1. Зупиніть будь-які роботи в районі небезпечного місця.
2. Ні в якому разі не чіпайте підозрілий предмет.
3. Організуйте охорону небезпечного місця.
4. Не допускайте сторонніх осіб до небезпечного предмету, доки не прибули спеціалісти.

Пам'ятайте:

При виявленні небезпечних речовин і предметів (снарядів, бомб, мін тощо), а також хімічних речовин у вигляді аерозолю, пилу, в крапельно-рідинній формі з неприємним запахом необхідно:

- не доторкатися до небезпечних речовин і предметів;
- припинити доступ до виявлених небезпечних речовин і предметів;
- повідомити службу 101, міста, районну чи міську санітарно-епідемічну службу, управління (відділ) з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення, поліцію (102).

Увага! Знешкодження вибухонебезпечного предмету на місці його виявлення проводиться тільки фахівцями МВС, СБУ, ДСНС.

Запам'ятайте!

Для маскування вибухових пристроїв частіше використовують звичайні побутові предмети: сумки, коробки, портфелі тощо.

Вибухонебезпечні предмети – це пристрої або речовина, які при визначених умовах (удар, тертя, нагрівання, струс, радіосигнал та інші зовнішні дії) можуть вибухнути.

При виявленні вибухових пристроїв категорично забороняється:
 чіпати, переміщувати та нагрівати ці предмети;
 тягнути і обривати дроти, які від них відходять;
 палити, використовувати мобільний та радіозв'язок поблизу пристроїв.

2 питання. Стисла характеристика пожежної небезпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці. Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі.

Техногенні пожежі і вибухи, які виникають на об'єктах, приводять до виникнення таких факторів ураження як повітряна ударна хвиля і теплове випромінювання. На характер і масштаби таких аварій суттєво впливають такі показники: кількість, тип і категорія вибухових і пожежонебезпечних речовин; вогнестійкість будівель і споруд; пожежна небезпека виробництва; стан систем з гасіння пожеж на об'єктах; метеоумови та інші.

Ступінь ураження об'єктів господарської діяльності при пожежах і вибухах може бути мінімальним, якщо дотримуватись обґрунтованих вимог з обмеження запасів пожежо і вибухових речовин на об'єкті, які не повинні перебільшувати для: займистих газів – 200 тон, легко займистих рідин – 1000 тон, високотоксичних речовин – 20 тон, токсичних речовин – 200 тон, окислювачів – 500 тон, вибухових речовин – 200 тон, рідин, що спалахують – 200 тон, речовин, що небезпечні для навколишнього природного середовища – 200 тон.

По вибуховій, вибухопожежній і пожежній небезпеці всі ВПНО діляться на шість категорій: А, Б, В, Г, Д і Є. Категорія виробництва А – вибухові і пожежонебезпечні горючі газу, нижня межа вибуховості, яких не більше 10% від об'єму повітря; рідини з температурою спалаху до 28 °С при умові, що указані газу і рідини здатні утворювати вибухонебезпечні суміші; горючі газу, нижня межа вибуховості, яких не більше 10 % від об'єму повітря; рідини з температурою спалаху до 28 °С при умові, що указані газу і рідини здатні утворювати вибухонебезпечні суміші у об'ємі, який перевищує 5 % об'єму приміщення. Речовини, які здатні вибухати і горіти при взаємодії з водою, киснем повітря або один з одним.

Категорія виробництва Б (вибухові і пожежонебезпечні) – горючі газу, нижня межа вибуховості, яких не більше 10 % від об'єму повітря; рідини з температурою спалаху від 28 до 61 °С включно; рідини, які в умовах виробництва нагріваються до температури спалаху і вище; горючі пилі або волокна, нижня межа вибуховості яких 65 г/м³ і менше до об'єму повітря, при умові, що вказані газу, рідини і пилі можуть утворювати вибухонебезпечні суміші в об'ємі, що перевищує 5 % об'єму приміщення.

Категорія виробництва В (пожежонебезпечні) – рідини з температурою спалаху вище 61°С; горючі пилі або волокна, нижня межа вибуховості яких понад 65 г/м³ до об'єму повітря; речовини, які здатні тільки горіти при взаємодії з водою, киснем повітря або один з одним; тверді горючі речовини і матеріали.

Категорія виробництва Г (пожежонебезпечні) – не горючі речовини і матеріали у гарячому, розжареному чи розплавленому стані, процес обробки яких супроводжується виділенням променевого тепла, іскор і полум'я; тверді, рідкі і газоподібні речовини, які згорають чи утилізуються в якості палива.

Категорія виробництва Д (пожежонебезпечні) – не горючі речовини і матеріали в холодному стані.

Категорія виробництва Є (вибуховонебезпечні) – горючі гази без рідкої фази і вибуховонебезпечні пили в такій кількості, що вони можуть утворювати вибуховонебезпечні суміші в об'ємі, що перевищує 5 % об'єму приміщення, і в якому за умов технологічного процесу можливий тільки вибух (без послідуєчого горіння). Речовини, здатні вибухати (без послідуєчого горіння) при взаємодії з водою, киснем повітря або один з одним.

Основними параметрами факторів ураження пожеж (вибухів) є: повітряна ударна хвиля (надмірний тиск в фронті повітряної ударної хвилі), теплове випромінювання (щільність теплового потоку), токсичні навантаження (гранично допустима концентрація, токсична доза).

Стандартна модель виникнення і розвитку аварії на вибухо та пожежо небезпечному об'єкті складається із п'яти фаз:

I фаза – накопичування дефектів в обладнанні, відхилення від передбачених регламентом процедур виконання технологічного процесу персоналом, а також неякісне проектування і будівництво об'єкту;

II фаза – порушення цілості технологічних установок, комунікацій і т.д., викидів небезпечних речовин, виникнення пожежі;

III фаза – розповсюдження небезпечних речовин чи пожежі в навколишнє середовище;

IV фаза – укриття і евакуація населення, проведення розвідки, зонування території. Надання медичної допомоги потерпілим. Локалізація осередку аварії з метою закінчення викиду або пожежі.

V фаза – повна дезактивація або дегазація зараженого ґрунту і т.д. Лікування потерпілих та відновлення при можливості функціонування об'єкту.

Протипожежний режим на робочому місці.

Доведення інструкції з протипожежного режиму на СГ.

Пожежна безпека - можливість виникнення та (або) розвитку пожежі в будь-якій речовині, процесі, стані.

Слід зазначити, що пожеж безпечних не буває. Якщо вони і не створюють прямої загрози життю та здоров'ю людини (наприклад, лісові пожежі), то завдають збитків довкіллю, призводять до значних матеріальних втрат. Коли людина перебуває в зоні впливу пожежі, то вона може потрапити під дію наступних небезпечних та шкідливих факторів: токсичні продукти згорання; вогонь; підвищена температура середовища; дим; недостатність кисню; руйнування будівельних конструкцій; вибухи, витікання небезпечних речовин, що відбуваються внаслідок пожежі; паніка.

Фактори: Токсичні продукти згорання становлять найбільшу загрозу для життя людини, особливо при пожежах в будівлях. Адже в сучасних виробничих, побутових та адміністративних приміщеннях знаходиться значна кількість синтетичних матеріалів, що є основними джерелами токсичних

продуктів згорання. Так при горінні пінополіуретану та капрону утворюється ціанистий водень (синильна кислота), при горінні вініласту — хлористий водень та оксид вуглецю, при горінні лінолеуму — сірководень та сірчистий газ і т. д. Найчастіше при пожежах відзначається високий вміст в повітрі оксиду вуглецю. Так, в підвалах, шахтах, тунелях, складах його вміст може становити від 0,15 до 1,5%, а в приміщеннях — 0,1—0,6%.

Слід зазначити, що оксид вуглецю — це отруйний газ і вдихання повітря, в якому його вміст становить 0,4% — смертельне.

Вогонь — надзвичайно небезпечний фактор пожежі, однак випадки його безпосередньої дії на людей досить нечасті. Під час пожежі температура полум'я може досягати 1200—1400 °С і у людей, що знаходяться у зоні пожежі випромінювання полум'я можуть викликати опіки та больові відчуття. Мінімальна відстань у метрах, на якій людина ще може знаходитись від полум'я приблизно складає, наприклад, при пожежі дерев'яного будинку, висотою до гребеня покрівлі 8 м, близько 13 м.

Небезпека підвищеної температури середовища полягає в тому, що вдихання розігрітого повітря разом із продуктами згорання може призвести до ураження органів дихання та смерті. В умовах пожежі підвищення температури середовища до 60 °С вже є життєвонебезпечною для людини.

Дим являє собою велику кількість найдрібніших часточок незгорівших речовин, що знаходяться у повітрі. Він викликає інтенсивне подразнення органів дихання та слизових оболонок (сильний кашель, слезотечу). Крім того, у задимлених приміщеннях внаслідок погіршення видимості сповільнюється евакуація людей, а часом провести її зовсім не можливо. Так, при значній задимленості приміщення видимість предметів, що освітлюються лампочкою потужністю 20 Вт, складає не більше 2,5 м.

Недостатність кисню спричинена тим, що в процесі горіння відбувається хімічна реакція оксидування горючих речовин та матеріалів. Небезпечною для життя людини уже вважається ситуація, коли вміст кисню в повітрі знижується до 14% (норма 21%). При цьому втрачається координація рухів, появляється слабкість, запаморочення, загальмовується свідомість.

Вибухи, витікання небезпечних речовин можуть бути спричинені їх нагріванням під час пожежі, розгерметизацією ємкостей та трубопроводів з небезпечними рідинами та газами. Вибухи збільшують площу горіння і можуть призводити до утворення нових вогнищ. Люди, що перебувають поблизу, можуть підпадати під дію вибухової хвилі, діставати ураження уламками.

Руйнування будівельних конструкцій відбувається внаслідок втрати ними несучої здатності під впливом високих температур та вибухів. При цьому люди можуть одержати значні механічні травми, опинитися під уламками, завалених конструкцій. До того ж, евакуація може бути просто неможливою, внаслідок завалів евакуаційних виходів та руйнування шляхів евакуації.

Паніка, в основному, спричинюється швидкими змінами психічного стану людини, як правило, депресивного характеру в умовах екстремальної ситуації (пожежі). Більшість людей потрапляють в складні та неординарні умови, якими характеризується пожежа, вперше і не мають відповідної психічної стійкості та достатньої підготовки щодо цього. Коли дія факторів пожежі перевищує межу

психофізіологічних можливостей людини, то остання може піддатись паніці. При цьому вона втрачає розсудливість, її дії стають неконтрольованими та неадекватними ситуації, що виникла. Паніка — це жахливе явище, здатне призвести до масової загибелі людей.

Основні причини пожеж.

Для успішного проведення протипожежної профілактики на підприємствах важливо знати основні причини пожеж. На основі статистичних даних можна зробити висновок, що основними причинами пожеж на виробництві є:

- необережне поводження з вогнем;
- незадовільний стан електротехнічних пристроїв та порушення правил їх монтажу та експлуатації;
- порушення режимів технологічних процесів;
- несправність опалювальних приладів та порушення правил їх експлуатації;
- невиконання вимог нормативних документів з питань пожежної безпеки.

Дуже часто пожежі на виробництві спричинені необережним поводженням з вогнем. Під цим, як правило, розуміють паління в недозволених місцях та виконання так званих вогневих робіт.

Вогневими роботами вважають виробничі операції, пов'язані з використанням відкритого вогню, іскроутворенням та нагрівом деталей, устаткування, конструкцій до температур, що здатні викликати займання горючих речовин і матеріалів, парів легкозаймистих рідин.

Пожежі через виникнення коротких замикань, перевантаження електродвигунів, освітлювальних та силових мереж внаслідок великих місцевих опорів, роботу несправних або залишених без нагляду електронагрівальних приладів складають більше 25% всіх випадків.

З питання. Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі.

У разі виявлення пожежі або її ознак, до яких належать полум'я або його відблиски, дим або його запах, інші прояви горіння, працівник зобов'язаний:

негайно повідомити про це телефоном 101 пожежно-рятувальну службу. Якщо в наявності є ручні пожежні сповіщувачі, передати за їх допомогою тривожне повідомлення на пожежні приймально-контрольні прилади. При цьому необхідно назвати адресу об'єкта, вказати кількість поверхів будівлі (висоту споруди, технологічної установки), місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, а також повідомити своє прізвище;

після виклику пожежно-рятувальної служби вжити (по можливості) заходів до евакуації людей, гасіння (локалізації) пожежі та збереження матеріальних цінностей;

повідомити про пожежу керівника чи відповідну компетентну посадову особу та (або) чергового на об'єкті;

у разі необхідності викликати інші аварійно-рятувальні служби (медичну, газорятувальну тощо);

здіяяти об'єктову систему оповіщення про пожежу; оповіщення проводити таким чином, щоб не допустити паніки;

одночасно здійснюється збір по тривозі добровільної пожежної дружини (об'єктової пожежної команди);

організувати зустріч пожежних підрозділів, вжити заходів до гасіння пожежі наявними в установі засобами пожежогасіння.

Із будь-якою пожежею порівняно легко боротися на її початковій стадії, застосувавши усі заходи щодо локалізації вогнища, не допускаючи поширення зони горіння на великі площі і маси горючих речовин. Ефективність гасіння пожежі на цій стадії залежить від правильності вибору вогнегасних речовин і засобів, умілого застосування їх усіма працівниками, а також від оперативності засобів зв'язку, сигналізації та приведення в дію вогнегасних установок і систем.

Існує чотири способи припинення горіння: охолодження зони горіння або самих речовин, які горять; ізоляція реагуючих речовин від зони реакції; розбавлення реагуючих речовин в зоні реакції негорючими речовинами; хімічне гальмування реакції горіння.

Першим способом припинити горіння можливо дією на поверхню матеріалів, які горять, вогнегасними речовинами, а також охолодженням таких матеріалів методом їхнього змішування.

Другий спосіб полягає у створенні ізолювального шару між зоною горіння і матеріалами, що горять, або в прорізах приміщень, де виникла пожежа.

Для розбавлення повітря в нього вводяться негорюча пара і гази (третій спосіб). Із цією метою використовується вуглекислий газ, водяна пара, азот та інші компоненти.

Четвертий спосіб реалізується подачею інгібіторів (речовин, які сповільнюють проходження хімічних реакцій або припиняють їх) на поверхню матеріалів, які горять, або введенням їх у повітря, яке надходить у зону реакції.

На практиці, проте, для гасіння пожеж використовують одночасно декілька способів. Наприклад, вода охолоджує предмети, які горять, а пара, що виникає, знижує відсотковий вміст кисню в повітрі. Пожежі гасять різними вогнегасними сумішами і речовинами. Вони можуть бути рідкими, твердими, газоподібними.

Вода має найвищу теплоємність порівняно з іншими вогнегасними речовинами і застосовується для гасіння горючих речовин у різних агрегатних станах. Речовина, яка горить, охолоджується до температури, за якої її горіння неможливе.

Водяна пара, що утворюється при випаровуванні, розбавляє горюче середовище до вмісту в ньому 14-15 % кисню, в результаті чого горіння припиняється. Пара перешкоджає потраплянню кисню на поверхню, яка горить, за рахунок змочування речовини, що горить, водою, в результаті чого горіння припиняється.

Піна - вогнегасна суміш, яка складається з бульбашок газу, замкнених в тонкі оболонки (плівки) з рідини. Вогнегасні властивості піни визначаються її кратністю, стійкістю, дисперсністю і в'язкістю. Кратність піни – відношення

об'єму піни до об'єму її розчину, з якого вона утворена. Чим більша кратність, тим менша стійкість піни. Стійкість піни - опірність руйнуванню. Піни застосовують для гасіння горючих рідин і речовин.

Інертні гази застосовують для гасіння пожежі. До них відносяться: двоокис вуглецю, азот, аргон, а також димові або відпрацьовані гази. Інертні гази розбавляють повітря, знижують у ньому вміст кисню до концентрації, при якій припиняється горіння більшості горючих речовин. Крім того, маючи певну теплоємність, вони сприяють зниженню температури в зоні горіння і цим самим уповільнюють горіння.

Двоокис вуглецю використовують: для швидкого гасіння вогнищ в їх початковій стадії; при гасінні малих поверхонь ЛЗР і ГР, акумуляторних станцій, боксів для випробування авіадвигунів, лабораторій і виробничих приміщень на електроустановках, які знаходяться під напругою. Ефективність двоокису вуглецю полягає в тому, що він, витікаючи із замкнутих об'ємів (вогнегасників), де знаходиться в стані рідини, переходить у твердий стан у вигляді пластівців «снігу» з температурою мінус 73,5°C і при наступному нагріванні вміть переходить у газоподібний стан, займаючи об'єм в 500 раз більший, ніж рідина.

Первинні засоби пожежогасіння призначені для ліквідації невеликих осередків пожеж, а також для гасіння пожеж у початковій стадії їх розвитку силами персоналу об'єктів до прибуття штатних підрозділів пожежно-рятувальної служби.

Використовують такі види первинних засобів пожежогасіння: вогнегасники, пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізоляційного полотна, грубововняної тканини або повсті, ящики з піском, діжки з водою, пожежні відра, совкові лопати), пожежний інструмент (гаки, ломи, сокири тощо).

Первинні засоби пожежогасіння можуть розміщуватися на пожежних щитах (стендах) /з розрахунку 1 щит (стенд) на площу до 5 000 м². До комплекту засобів пожежогасіння, які розміщуються на щитах (стендах), слід включати:

вогнегасники – 3 шт., ящик з піском – 1 шт., покривало з негорючого теплоізоляційного матеріалу або повсті – 1 шт., гаки – 3 шт., лопати – 2 шт., ломи – 2 шт., сокири – 2 шт.

Діжки з водою встановлюють у виробничих, складських та інших приміщеннях, спорудах у разі відсутності внутрішнього протипожежного водопроводу та за наявності горючих матеріалів, а також на території об'єктів, у садибах індивідуальних житлових будинків, дачних будиночків тощо з розрахунку установки однієї діжки на 250 – 300 м².

Покривала з негорючих матеріалів призначені для гасіння невеликих осередків пожеж у разі займання речовин, горіння яких не може відбуватися без доступу повітря.

Серед первинних засобів пожежогасіння важлива роль відводиться найефективнішим з них – вогнегасникам. Встановлено, що з використанням вогнегасників успішно ліквідують загоряння протягом перших 4-х хвилин з моменту їх виникнення, тобто до прибуття пожежно-рятувальних підрозділів.

Практичні прийоми (у різних ситуаціях), яких слід дотримуватись при користуванні вогнегасниками:

Водяні вогнегасники застосовують для гасіння пожеж класу А (горіння твердих речовин). Струмінь води необхідно подавати в основу пожежі, маніпулюючи насадкою для охоплення зайнятої полум'ям поверхні. Після того, як полум'я збито, треба наблизитися і продовжувати маніпулювати насадкою, подаючи воду невеликими порціями, та покрити максимально можливу площу, гасячи окремі вогнища пожежі. Після закінчення гасіння за наявності вогнегасної речовини продовжити її подачу з метою охолодження поверхонь.

Пінні вогнегасники використовують для гасіння пожеж класів А і В (горіння твердих та рідких речовин). Під час гасіння пожежі класу А (горіння твердих речовин) піну необхідно подавати так, щоб створювався шар, який покривав би охоплені полум'ям поверхні.

Під час гасіння пожежі класу В (горіння рідких речовин) піну слід акуратно подавати на охоплену полум'ям рідину, яка при цьому не повинна розбризкуватися. Під час гасіння рідини в ємності піну спочатку подають на задній внутрішній борт, а потім у різних напрямках, намагаючись покрити піною всю площу. Під час гасіння розливу струмінь подають на поверхню горіння та навкруги, створюючи перешкоду поширенню вогню.

Порошкові вогнегасники застосовують для гасіння пожеж класів А (крім вогнегасників, що заряджені порошком ПСБЗ), В, С (горіння твердих, рідких і газоподібних речовин) та (Е) (горіння електроустаткування).

Деякі рекомендації щодо роботи з порошковими вогнегасниками: Гасити слід з навітряного боку ! На рівній поверхні гасіння треба починати спереду ! Стіну, що горить необхідно гасити знизу вгору! За наявності кількох вогнегасників використовуйте всі одночасно Стежте, щоб горіння не поновилося! Після використання вогнегасників відправте їх на перезарядку!

Вуглекислотні вогнегасники застосовуються, як правило, для гасіння пожежі класу В (горіння рідких речовин) й електроустаткування (Е).

Під час гасіння пожежі класу В (горіння рідких речовин) розтруб має бути спрямований в основу того вогнища пожежі, яке знаходиться найближче до оператора. У процесі гасіння оператор зобов'язаний виконувати розтрубом рухи з боку в бік, просуваючись вперед.

Тактика гасіння пожежі електроустаткування аналогічна тій, що застосовується під час гасіння порошковими вогнегасниками.

Хладонові вогнегасники використовуються для гасіння пожежі класу В (горіння рідких речовин) й електроустаткування (Е). Тактика застосування хладонових вогнегасників аналогічна тактиці застосування вуглекислотних вогнегасників.

Під час застосування всіх типів вогнегасників необхідно дотримуватись таких загальних правил безпеки:

не проходити повз пожежу у пошуках вогнегасника, тому що тупикове приміщення може стати пасткою;

під час гасіння електроустаткування, що знаходиться під напругою, відстань від електроустаткування до насадки (розтруба) вогнегасника має бути не менше 1 м;

гасіння здійснювати з навітряного боку;
залишати вільним шлях евакуації (забезпечити собі можливість евакуації).

У разі невдалого гасіння залишити приміщення і очікувати на професійну допомогу. Ваші знання обстановки знадобляться тим, хто прийде на допомогу.

Якщо гасіння здійснюється за допомогою кількох вогнегасників, не можна спрямовувати струмені вогнегасної речовини назустріч один одному.

Після закінчення гасіння відходити необхідно, залишаючись лицем до вогнища.

У разі наявності запасного вогнегасника з вогнегасної речовиною охолоджувальної дії – зробити обробку нагрітих поверхонь з метою попередження повторного займання.

Показати працівникам місцезнаходження на об'єкті вогнегасників та провести теоретичне та практичне відпрацювання правил їх використання.

ТЕМА 6. Правила поведінки і дії в умовах масового скупчення людей та в осередках інфекційних захворювань.

Навчальна мета:

1. Ознайомити з правилами поведінки у місцях масового перебування людей.
2. Вивчити класифікацію інфекційних захворювань, загальні принципи профілактики інфекцій, особливості та характеристики особливо небезпечних інфекційних захворювань та заходи при їх виникненні.

Навчальні питання:

1. Безпека при масових скупченнях людей. Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.
2. Поширення інфекційних хвороб серед населення. Джерела збудників інфекцій. Основні механізми передавання збудників інфекції.
3. Режимно-обмежувальні заходи (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах.
4. Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб. Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби.

1 питання. Безпека при масових скупченнях людей. Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.

Всього соціологи, психологи розрізняють три типи масових скупчень людей. Перший – це пасивна юрба, ще кажуть «стадо». Другий – це активний тип масового скупчення людей. Третій тип характеристики натовпу – агресивний.

Правила безпечної поведінки у натовпі.

Опинившись в активному і агресивному середовищі, щоб вийти з місця масового скупчення людей без ушкоджень, досвідчені фахівці рекомендують дотримуватися наступних правил поведінки:

головне правило безпечної поведінки в натовпі - уникайте місця масового скупчення людей;

приходить на заходи треба не одному. Близькі люди завжди в першу чергу прийдуть на допомогу;

потрібно ретельно продумати одяг, в якому ви йдете на захід. Не бажано надягати просторі сукні, балахони і одяг, на який має шнурівки або мотузочки. Сережки і пірсинг краще залишити вдома. Не надягайте краватки, шарфи, ланцюжки, намиста і все інше, що може перебувати на шиї. Одяг має облягати тіло - застібніться на всі гудзики або блискавки, перевірте, зашнуровані чи черевики, жінкам бажано не одягати підбори;

рівень активності натовпу і наслідки його дій безпосередньо залежить від кількості випитого алкоголю. До того ж, пронесена скляна пляшка стає небезпечною зброєю в руках хулігана. Людина в алкогольному сп'янінні не може стримувати свою агресію, ще більш дратуючи людей навколо себе, а в разі загрози життю, йому самому, не зможе адекватно захиститися;

опинившись в місці масового скупчення людей, прорахуй заздалегідь ходи відступу і знаходьтеся якомога ближче до них. Найнебезпечніші місця, які треба уникати під час загальної втечі: простір біля сцени і близько роздягалень, вузькі проходи і перебувати поруч зі скляними вітринами;

якщо ви відчуваєте, що обстановка в місці скупчення розжарюється, а бігти нікуди. Проявіть акторську майстерність: зімітуйте серцевий напад або блювотні позиви. Люди самі розступляться і навколо утвориться коридор, через який ви зможете покинути небезпечне місце. Краща поведінка у небезпеці - це заспокоїтися і прийняти тверезе рішення. Часом вистачає десятих секунд, щоб озирнутися, знайти безпечний шлях і врятуватися;

якщо натовп почав рухатись, намагайтеся пересуватися разом з усіма, за течією, тільки не проти або поперек основної маси. Постарайтеся, щоб вас не відтіснили до центру, де тиснуть з усіх боків і вибратися звідти буде дуже важко. Також треба бути не на самому краю, де вам загрожує бути притиснутим до стіни або забору. Не хапайтеся за поручні, перила, різні предмети у вас не вистачить сил за них втриматися, а руки можуть сильно постраждати;

якщо події в місці масового скупчення людей вже прийняли агресивний характер, то забудьте про втрачені речі. Потягнувшись за втраченим предметом, ви ризикуєте впасти і бути затоптаним або покаліченим. Люди, котрі тікають, навіть не помітять вас;

якщо ви опинилися щільно затиснутим в натовпі, то пам'ятайте, ви вже не впадете, а от небезпека бути розчавленим масою тіл цілком реальна. Найбільш уразливі місця при цьому - ребра, живіт, груди. Щоб вас не здавили з боків, зігніть руки в ліктях і притисніть до боків, напружте всі м'язи. І таким чином пересувайтеся в натовпі поки обстановка не покращиться і можна буде рухатися до виходу;

якщо ви впали, спробуйте різким стрибком піднятися на ноги, в цій ситуації ви не повинні нехтувати ніякими засобами - чіпляйтеся за людей, одяг.

Якщо це не вийшло і натовп продовжує топтати вас лежачого, то потрібно прийняти позу ембріона - згорнутися калачиком, підборіддя притиснути до грудей, коліна до голови, руками прикрити голову. Залишилося перечекаати людський потік і йти в медпункт;

якщо масове скупчення людей намагаються розігнати міліція або війська, не біжіть до них назустріч, намагаючись знайти допомогу або пояснити вашу невинуватість. У цей момент ніхто не буде в тому розбиратися, а от удар кийком Ви отримаєте гарантовано.

Ваші дії в натовпі, коротко:

- 1) Ніколи не йдіть проти руху людей.
- 2) План дій в натовпі - тримайтеся ближче до краю, остерігайтеся поручнів, кутів і сходинок.
- 3) Якщо ви упустили якусь річ (сумку, куртку або парасольку) не намагайтеся її підняти - це може коштувати вам життя.
- 4) Не робіть активних дій в натовпі - не чіпляйтеся руками, їх можуть зламати.
- 5) Постарайтеся застібнути куртку, зігніть руки в ліктях, притисніть їх до корпусу і поступово вибирайтеся.
- 6) Якщо ви впали, відразу закривайте голову руками, постарайтеся різко встати.

2 питання. Поширення інфекційних хвороб серед населення. Джерела збудників інфекцій. Основні механізми передавання збудників інфекції.

Проблеми для безпеки життєдіяльності створюють біологічні чинники природного та антропогенного походження, які у великих кількостях перебувають в природному середовищі, на виробництві і в побуті. Біологічне забруднення пов'язане з присутністю у воді, повітрі і ґрунті патогенних мікроорганізмів, личинок і лялечок синантропних мух, яєць гельмінтів і таке інше. Деякі мікроорганізми викликають масове розповсюдження захворювань у вигляді епідемій і пандемій.

Епідемія — масове розповсюдження інфекційного захворювання людини в будь-якій місцевості, країні, яке суттєво перевищує загальний рівень захворюваності.

Соціальні хвороби — це захворювання людини, виникнення і розповсюдження яких пов'язане переважно з несприятливими соціально-економічними умовами (венеричні захворювання, туберкульоз та ін.).

На сьогодні інфекційні хвороби не лише проблема життя та здоров'я людини, але й важлива соціально-економічна проблема, що має глибокі наслідки для благополуччя як окремої людини, так і для держави та всього людства в цілому.

Кажуть, що існує дві основні причини такої приголомшливої кількості жертв. Одна з них — невблаганне поширення СНІДу, від якого щогодини помирає 300 осіб. Інша причина-погіршення громадської системи охорони здоров'я, наслідком чого є страхотливе повернення старих хвороб: туберкульозу, сифілісу, малярії тощо. Наприклад, одна азіатська країна повідомляє тепер щороку про 40 000 нових випадків захворювання на

туберкульоз. А в певній східноєвропейській державі зараження сифілісом зросло за останнє десятиліття в 40 разів.

Щорічно в Україні кожен п'ятий житель звертається за медичною допомогою з приводу захворювання на інфекційні хвороби. В Україні реєструється майже 100 000 (сто тисяч) випадків інфекційних захворювань.

Інфекційні(заразні) хвороби займають особливе місце серед інших захворювань людини. Найважливішою особливістю інфекційних хвороб є їхня заразливість, тобто можливість передачі від хворої людини чи тварини здоровій. Багато з цих хвороб, наприклад грип, здатні до масового епідемічного) поширення, що охоплює при наявності відповідних умов цілком село, місто, область, країни і континенти.

Однієї з причин масового поширення інфекційних захворювань є низька, санітарна культура населення, недотримання елементарних санітарних і гігієнічних правил.

Безпосередньою причиною виникнення хвороби служить проникнення в організм людини патогенного мікроорганізму чи отруєння його токсином. Збудники інфекційних хвороб передаються від хворих здоровим різними шляхами. На інфекційні хвороби хворіють не лише люди, але і тварини. Причому деякі хвороби тварин легко передаються людям. Такими хворобами люди можуть заражатися від собак, кішок, корів, коней, овець, голубів, курей, наприклад – під час догляду за ними або в разі споживання молока або м'яса хворих тварин.

У процесі поширення інфекційних хвороб розрізняють три ланки: джерело збудника інфекції; механізм передачі; сприйнятливість населення.

Без цих ланок, чи факторів, не можуть виникати нові зараження.

Розглянемо їх докладніше.

1. Джерело збудника інфекції.

При більшості хвороб джерелом збудника інфекції є хвора людина чи хвора тварина, з організму яких збудник виводиться при чханні, кашлі, сечовипусканні, блювоті, дефекації. Іноді і після видужання людина може довгий час виділяти мікробів-збудників. Таких людей називають – бактеріоносіями.

2. Механізм передачі збудника.

Після виділення збудника з джерела (зараженого організму) у зовнішнє середовище він може загинути, але може тривалий час зберігатися в ньому, поки не потрапить до здорової людини.

Збудники інфекційних хвороб можуть проникати в організм людини різними шляхами:

через шлунково-кишковий тракт (кишкові інфекції); Через верхні дихальні шляхи(інфекції дихальних шляхів);

проникнення у кров(кров'яні інфекції), які найчастіше передаються кровососними паразитами;

через зовнішній покрив (шкіра, слизові оболонки).

Кишкові інфекційні хвороби

Харчовий шлях передачі збудника інфекційних хвороб є одним з найбільш розповсюджених. Збудник локалізується в кишківнику, виділяється з

фекаліями. Зараження людини відбувається перорально через фактори, які піддаються фекальному забрудненню (вода, їжа, мухи, руки та ін.). найбільш поширеними кишковими інфекціями є черевний тиф, дизентерія, холера, вірусний гепатит А і С, поліомієліт, гельмінтози, сальмонельози (частково паратиф В), лептоспіроз, ботулізм тощо.

При цьому збудники зазначених захворювань можуть потрапити на харчові продукти різними способами. Це може відбутися як від хворого чи людини бактеріоносія, так і від оточуючих його осіб, що не дотримуються правил особистої гігієни. Якщо їхні руки забруднені фекаліями хворого чи бактеріоносія, які містять збудників хвороби, то вони можуть перенести їх на оброблювані харчові продукти. Тому кишкові інфекційні хвороби іноді називають «хворобою брудних рук».

Визначна роль у поширенні збудника кишкових інфекційних захворювань належить мухам. Сідаючи на брудні підкладні судна, фекалії, різні нечистоти, мухи забруднюють лапки і всмоктують у свою кишкову трубку хвороботворні бактерії, а потім переносять їх на харчові продукти і посуд.

Через забруднену фекаліями воду можуть передаватися збудники холери, черевного тифу і паратифу, дизентерії, туляремії, бруцельозу, лептоспірозу й ін. Передача збудників відбувається при вживанні зараженої води, при митті нею продуктів, а також при купанні в ній.

Інфекційні хвороби дихальних шляхів

Передача збудника через повітря відбувається при розмові, видиху, поцілунку, але частіше при кашлі і чханні з крапельками слизу (краплинний шлях передачі збудника). Деякі мікроби можуть також передаватися з частками пилу(пилувий шлях).

До цієї групи належать кір, краснуха, коклюш, натуральна та вітряна віспа, вірусна паротитна хвороба, грип та інші гострі респіраторні захворювання, менінгококова хвороба, енцефаліт, ангіна, скарлатина, дифтерія тощо.

Кров'яні інфекційні хвороби

Спричинюються збудниками, які мають первинну та основну локалізацію в крові хворих. Зараження людини відбувається, коли збудник потрапляє безпосередньо в кров (лімфу) від живих кровосисних переносників – членистоногих. Насмоктавшись крові хворої людини чи тварини, яка містить збудників, переносник стає заразним. Нападаючи потім на здорову людину, переносник заражає її. Таким способом блохи передають збудника чуми, воші – висипного і поворотного тифу, комарі – малярії, кліщі — енцефаліту і т.д. У тих випадках, коли збудники хвороби передаються через зіткнення хворого чи його виділень зі здоровою людиною, говорять про контактну-побутовий шлях передачі.

До цієї групи належать висипний і поворотний тиф, флеботомна (москітна) лихоманка, малярія, сезонний енцефаліт, кліщовий поворотний тиф, геморагічні лихоманки (в тому числі жовта, Денге). Сезонність кров'яних інфекційних хвороб пов'язана з особливостями життєдіяльності переносників у певні (теплі) пори року.

Інфекційні хвороби зовнішніх покривів

Первинна локалізація збудника – це шкіра і зовнішні слизові оболонки, через які відбувається зараження людини при безпосередньому (прямому) контакті (венеричні хвороби, сказ, содоку) або через фактори зовнішнього середовища: одяг, постільну білизну, посуд, продукти харчування та ін. (правець, сибірка тощо) Крім названих до цієї групи належать бешиха, сип, феліноз (хвороба від котячих подряпин), трахома, інфекційний кон'юнктивіт.

Останніми роками все частіше в осінньо-зимовий період виникають проблеми можливих епідемій простудних захворювань. Причому, збудник цього захворювання під впливом навколишнього середовища постійно мутує (тобто змінюється), що створює додаткові труднощі в створенні протигрипозних вакцин. Що ж потрібно робити, щоб уникнути простудних захворювань? Насамперед, дуже велику роль в боротьбі з цим захворюванням грає дотримання чистоти і правил гігієни, які не лише в значній мірі знижує небезпеку захворювання, але і укріплюють здоров'я.

3 питання. Режимно-обмежувальні заходи (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах.

З метою попередження розповсюдження інфекційних захворювань і ліквідації осередку, який виникнув, проводиться комплекс ізоляційних обмежувальних заходів, які називаються карантинном або обсервацією, під час яких передбачають виконання визначених правил.

Неможливо без спеціального дозволу покидати місце проживання. Без крайньої необхідності не виходить з дому, уникайте місць великого скупчення людей. Два рази на добу вимірюйте температуру собі і членам сім'ї. Якщо вона підвищилася, і відчуваєте себе погано, необхідно ізолювати себе від оточуючих в окремій кімнаті або відгородитися ширмою. Терміново повідомте про захворювання медичний заклад. У окремих випадках інфекційних захворювань дійте у відповідності з рекомендаціями органів охорони здоров'я.

Карантинном – називається комплекс режимних, адміністративних і санітарних протиепідемічних заходів, спрямованих на попередження розповсюдження інфекційних хвороб та ліквідацію осередку ураження. При карантині обмежуються контакти між людьми. Своєчасна ізоляція хворих у зоні карантину - одна з найважливіших заходів, спрямованих проти поширення інфекцій в осередку зараження.

Обсервацією – називається комплекс заходів, що передбачають посилений медичний нагляд за осередком ураження і проведення в ньому лікувально-профілактичних і обмежувальних заходів.

Термін карантину і обсервації визначається тривалістю максимального інкубаційного періоду захворювання, що обчислюється з моменту ізоляції останнього хворого і закінчення дезінфекції у вогнищі.

Для виключення можливості винесення і поширення інфекції за межі лікарні робота лікувального закладу проводиться у суворій протиепідемічний режим, який передбачає:

- охорону і ізоляцію території лікувального закладу (інфекційної лікарні);
- казармений розміщення особового складу лікарні;

організацію передачі медикаментів, продовольства та іншого необхідного санітарно-господарського майна через спеціальні передавальні пункти; підвищення захисту персоналу від внутрішньо-лікарняного зараження шляхом використання під час роботи спеціальних засобів індивідуального захисту працівників (наприклад, протичумних костюмів).

Правила поведінки в осередку ураження.

Перебуваючи в осередку, необхідно:

надягнути ватно-марлеву пов'язку. Обов'язково проводити щоденне вологе прибирання з використання дезінфекційних розчинів, сміття відразу спалювати;

суворо дотримуватись правил особистої і громадської гігієни. Ретельно, особливо перед вживанням їжі, мити руки з милом. Воду використовувати з перевірених джерел і пити тільки кип'ячену, (овочі і фрукти після миття обливати окропом);

доглядаючи хворого, надягнути халат, хустину і ватно-марлеву пов'язку. Робітників, які захворіли інфекційними захворюваннями необхідно ізолювати. У приміщенні, де перебуває хворий, двічі на день робити вологе прибирання із застосуванням дезінфікуючих засобів.

Людям, які спілкуються з хворим, категорично забороняється виходити на роботу, відвідувати інші квартири. У разі, якщо не знаєте, чим хворіє член вашої сім'ї, дійте так, як при заразному захворюванні.

У разі госпіталізації, хворого зробити у квартирі дезінфекцію, постільну білизну та посуд кип'ятити протягом 15 хв. у розчині соди і залишити на 2 години у розчині дезінфікуючого засобу. Згодом посуд полити гарячою водою, білизну випрасувати.

4 питання. Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб. Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби.

Для запобігання появи джерела захворювання і для його локалізації проводяться:

своєчасне виявлення хворих;
ізоляція і лікування потерпілих;
дезінфекція вогнища зараження.

Шляхи його передачі. Ліквідація другої ланки епідеміологічного процесу здійснюється знищенням шляхів передачі збудника. Для цього проводяться наступні заходи:

контроль за дотриманням громадянами необхідних правил і норм особистої гігієни;

реклама і пропаганда гігієнічних навичок і санітарної культури населення;

реалізація органами охорони здоров'я протиепідемічних дій.

До протиепідемічних дій відносять:

санітарно-гігієнічний контроль за продажем продуктів харчування, особливо в осередках ураження;

контроль над станом об'єктів харчування та водопостачання;

перевірку виконання правил приготування, зберігання і транспортування продуктів, готової їжі, якості води та інше.

Для того щоб організм людини став несприйнятливий до інфекційних хвороб, органи охорони здоров'я здійснюють заходи щодо створення та зміцненню імунітету у населення.

Величезне значення в профілактиці інфекційних захворювань, має масова імунізація - профілактична вакцинація, введення специфічних сироваток або гамма-глобулінів. У випадку, коли збудники захворювань невідомі і немає відповідних вакцин, використовується екстрена профілактика – застосування антибіотиків та інших протимікробних засобів для протистояння хвороби. Правильне харчування та здоровий спосіб життя - одна з основних заходів профілактики інфекційних та інших видів захворювань. Для деяких інфекційних захворювань, таких як СНІД і гепатит В, профілактика є основним способом боротьби. Ці хвороби зовсім не піддаються лікуванню при сучасному рівні розвитку медицини. Вони передаються від людини до людини через кров, тому до можливих шляхів проникнення вірусів цих захворювань відносять переливання крові, заражену голку і статевий шлях.

Виходячи з цього профілактика даних смертельно небезпечних захворювань включає в себе наступні заходи:

- дотримання правил особистої гігієни;
- виключення безладних статевих зв'язків;
- застосування спеціальних методів захисту при статевих зв'язках;
- використання одноразових шприців;
- стерилізація медичних інструментів.

Величезну роль у припиненні подальшої передачі збудника інфекції відіграють дезінфекція, дезінсекція і дератизація. Дезінфекція – знезараження. У практиці дезінфекції розрізняють два її види: осередкову і профілактичну.

Профілактичну дезінфекцію проводять з метою оздоровлення населених пунктів і попередження виникнення хвороб незалежно від їхньої наявності. Це провітрювання приміщень, вологе прибирання кімнат, миття рук перед їжею, очищення і хлорування водопровідної води на водонасосній станції, пастеризація і кип'ятіння молока, консервування продуктів і т.д.

Осередкову дезінфекцію проводять у тих випадках, коли стає відомо про появу захворювання в родині, гуртожитку, дитячій установі, тобто в епідемічному вогнищі. У залежності від того, на якому етапі проводять дезінфекцію, розрізняють дезінфекцію поточну і заключну.

Дезінфекція здійснюється за допомогою фізичних і хімічних способів.

Пряме сонячне світло також згубно діє на багатьох патогенних мікробів.

Великою бактерицидністю володіють ультрафіолетові промені. Для одержання їх використовують ртутно-кварцові й увіолеві лампи, якими проводять дезінфекцію повітря і поверхні різних предметів приміщень.

Найбільш поширені хімічні способи дезінфекції. Для дезінфекції застосовують різні хімічні речовини: фенол, крезоли, лізол, спирти, різні луги і кислоти, хлорне вапно й ін.

Для дезінфекції верхнього одягу, постільних речей, книг і інших предметів широко застосовують формалін – 40 % водяний розчин формальдегіду. Дезінфекцію проводять у спеціальних дезінфекційних камерах.

Дезінфікуючі речовини і розчини

Використовуються при хімічному методі дезінфекції. В залежності від хімічного складу розподіляються на наступні групи:

До хімічних дезінфікуючих речовин належать галогени (йод, розчин Люголя, йодонат), хлор і хлорвмісні сполуки (сухе хлорне вапно, розчини хлорного вапна, хлорамін Б), окисники (перекис водню, перманганат калію), феноли (фенол, лізол), спирти (етиловий, метиловий), альдегіди (формальдегід, формалін), кислоти (хлористоводнева, сірчана, азотна, мурашина, оцтова, молочна), луки (каустична сода, кальцинована сода), солі важких металів (ртуті дихлорид - сулема, срібла нітрат), барвники (брильянтовий зелений), дезінфікуючі засоби побутового призначення та ін. Група хлоровміщуючих речовин (хлорне вапно, дезактин, неохлаор, хлорантоїн, дезфект, жавель-клейд, хлор рідкий, гіпохлорид натрію і ін.).

Хлорне вапно – білий сухий порошок з жовтуватим відтінком і різким запахом хлору. Використовується для проведення дезінфекційних заходів в умовах надзвичайних ситуацій дезінфекція вигрібних ям, контейнерів для сміття, каналізаційної мережі, заключна дезінфекція у вогнищах кишкових і крапельних інфекцій бактеріальної та вірусної етіології, туберкульозу, дерматомікозів, особливо небезпечних інфекцій. Випускається 3-х сортів які мають вміст 26, 32, 35% активного хлору, гігроскопічний. В дезінфекції використовується: розчини 10-20% концентрації для дезінфекції ґрунту, нечистот, виділень хворих; освітлені розчини 0,2-0,5% для дезінфекції приміщень при кишкових інфекціях; 3-5 і 10% концентраціях при інших інфекціях.

Для проведення дезінфекції використовують такі речовини як хлор рідкий, гіпохлорид натрію, марганцівка – перманганат калію, перекис водню, спирти чи алкоголі, мило розчиняє жири, змиває бруд, звільнює предмет, який миється, від мікробів (до 90%).

Вода – в дезінфекції використовується при кип'ятінні, стерилізації, обробці паром, прасуванні і як основа для приготування дезінфікуючих розчинів.

Дезінсекція – система заходів, спрямованих на знищення комах (тарганів, клопів, бліх, комарів, мух, молі) кліщів, які є носіями інфекційних хвороб. Дезінсекція має велике значення особливо в сільській місцевості, так як можливості для розмноження комах там кращі, ніж в місті. Кінцевою метою є не повне знищення даного виду (що в природних умовах неможливо), а доведення чисельності до безпечного рівня в санітарно-епідеміологічному відношенні.

Основні методи: фізичні (високі температури), механічні (вибивання, очищення, виловлювання, мухоловки, липучки).

Хімічні – інсектициди (отрути) та репеленти (відлякуючі) Отрути – раптори (різних модифікацій), дихлофен, дихлофос і ін..

Репеленти – мазі, рідини («Тайга», «Пікнік – антикомар», «Кишдовгостроковий захист» і ін.).

В великих тваринницьких господарствах поля і пасовища запилують з літаків та вертольотів, також використовують спеціальні машини з розпилюючим обладнанням. Хороші результати дають інсектицидні дими та аерозолі, випалювання ділянок місцевості.

Перед обробкою приміщень, з них виводять худобу та птицю. Треба слідкувати, щоб птахи не поїли загиблих комах, так як можливо отруєння. Після обробки приміщення зачиняють на 3-4 години, після чого приміщення провітрюють.

Тривалість провітрювання залежить від застосованих засобів, воно може бути пару годин, або кілька днів. Знешкоджених комах збирають та палять. Невеликі приміщення можливо обробляти при допомозі гідропульта.

При обробці приміщень, сховищ та територій де зберігається зерно, крупи та інші продукти треба слідкувати щоб інсектициди не попали на продукти харчування.

Дератизація – знешкодження шкідливих гризунів, що можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань і приносять економічні збитки. Епідеміобіологічне значення гризунів головним чином в тому, що в їх норах і гніздах знаходяться переносники збудників цілого ряду інфекційних хвороб.

Економічні збитки які причиняють гризуни в основному залежать від кількості осіб того чи іншого виду і кількості з'їденого і зіпсованого ними продукту (насіння, зерна, посівів) різноманітних речей, електричних і телефонних проводів, каналів, дамб і т.д..

Для боротьби з гризунами приміняють профілактичні (попереджувальні) і винищувальні заходи.

Профілактичні направлені на те, щоб позбавити гризунів сховищ і не дати їм доступу до їжі. Це досягається покращенням санітарно-технічного стану територій і окремих об'єктів.

Гризунів знищують: механічними, хімічними і в окремих випадках біологічними методами.

Необхідно на всіх підприємствах організувати профілактичні заходи. В приміщеннях і на територіях треба слідкувати за чистотою, щоб не залишалось відкритої їжі, забивати мишачі та щурячі нори, не залишати відкритою воду.

Для вилову гризунів застосовують механічні пастки, капкани та інші засоби, які можливо зробити самому з підручних засобів. Гризунів, яких виловили вбивають та палять.

Розділ II. НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПЛИМ.

ТЕМА 1. Порядок і правила надання домедичної допомоги при різних типах ушкоджень.

Навчальна мета:

Довести порядок і правила надання домедичної допомоги при різних типах ушкоджень.

Навчальні питання:

1. Основні правила надання домедичної допомоги в невідкладних ситуаціях. Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги.

2. Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки роботи серця. Проведення непрямого масажу серця.

3. Перша допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.

1 питання. Основні правила надання домедичної допомоги в невідкладних ситуаціях. Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я близько 20% від усіх загиблих при аваріях і катастрофах можна було б урятувати при своєчасному та кваліфікованому поданні домедичної допомоги.

Зараз існує три види медичної допомоги:

1. Домедична допомога (долікарська, тобто коли поміч надається не спеціалістами) існує у вигляді:

самодопомоги (потерпілий допомагає сам собі);

взаємодопомоги (допомога надається особою, що перебуває поряд);

2. Кваліфікована медична допомога, що надається кваліфікованими медичними спеціалістами.

3. Спеціалізована медична допомога, яка надається вузькими спеціалістами медичної галузі (кардіохірургічна, офтальмологічна, пульмонологічна тощо).

Домедична допомога – це комплекс найпростіших, термінових та необхідних заходів, які проводяться до прибуття лікаря чи доставки потерпілого в медичний заклад і спрямовані на відновлення і збереження його життя та здоров'я.

Надавати домедичну допомогу потерпілому необхідно швидко, однак так, щоб це жодним чином не відбилося на її якості. Слід також; чітко дотримуватися певної послідовності дій:

оцінити ситуацію щодо можливої загрози для потерпілого і тих хто надає допомогу. Якщо така загроза існує, то необхідно усунути дію чинників, що становлять небезпеку для життя та здоров'я (наприклад, звільнити від дії електричного струму, загасити вогонь на одязі, витягнути з води, зупинити рухомі механізми чи виробниче устаткування), або винести потерпілого із небезпечної зони (наприклад, приміщення, наповненого чадним газом);

оцінити стан потерпілого (визначити, чи знаходиться він при свідомості, чи забезпечують його серце та легені достатнє постачання насиченої киснем крові, чи немає в нього травми шийі або хребта тощо);

загрозу для життя потерпілого та послідовність дій щодо його рятування;

приступити до надання домедичної допомоги потерпілому в порядку терміновості (наприклад, відновити прохідність дихальних шляхів, зробити штучне дихання та закритий масаж серця, спинити кровотечу, накласти пов'язку тощо);

підтримувати основні життєві функції потерпілого до прибуття медичної допомоги;

викликати екстрену медичну допомогу або лікаря, чи доставити потерпілого в найближчий медичний заклад.

Ознаки, за якими можна швидко оцінити стан потерпілого, наступні:

свідомість: ясна, порушена (потерпілий загальмований або збуджений), відсутня;

дихання: нормальне, порушене (поверхнєве, неритмічне, хрипле), відсутнє;

серцеві скорочування: добре визначаються (ритм правильний або неправильний), погано визначаються, відсутні;

зіниці: розширені, звужені;

колір шкіри та видимих слизових оболонок (губ, очей): рожеві, бліді, синюшні.

2 питання. Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки роботи серця. Проведення непрямого масажу серця.

Порушення діяльності дихання можуть виникнути при отруєнні наркотичними анальгетиками, медикаментами снодійної групи, середниками для наркозу. Травми черепа, крововиливи в мозок, інсульт, запальні процеси мозку і його оболонок, коматозні стани різної етіології також можуть пошкодити клітини дихального центру або порушити їх функцію внаслідок набрякових процесів мозку. При цих станах дихальний центр перестає адекватно реагувати на закислення крові та спинномозкової рідини, зростання вуглекислоти та зниження вмісту кисню в артеріальній крові.

У таких хворих різко ослаблюється зовнішнє дихання, воно стає поверхневим, іноді патологічним, у важких випадках дихання припиняється. В крові у них зростає концентрація вуглекислого газу та знижується вміст кисню. Гіпоксія та гіперкапнія пошкоджують клітини центральної нервової системи, міокарда та інших органів і систем, безпосередньо приводячи до зупинки серця. Токсичне чи гіпоксичне ураження головного мозку, в свою чергу, викликає (чи поглиблює) кому і зумовлює обструктивні порушення дихання. Знижується тонус м'язів, і у хворих западає корінь язика, перекриваючи дихальні шляхи на рівні горла. Без проведення невідкладних заходів по відновленню їхньої прохідності хворі можуть загинути.

Часто у коматозних хворих відмічається накопичення слини в порожнині рота та глотки, харкотиння в трахео-бронхіальному дереві, якого непритомна людина не має змоги відкашляти і проковтнути або виплюнути. Харкотиння інфікується, і у таких хворих невдовзі розвиваються запальні процеси, гнійні трахео-бронхіти, пневмонії, які є однією з найчастіших причин смерті пацієнтів, що тривалий час знаходились у комі.

Розлади дихання у непритомних хворих можуть бути спричинені пасивним витіканням (регургітацією) вмісту із шлунка в ротову порожнину та його подальшим затіканням (аспірацією) у трахею та бронхи. Встановлено, що

аспірація 10 - 15 мл кислого шлункового вмісту в більшості випадків завершується летальне.

Найчастіше причиною закриття дихальних шляхів у хворих або постраждалих, які знаходяться без свідомості, є западання кореня язика та нижньої щелепи, надлишок слини і слизу, сторонні тіла, блювотні маси, кров, гній, вода (при утопленні), вибиті зуби, вставні протези, цукерки тощо.

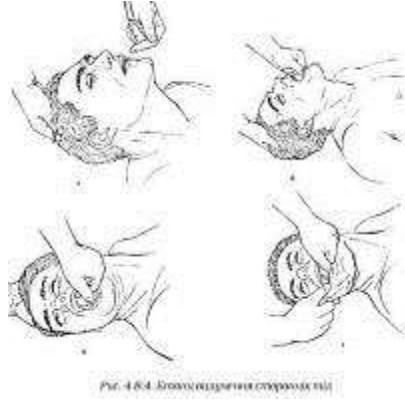
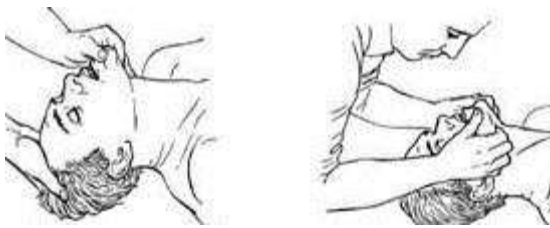

Рис. 4.8.4. Дозволяння отворити тіло

Забезпечення прохідності дихальних шляхів.

Перша дія з метою поновлення прохідності дихальних шляхів - це очищення ротової порожнини. Робиться це наступним чином: вказівний палець лівої руки притискує верхні зуби, великий - нижні зуби (рис. 4.8.4.а). Це дозволяє широко відкрити рот і зазирнути в його порожнину, оглянути горло (рис. 4.8.4.б). При наявності сторонніх тіл необхідно негайно їх видалити. Для цього відхиляють голову праворуч, не змінюючи положення пальців лівої руки

(рис 4.8.4.в). Поворот голови праворуч зумовлений тільки тим, що ліва рука розсуває щелепи. Правим вказівним пальцем відтягують правий кут рота донизу, що полегшує самостійне звільнення ротової порожнини від рідких мас (рис 4.8.4.г). Якщо у ротовій порожнині залишились шматочки їжі, слиз, тверді предмети, то їх видаляють вказівним пальцем правої руки (який обгорнуто серветкою) коловими рухами за годинникову стрілку.

Після видалення сторонніх тіл з ротової порожнини голову знов слід покласти прямо і ліквідувати непрохідність, спричинену западанням язика та нижньої щелепи. Для попередження повторного западання язика і нижньої щелепи

необхідно весь час підтримувати голову хворого відхиленою назад (рис 4.8.5).

Якщо такої можливості немає, постраждалого слід повернути на бік. Техніка укладання постраждалого на бік. Ліву руку відводять від тулуба і згинають в ліктьовому суглобі під кутом 90° до гори, далі одночасно праву руку підводять під ліву щоку і згинають в колінному суглобі праву ногу підтягуючи її до себе, наступний етап - поворот постраждалого на бік. Остаточне положення дозволяє зберегти самостійне дихання, не дозволить перевернутися на спину або живіт.

Проведення штучного дихання.

Способи штучного дихання і непрямого масажу серця відносяться до серцево-легеневої реанімації. Дослівно реанімація означає «оживлення знову».

Перед початком оживлення людини реаніматор (той хто надає допомогу) повинен підготувати потерпілого і провести невеликі і швидкі організаційні заходи (покликати кого-небудь на допомогу, оскільки одному важко впоратись з цим завданням, попросити когось з присутніх викликати «швидку допомогу» тощо). Для цього реаніматор має в запасі 7-10 хвилин.

Штучне дихання способом «рот до рота» або «рота до носа»

Людина, яка подає допомогу, робить видих із своїх легень у легені потерпілого безпосередньо в його рот чи ніс; у повітрі, що видихається людиною, є ще досить кисню (в середньому 2/3 кисню, що потрапило в легені людини).

Рятівник знаходиться з лівого чи правого боку від потерпілого, накладає на його рот чисту марлю (бинт) або хустинку; робить глибокий вдих, а потім, щільно притиснувши свій рот до рота потерпілого (при цьому, як правило, закриває ніс потерпілого своєю щокою, або робить це рукою), вдуває повітря в його легені.

Грудна клітка потерпілого розширяється. Потім рятівник відхиляється назад і робить новий вдих, а в потерпілого за рахунок еластичності легенів та грудної клітки здійснюється пасивний видих.. В цей час його рот повинен бути відкритим. Частота вдування повітря повинна становити приблизно 12 разів за хвилину, тобто кожні 5 секунд. Аналогічно проводиться штучне дихання способом «рот до носа», при цьому вдувають повітря через ніс, а рот потерпілого повинен бути закритим.

Ознаки зупинки роботи серця.

1. Прекращається подих
2. Шкірні покриви бліді
3. Пульс не прощупується
4. Серце не прослуховується
5. Артеріальний тиск не визначається

Проведення непрямого масажу серця.

Суть непрямого масажу серця, який ще називають закритим або зовнішнім, полягає в його насильному здавлюванні шляхом натискання на грудину в напрямку до хребта.

При цьому серце здавлюється настільки, що кров з його порожнин надходить у судини. Після припинення натискання серце розправляється й у його порожнини надходить венозна кров. При проведенні непрямого масажу серця потерпілого кладуть спиною на тверду рівну поверхню (підлога, стіл), оголюють його грудину, розстібають пояс. Рятівник стає зліва чи справа від потерпілого, поклавши на нижню третину груднини (рис.2.5) кисті рук (одну на другу) енергійно (поштовхами) натискає на неї. Натискати потрібно прямими руками, використовуючи при цьому вагу власного тіла, і з такою силою, щоб грудина прогиналась на 4-5 см в сторону до хребта.

Напрямок натискань на грудину має бути вертикальним, а самі натискання – поштовхоподібними та ритмічними. Після натискання руки розслаблюють, не знімаючи їх з груднини потерпілого. Необхідна частота натискань становить 60 – 65 разів на хвилину.

Масаж серця необхідно поєднувати з штучним диханням. Якщо серцево-легеневу реанімацію здійснює одна людина, то заходи щодо рятування потерпілого необхідно проводити в такій послідовності: після двох глибоких вдувань у рот чи ніс необхідно зробити 15 натискань на грудину, потім знову повторити два вдування і 15 натискань для масажу серця і т. д. Якщо допомогу подають двоє рятівників, то один повинен робити штучне дихання, а інший – непрямий масаж серця, причому в момент вдування повітря масаж серця припиняють. Після одного вдування повітря в легені потерпілого необхідно п'ять разів натиснути на його грудну клітку з інтервалом в 1 секунду.

Штучне дихання та непрямий масаж серця необхідно виконувати доти, поки у потерпілого повністю не відновиться дихання та робота серця, або поки не прибуде швидка медична допомога.

3 питання. Домедична допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.

Рани бувають: вогнепальні, різані, рубані, колоті, вдарені, рвані, вкушені, розчавлені. Рани можуть бути поверхневими або проникаючими у порожнину черепа, грудну клітку, черевну порожнину. Проникаючі рани – найнебезпечніші.

Найнебезпечнішим ускладненням ран є кровотечі, що безпосередньо загрожують життю постраждалих. Кровотечею називають вихід крові з ушкоджених кровоносних судин. Кровотечі бувають зовнішні (артеріальні, венозні, капілярні) та внутрішні (паренхіматозні).

При зовнішній кровотечі кров витікає через рану в шкірі та у видимих слизових оболонках або з порожнин назовні. При внутрішній кровотечі, кров виливається у тканини й органи тіла; це називається крововиливом. Швидка втрата одного-двох літрів крові, особливо при тяжких комбінованих ураженнях, може призвести до смерті.

Домедична допомога при ранах і кровотечах:

зупинити кров одним із описаних нижче способів;

підняти ноги постраждалого вище голови під кутом 45°(для покращення кровопостачання мозку і серця);

дати випити не менше 1-2 склянок води, міцного чаю чи кави (якщо не пошкоджений шлунково-кишковий тракт).

Способи зупинки кровотечі:

1. Притиснути судини, що кровоточить у місці пошкодження за допомогою тиснучої пов'язки. Цей спосіб ефективний при незначних капілярних кровотечах і венозних кровотечах.

2. Притиснути судини, що кровоточить у місці пошкодження пальцями, долонею чи кулаком. Цей спосіб ефективний при артеріальних кровотечах

3. Накладання джгута чи закрутки. Цей спосіб використовується тільки при артеріальних кровотечах.

Пам'ятайте! Венозна кров темного кольору і витікає з рани повільно. Надзвичайно небезпечна артеріальна кровотеча. Артеріальна кров яскраво - червоного кольору і витікає з рани із силою (б'є фонтаном).

Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.

Правила накладання джгута

Джгут накладається вище місця пошкодження і не на голе тіло. Для цього покладіть прокладку (одяг, рушник, хустку тощо); підніміть кінцівку догори; перший оберт джгута робиться найбільш тугим, другий – з меншим натягом, інші – з мінімальним; слідкуйте, щоб не защемити шкіру, не занадто перетиснути; закріпіть кінці джгута, вкладіть записку із зазначеним часом. Пам'ятайте! Джгут накладається влітку не більше 2-х годин, а взимку - 1,5 години з подальшим утепленням пошкодженої кінцівки. Якщо людина за цей

час не може бути доставлена у медичний заклад джгут знімають на 10-15 хвилин для відновлення кровообігу. Таку процедуру повторюють влітку через годину, а взимку через 30 хвилин і при цьому роблять відмітку у записці. Якщо джгута немає можна використати закрутку. Її можна зробити із хустки, поясного ременя.

Пам'ятайте! Як матеріал для джгута чи закрутки НЕ МОЖНА використовувати дріт або тонкі мотузки.

При переломах:

забезпечити нерухомість кісток в місцях перелому;

шину (палицю, смужку фанери і т.д.) прибинтувати так, щоб вона захопила два суміжних суглоба вище і нижче місця перелому. При накладанні шини, зламаний кінцівці надати найбільш зручного положення. В місцях виступів кісток між тілом і шиною підкладіть прокладки з м'якої тканини. Якщо нема шини, пошкоджену ногу прибинтуйте до здорової, а руку – до тулубу.

організувати швидку доставку потерпілого до медичного закладу;

забезпечити проведення заходів, які спрямовані на боротьбу з шоком або його попередження.

Правила накладання пов'язок

Накладаючи пов'язку, треба намагатися не завдати зайвого болю постраждалому. Бинт тримають у правій руці і розкручують його, не відриваючи від пов'язки, яку підтримують лівою рукою. Бинтують зліва направо, кожним наступним обертом (туром) перекриваючи попередній наполовину. Пов'язку накладають не дуже туго.

Некваліфіковано надана долікарська допомога ускладнює процес лікування, тому у цьому плані треба придержуватись такого принципу: «Не нашкодь!»

4 питання. Домедична допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних або підручних засобів.

Переломи бувають закриті і відкриті.

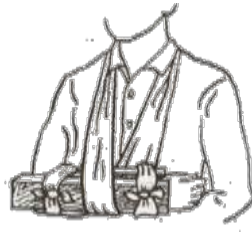
При переломах потерпілому необхідно забезпечити іммобілізацію (нерухомість) пошкодженої ділянки тіла. Це зменшує біль і запобігає подальшому зсуву кісткових уламків та повторному пораненню ними кровоносних судин і м'яких тканин.

При іммобілізації використовуються стандартні шини або будь-які підручні засоби (вузькі дошки, палиці і т.д.) За відсутністю інших засобів знерухоміти верхню кінцівку можна фіксацією її до тулуба, а нижню – до здорової ноги.

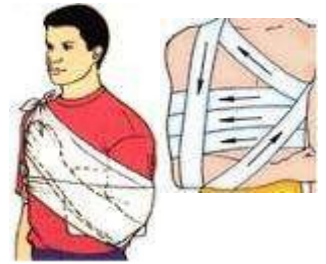
Фіксують не менше двох суглобів

з обох боків від перелому. На плечовій і стегновій кістках – не менше трьох. Суглоби і кісткові виступи у всіх випадках обкладають ватяно-марлевими прокладками і закріплюють бинтом. Потім накладають шини.

Закриті переломи – це переломи, при яких рана в зоні перелому – відсутня.

При закритому переломі не слід знімати з потерпілого одяг, шину накладають поверх неї. До місця перелому необхідно прикласти холод для зменшення болю. Для знеболювання дають 1-2 таблетки анальгіну.

При переломі ключиці, лопатки нерухомість кінцівки забезпечують накладанням пов'язки «косинка» або пов'язки "Дезо". Після накладення шини кінцівку з ізолюваним переломом фіксують косинкою, смужкою тканини.

Порядок надання першої допомоги при закритому переломі:

знерухомити місце перелому;

накласти шину;

дати постраждалому знеболювальне (1-2 таблетки анальгіну);

на місце перелому прикласти холод для зменшення болю;

викликати швидку допомогу або доставити постраждалого до лікувального закладу.

Неприпустимо:

дозволяти постраждалому рухати ушкодженою кінцівкою;

знімати одяг із зламаної кінцівки;

прикладати тепло до місця перелому;

транспортувати потерпілого не наклавши шини.

Відкритий перелом супроводжується порушенням шкірного покриву і появою рани. Ознаками відкритого перелому є: деформація та набряк кінцівок, наявність кісних уламків, наявність рани з кровотечею.

Порядок надання допомоги при відкритому переломі:

перевірте наявність пульсу та дихання;

у разі необхідності очистіть дихальні шляхи постраждалого;

забезпечте нерухомість зламаної кінцівки;

розріжте одяг на місці рани таким чином, щоб можна було накласти пов'язку;

зупинити кровотечу (обробіть краї рани і накладіть стерильну пов'язку);

накладіть шину.

Неприпустимо:

не зупинити кровотечу;

накладати шину на оголену кінцівку або безпосередньо на рану;

дозволяти постраждалому рухати пошкодженою кінцівкою;

торкатися рани, вправляти або видаляти уламки кісток та чужорідні тіла.

Ознакою важких переломів є поза постраждалого «жаба», коли постраждалий не може змінити положення ніг. Стопи його розгорнуті назовні, коліна трохи підняті, розведені назовні. У такому випадку вірогідні ушкодження кульшового суглобу, стегнових кісток, ушкодження хребта.

ТЕМА 2. Порядок і правила надання домедичної допомоги при ураженні небезпечними речовинами, при опіках тощо.

Навчальна мета:

Довести порядок та правила надання невідкладної та домедичної допомоги, способи і правила транспортування потерпілих.

Навчальні питання:

1. Невідкладна та домедична допомога при отруєннях чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами.
2. Домедична допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості, тепловому та сонячному ударах.
3. Правила надання допомоги при утопленні.
4. Способи і правила транспортування потерпілих.

1 питання. Невідкладна та домедична допомога при отруєннях чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами.

При отруєннях чадним газом.

Отруєного потрібно негайно винести на свіже повітря. Якщо він без свідомості, то слід піднести до ніздрів шматочок вати, змочений нашатирним спиртом, для збудження кровообігу головного мозку і центру дихання. З цією метою доцільно робити розтирання шкіри та енергійний масаж тіла потерпілого, прикладати грілки до ніг.

При нагоді дають йому тривало вдихати кисень із кисневої подушки або ізолюючого протигазу.

Обов'язково потрібно звільнити від тугої одежі, яка заважає диханню, розстібнути комір і ремінь.

На голову і груди потерпілого слід покласти холодний компрес, якщо він при свідомості - напоїти гарячим чаєм, кавою.

Коли наявний розлад або зупинка дихання, слід негайно розпочати штучну вентиляцію легень і проводити її до появи самостійного дихання. При відсутності роботи серця - негайно розпочинати його непрямий масаж.

Після надання допомоги і виведення потерпілого з коми в нього можуть виникнути психоз, порушення ковтання, стан м'язової слабкості протягом тривалого часу. Можуть також виникнути пізні серйозні зміни та ускладнення нервової, дихальної та серцево-судинної системи. Тому при тяжких отруєннях, для профілактики ускладнень, які можуть виникнути протягом перших кількох діб, потерпілого слід на носилках відправити до лікарні.

При наданні допомоги отруєному світільним газом у закритому приміщенні увечері чи вночі забороняється запалювати сірник або вмикати електричне освітлення. Ці дії можуть спричинити вибух скопиченого в приміщенні світільного газу. Електроосвітлення потрібно вимикати шляхом вивертання запобіжника.

При отруєнні аміаком.

Надіти на постраждалого протигаз (звичайний протигаз від аміаку не врятує, потрібен додатковий патрон ДПГ-1 або ДПГ-3 до ГП-7, ГП-7в, ПМК).

Винести в положенні лежачи на носилках із зони зараження; зняти з постраждалого протигаз.

Промити уражені ділянки шкіри і слизових оболонок очей великою кількістю води.

Давати пити тепле молоко з питною водою або з содою.

Зробити гарячі ножні ванни.

Дати вдихати теплі водяні пари з лимонною або оцтовою кислотою.

У разі зупинки дихання провести екстрену евакуацію ураженого до лікувальної установи. Евакуацію необхідно проводити в положенні лежачи з піднятою головою. На шляху прямування продовжувати надавати домедичну допомогу, стежити за тим, щоб не допустити переохолодження або перегріву потерпілого.

При отруєнні хлором.

Винести або вивести потерпілого з цієї зони.

Видалити забруднену взуття та одяг.

Рекомендується давати рясне пиття.

Промити обличчя і очі водою.

Викликати блювоту, якщо хімічна речовина потрапила всередину.

Дати можливість подихати киснем.

Забезпечити спокій.

При ураженні ртуттю.

Швидко піти з небезпечного місця.

Переодягнутися, змінити взуття, вимитися в душі, прополоскати рот.

При виявленні вогнища з небезпечними хімічними речовинами, потрібно негайно залишити приміщення і викликати фахівців.

При отруєнні карболовою кислотою (фенол), як і її похідні (лізол, крезол).

При попаданні фенолу в шлунок, потрібно випити велику кількість води, викликати блювання, а потім випити активоване вугілля. Після цього промити шлунок 10% розчином етилового спирту, а потім теплою водою. Рекомендується також випити склянку молока, суміш яєчного білка з водою чи відвар рису або вівсянки.

При попаданні на шкіру треба негайно промити уражене місце водою або протерти оливковою олією, спиртом чи гліцерином до зникнення білизни омертвілого шару епітелію. При ліквідації аварії з викидом фенолу використовувати засоби захисту органів дихання і шкіри (протигази, прогумований костюм, гумові чоботи і рукавиці).

При отруєнні формаліном (40% розчин формальдегіду).

Широко розповсюджений у сільському господарстві, промисловості і медицині. При попаданні на шкіру або в очі: промивати водою протягом 15 хв.

При попаданні в середину: треба випити (напоїти) водою або молоком для розбавлення; блювотні засоби протипоказані. Госпіталізація.

2 питання. Домедична допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості, тепловому та сонячному ударах.

При опіках хімічних.

Знову ж для початку слід припинити вплив вражаючого фактора, а саме: зняти (при необхідності зрізати) просочену дратівливою речовиною одяг. Після

чого слід омити уражені ділянки проточною водою. Промивання іноді займає багато часу, часом до кількох годин. Концентрат сірчаної кислоти і негашене вапно спочатку потрібно повністю і по можливості без залишку видалити сухим шляхом з причини того, що взаємодія даних речовин з водою призводить до вироблення додаткового тепла, що може призвести до ще більшого поразки.

Домедична допомога при опіках слизової рота і стравоходу зводиться до якнайшвидшого звернення до медичної установи. Тільки в деяких випадках, коли найближчим часом потрапити до лікаря просто неможливо, слід дати випити потерпілому сирий яєчний білок або трохи молока – ці речовини обволокут оболонку ушкодженої слизової і «зв'яжуть» луг або кислоту.

При опіках термічних.

Надаючи домедичну допомогу потерпілому від термічного опіку, слід якомога швидше припинити вплив вражаючого фактора. Якщо говорити про опіки гарячою рідиною, то необхідно швидко зняти (зрізати) одяг просочену окропом. Якщо людина постраждала від полум'я, то слід якнайшвидше загасити водою палаючий одяг, а потім її зняти. Крім води гасити можна будь-якими підручними засобами – землею, піском, щільною тканиною.

Присталий до тіла одяг видаляти не слід, тому що є ризик додаткового пошкодження обпаленої поверхні.

Якщо у потерпілого обпалені кисті рук потрібно негайно постаратися зняти браслети, годинник і кільця, оскільки у подальший час буде дуже швидко розвиватися набряк буквально всього ураженої ділянки, а дані предмети будуть здавлювати тканини, що може призвести до порушення кровообігу. У подібних ситуаціях навіть можливий розвиток некрозу.

Далі слід охолодити уражені ділянки – зануренням у прохолодну воду, обдуванням холодним повітрям, прикладанням льоду. Потім слід дати потерпілому знеболюючий препарат – солпадеїн, найз, анальгін і т.д. Якщо опік був незначним, то лікування на даному етапі в принципі можна вважати закінченим.

У тому випадку якщо опік був глибокий, не слід проводити з постраждалими ніяких маніпуляцій – самостійно очищати рани від забруднень і обривків одягу, розкривати пухирі. Все що потрібно – це суха стерильна пов'язка і негайна допомога лікаря.

При радіаційному ураженні.

Виконати ті заходи, від яких в даний момент залежить життя потерпілого (зробити штучне дихання, непрямий масаж серця, вивести з непритомності).

Виключити або зменшити зовнішнє гамма-опромінення (перенести потерпілого в спеціальний притулок, а за його відсутністю – у підвал, льох або будь-яку будівлю з цегли або бетону).

Зняти і знищити одяг потерпілого (з метою запобігання подальшого впливу радіоактивних речовин на шкіру та слизові оболонки), а якщо це неможливо – провести часткову санітарну обробку та дезактивацію одягу і взуття.

Промити потерпілому очі, прополоскати рот і промити шлунок, після чого дати випити будь-адсорбент (наприклад, 5-10 таблеток активованого вугілля).

Одягнути на потерпілого респіратор або ватно-марлеву пов'язку (за відсутністю таких – закривши його рот і ніс рушником, хусткою або шарфом).

При першій можливості звернутися за медичною допомогою до лікаря.

Втрата свідомості. Головною причиною втрати свідомості є раптова недостатність кровонаповнення мозку під впливом нервово-емоційного збудження, страху, болю, нестачі свіжого повітря тощо.

Потерпілого необхідно покласти на спину, щоб голова була нижче рівня ніг (на 15-20 см) для поліпшення кровообігу мозку. Потім звільнити шию і груди від одягу, забезпечити приток свіжого повітря, поплескати по щоках, полити обличчя, груди холодною водою, дати понюхати нашатирний спирт. Коли потерпілий опритомніє, дати йому гарячий чай або каву, 20-30 краплин настоянки валеріани.

Якщо потерпілий починає дихати з хрипінням або взагалі не дихає, в першу чергу треба подумати про западання язика. У крайньому разі вживаються заходи щодо оживлення.

Тепловий або сонячний удар.

Тепловий або сонячний удар настає внаслідок тривалого перебування на сонці без захисного одягу, при фізичному навантаженні у нерухомому вологому повітрі.

Потерпілого необхідно перенести в прохолодне місце, намочити голову і ділянку серця холодною водою, дати прохолодне пиття, піднести до носа ватку з нашатирним спиртом. Якщо різко порушується серцева діяльність, зупиняється дихання, треба розпочати штучне дихання.

3 питання. Правила надання допомоги при утопленні.

При рятуванні втопленника його беруть за волосся, перевертають обличчям догори і пливуть, не даючи зачепити себе.

Якщо потерпілий у свідомості, а пульс і дихання у нього задовільні, то необхідно акуратно його укласти на спину, низько нахиливши його голову. Якщо на потерпілому є утруднюючий одяг, її слід зняти, а самого потерпілого слід розтерти руками або рушником. По можливості потрібно дати потерпілому гаряче пиття, а також укутати його теплою ковдрою. Потім необхідно викликати швидку і відправити потерпілого на госпіталізацію.

Якщо пульс і дихання у потерпілого збережені, але він знаходиться без свідомості, то слід спочатку очистити його ротову порожнину від піску або мулу. Потім слід виконати надання першої допомоги відповідно до вищеописаним алгоритмом.

При відсутності ознак життя у потерпілого потрібно очистити його дихальні шляхи води і негайно приступити до реанімаційних дій. Для очищення легенів потерпілого від води необхідно покласти його животом на стегно ноги, зігнутої в коліні. На спину потерпілого, між лопаток,

при цьому слід натиснути рукою. Друга рука повинна притримувати лоб потерпілого.

Реанімаційні дії включають штучне дихання «рот в рот» або «рот у ніс», а також непрямий масаж серця. Для того щоб зробити штучне дихання потерпілому, слід укласти його на спину, закинувши його голову назад. Який рятує при цьому одну руку кладе під шию потерпілого, а другий — на його чоло.

Зробивши глибокий вдих, який рятує вдмухує потерпілому повітря, притулившись губами до його рота або носу (через хустку, якщо є під рукою). При цьому нижня щелепу потерпілого повинна бути висунута вперед і вгору, а ніс, якщо робиться штучне дихання «рот в рот», або ж рот, якщо робиться штучне дихання «рот в ніс», повинні бути затиснуті. Видих потерпілий робить пасивно.

Якщо в дихальних шляхах потерпілого залишилася рідина, то при штучному диханні вона може продовжувати виділятися. Щоб прискорити виділення рідини, потрібно повернути голову потерпілого убік і підняти протилежне плече.

При відсутності ознак кровообігу у потерпілого штучне дихання поєднують з непрямим масажем серця. Для виконання непрямого масажу серця рятує повинен сісти збоку від потерпілого, руки поставити перпендикулярно грудей потерпілого. При цьому одна рука рятує повинна бути спрямована перпендикулярно грудині в її нижній третині, а друга — поверх першої, паралельно грудині.

На один вдих робиться 4-5 ритмічних натискань на грудну клітку потерпілого. Загальна частота поштовхів повинна дорівнювати 60-70 разів на хвилину. Виконувати непрямий масаж серця слід до появи ознак самостійного серцебиття у потерпілого. Необхідно пам'ятати, що руки в перервах між поштовхами відривати від грудної клітини постраждалого не можна.

Після надання першої допомоги при утопленні потерпілого слід негайно госпіталізувати, навіть якщо життєві функції відновлені і потерпілий відчуває себе відносно добре: завжди слід пам'ятати про ризик розвитку вторинного набряку легенів або інших ускладнень.

4 питання. Способи і правила транспортування потерпілих.

Загальні правила переміщення постраждалих

Правила і способи переміщення потерпілих можуть відрізнятися в залежності від характеру травм (крововтрата, переломи і т.д.), проте є кілька загальних принципів:

1. При транспортуванні людини з травмою шийного відділу хребта його голову і шию іммобілізують, тобто фіксують, щоб перешкоджати руху. У всіх інших випадках постраждалого транспортують з головою, повернутою набік. Це необхідно, щоб уникнути попадання блювотних мас у дихальні шляхи, а також асфіксії внаслідок западання язика

2. Людини з великою крововтратою переміщують таким чином, щоб його ноги знаходилися вище голови. Таке положення забезпечує приплив крові до головного мозку

3. При підйомі по сходах, а також при приміщенні в транспортний засіб постраждалого несуть вперед головою, при спуску і винесенні з транспорту - вперед ногами

4. Той, хто несе постраждалого попереду, призначається головним, його завдання - уважно стежити за дорогою, помічати перешкоди і керувати переміщенням, координуючи дії інших рятувальників (приклад команди: «на рахунок три піднімаємо носилки - раз, два, три!»). При цьому рятувальникам категорично забороняється рухатися «в ногу»

5. Той, хто несе постраждалого ззаду, стежить за його станом, і у разі погіршення попереджає інших про необхідність зупинки.

Вище вказувалося, що при серйозних поєднаних травмах потерпілого слід переміщати без зміни його положення. Тепер розглянемо, в яких положеннях слід транспортувати постраждалих в інших, менш важких ситуаціях.

Сстійке положення на боці. У такій позі повинні переміщатися постраждалі у разі:

- а) нападів рвоти
- б) знаходження в несвідомому стані
- в) при опіках чи інших непроникаючих травмах задньої сторони тіла (спина, сідниці, задня частина стегон)

Сидяче або напівсидяче положення застосовується в таких ситуаціях:

- а) травми шиї
- б) травми грудної клітини
- в) переломи ключиці, рук

Положення лежачи на спині з піднятими ногами:

- а) травми черевної порожнини
- б) підозра на внутрішні кровотечі
- в) наявність великої крововтрати

Положення лежачи на спині зі злегка розсунутими ногами і підкладеним під коліна валиком («поза жаби»):

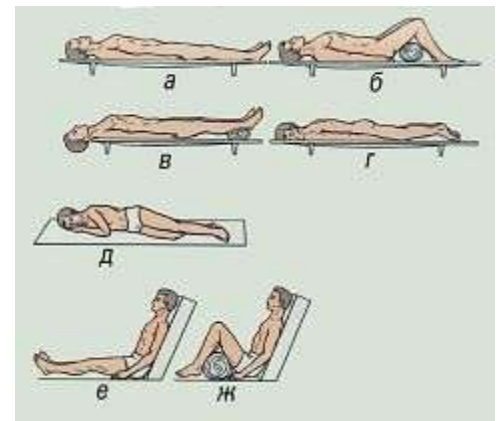
а) при травмах хребта, пошкодженні спинного мозку або підозрі на подібну травму

- б) при переломі кісток тазу або підозрі на нього.

При транспортуванні необхідно постійно стежити за станом потерпілого, пам'ятаючи про те, що воно в будь-який момент може погіршитися. У випадку якщо це відбудеться, необхідно зупинитися і почати проводити реанімаційні заходи (дихання «рот в рот», «рот у ніс», непрямий масаж серця). Реанімацію проводять до появи лікаря або до відновлення дихання і пульсу.

Якщо потерпілий може пересуватися сам, йому може допомогти товариш, він повинен обняти потерпілого за талію однією рукою, а другою придержувати за руку, перекинувши її через своє плече.

Якщо потерпілий не може йти сам, можна посадити його до себе на спину або обхопити

однією рукою тулуб, а другою - стегна. Легше перенести потерпілого, використовуючи для цього носилочну лямку.

Розділ III. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ, В УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ.

ТЕМА 1. Забезпечення виконання на підприємстві, в установі та організації завдань з цивільного захисту.

Навчальна мета:

1. Ознайомити з повноваженням суб'єктів забезпечення цивільного захисту, організаційною структурою управління цивільним захистом підприємства.

2. Довести відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту, права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту.

Навчальні питання:

1. Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації. Об'єктові комісія з питань НС та евакооргани.

2. Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту. Відомча та добровільна пожежна охорона. Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій. Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучених підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

3. Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту. Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС у разі їх виникнення. Заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок НС.

1 питання. Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації. Об'єктові комісія з питань НС та евакооргани.

Завдання і обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ:

1) забезпечення виконання заходів у сфері ЦЗ на об'єктах суб'єкта господарювання;

2) забезпечення відповідно до законодавства своїх працівників засобами колективного та індивідуального захисту;

3) розміщення інформації про заходи безпеки та відповідну поведінку населення у разі виникнення аварії;

4) організація та здійснення під час виникнення НС евакуаційних заходів щодо працівників та майна суб'єкта господарювання;

5) створення об'єктових формувань ЦЗ, необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази і забезпечення готовності таких формувань до дій за призначенням;

- б) створення диспетчерських служб, необхідних для забезпечення безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;
- 7) проведення оцінки ризиків виникнення НС на об'єктах суб'єкта господарювання, здійснення заходів щодо не перевищення прийнятних рівнів таких ризиків;
- 8) здійснення навчання працівників з питань цивільного захисту, у тому числі правилам техногенної та пожежної безпеки;
- 9) декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;
- 10) розроблення планів локалізації та ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки;
- 11) проведення об'єктових тренувань і навчань з питань цивільного захисту;
- 12) забезпечення аварійно-рятувального обслуговування;
- 13) здійснення за власні кошти заходів цивільного захисту, що зменшують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій;
- 14) забезпечення безперешкодного доступу посадових осіб органів державного нагляду, працівників аварійно-рятувальних служб, з якими укладені угоди про аварійно-рятувальне обслуговування суб'єктів господарювання, для проведення обстежень на відповідність протиаварійних заходів планам локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах, сил ЦЗ – для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення НС;
- 15) забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд ЦЗ;
- 16) здійснення обліку захисних споруд ЦЗ, які перебувають на балансі;
- 17) дотримання протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режиму;
- 18) створення і використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- 19) розроблення заходів щодо забезпечення пожежної безпеки, впровадження досягнень науки і техніки, позитивного досвіду із зазначеного питання;
- 20) розроблення і затвердження інструкцій та видання наказів з питань пожежної безпеки, здійснення постійного контролю за їх виконанням;
- 21) забезпечення виконання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, а також виконання вимог приписів, постанов та розпоряджень ДСНС України;
- 22) утримання у справному стані засобів цивільного та протипожежного захисту, недопущення їх використання не за призначенням;
- 23) здійснення заходів щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж і використання для цієї мети виробничої автоматики;
- 24) своєчасне інформування відповідних органів та підрозділів ЦЗ про несправність протипожежної техніки, систем протипожежного захисту, водопоста-чання, а також про закриття доріг і проїздів на відповідній території;

Організація заходів ЦЗ суб'єкта господарювання здійснюється підрозділами (посадовими особами) з питань ЦЗ, які створюються (призначаються) керівниками зазначених суб'єктів господарювання. Так, у навчальних закладах з денною формою навчання з чисельністю 500 і більше осіб, які навчаються, призначаються посадові особи з питань цивільного захисту.

Загальне керівництво цивільним захистом на СГ здійснює керівник підприємства, якій несе відповідальність за організацію та стан ЦЗ, за постійну готовність сил і засобів до проведення аварійно – рятувальних та інших невідкладних робіт.

Для вирішення завдань пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, захисту персоналу від їх наслідків на СГ, керівник утворює та призначає наказом:

1. Комісію з питань надзвичайних ситуацій.
2. Комісію з питань евакуації.
3. Посадову особу (фахівця) з питань цивільного.
4. Керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.
5. Спеціальну комісію з ліквідації наслідків надзвичайних.
6. Керівника та особу, яка очолює штаб керівництва спеціального об'єктового навчання, тренування.
7. Керівників спеціалізованих служб, формувань цивільного захисту.
8. Керівника групи по обслуговуванню захисних споруд цивільного захисту (при наявності захисної споруди).
9. Начальника пункту видачі засобів індивідуального захисту (при необхідності).
10. Керівників навчальних груп.

Комісія з питань НС.

Головою комісії з питань НС є керівник СГ. Персональний склад комісії затверджується головою комісії.

У склад комісії, як правило слід включати посадових осіб структурних підрозділів об'єкта, що мають відношення (згідно функціональних обов'язків) до питань попередження НС та реагування на них і ліквідації їх наслідків на об'єкті:

служби головних фахівців об'єкта (технолог, механік, енергетик, та інші);
підрозділи забезпечення (транспортний, охорони, протипожежний, медичний та інші);

інші структури об'єкта згідно специфіки виробництва, місцевих умов, з можливості протидії НС.

Основними нормативно-правовими документами, регламентуючими діяльність комісії з питань НС є:

- наказ керівника СГ про створення об'єктової комісії з питань НС;
- положення про об'єктову комісію з питань НС;
- функціональні обов'язки посадових осіб комісії з питань НС.

Комісія з питань евакуації.

Об'єктову комісію з питань евакуації очолює, як правило, один із заступників директора (керівника) СГ, заступник голови - начальник відділу

(сектору) кадрів або працівник, який відповідає за роботу з персоналом, секретар комісії - спеціально визначена особа, яка відповідає за цивільний захист на об'єкті. До складу комісії призначаються начальники основних служб (відділів), начальники цехів або їхні заступники.

До складу об'єктової комісії з евакуації можуть входити:

голова евакуаційної комісії;

заступник голови евакуаційної комісії;

секретар евакуаційної комісії;

група зв'язку та оповіщення (1-2 особи);

група обліку евакуйованих (2-3 особи);

група збору і відправлення евакуйованих (3-5 осіб);

група супроводження евакуйованих (4-5 осіб);

група забезпечення зустрічі та розміщення евакуйованих (2-4 особи);

група матеріально-технічного забезпечення заходів евакуації (4-5 осіб);

представники комісії з питань евакуації на ЗПЕ, на пунктах посадки.

2 питання. Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту. Відомча та добровільна пожежна охорона. Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій. Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучених підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Залежно від характеру виробничої діяльності на підприємстві для забезпечення заходів ЦЗ утворюються:

спеціалізовані служби цивільного захисту;

формування цивільного захисту.

Спеціалізовані служби утворюються шляхом формування ланок, команд, груп.

Формування ЦЗ утворюються як пости, ланки, групи, бригади, колони, команди та загони на непрофесійній основі. Організаційна структура кожного виду формувань цивільного захисту, порядок їх оснащення технікою і майном визначається в положенні, яке затверджується керівником СГ, що ці формування утворив, згідно з Примірним положенням про формування цивільного захисту.

Залежно від призначення формування цивільного захисту можуть бути рятувальні, аварійно-відновлювальні, аварійно-технічні, пожежні, інженерні, медичні, транспортні, ремонтні, а також формування радіаційного і хімічного спостереження, санітарної обробки людей, спеціальної обробки майна, одягу та транспорту, матеріально-технічного та продовольчого забезпечення, зв'язку, захисту сільськогосподарських тварин та рослин, обслуговування захисних споруд цивільного захисту та інші.

Під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій для виконання допоміжних робіт утворюються добровільні формування цивільного захисту, які є тимчасовим добровільним об'єднанням громадян. Добровільні формування цивільного захисту утворюються за рішенням центрального органу виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, органу місцевого самоврядування. До складу добровільних

формувань цивільного захисту на добровільних засадах включаються громадяни України, які за станом здоров'я придатні до військової служби та не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі другого розряду.

Відомча пожежна охорона.

Відомча пожежна охорона утворюється суб'єктом господарювання, який належить до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, за погодженням з таким міністерством, органом та складається з державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), кількість яких визначається суб'єктом господарювання.

Відомча пожежна охорона утворюється для виконання завдань, передбачених Кодексом цивільного захисту України, з метою захисту життя і здоров'я людей, державної власності від пожеж і підтримання належного рівня пожежної безпеки на об'єктах, що належать суб'єктові господарювання.

Основними завданнями відомчої пожежної охорони є забезпечення пожежної безпеки, запобігання виникненню пожеж та нещасних випадків під час пожеж, гасіння пожеж, рятування населення, а також надання допомоги у ліквідації наслідків інших надзвичайних ситуацій.

Перелік суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона:

Суб'єкти господарювання, підприємства, установи, організації, віднесені до сфери управління Міноборони, Мінінфраструктури (об'єкти залізничного, авіаційного, морського, річкового транспорту), Адміністрації Держприкордонслужби, Держлісагентства, Держрезерву, Адміністрації Держспецзв'язку, Служби зовнішньої розвідки, ДПтС.

Добровільна пожежна охорона.

Добровільна пожежна охорона створюється з метою проведення заходів із запобігання виникненню пожеж та організації їх гасіння.

Для забезпечення функціонування добровільної пожежної охорони утворюються пожежно-рятувальні підрозділи:

за рішенням керівника суб'єкта господарювання - з числа його працівників;

за рішенням органу місцевого самоврядування - з числа жителів відповідного населеного пункту.

Порядок забезпечення діяльності пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони, права та обов'язки осіб, які є їх членами, визначаються положенням про добровільну пожежну охорону, що затверджується органом місцевого самоврядування, керівником суб'єкта господарювання, що їх утворили, за погодженням з територіальним органом ДСНС.

Пожежно-рятувальні підрозділи добровільної пожежної охорони можуть утворюватися незалежно від підрозділів державної, відомчої чи місцевої пожежної охорони.

Основними завданнями пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони є забезпечення пожежної безпеки, запобігання виникненню пожеж та нещасних випадків на них, гасіння пожеж, рятування людей, а також надання допомоги у ліквідації наслідків інших надзвичайних ситуацій.

Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій.

Аварійно-рятувальне обслуговування об'єктів державними аварійно-рятувальними службами складається з постійного та обов'язкового аварійно-рятувального обслуговування та надання додаткових платних послуг.

Перелік об'єктів, що підлягають постійному та обов'язковому на договірній основі обслуговуванню державними аварійно-рятувальними службами, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 року № 1214.

Постійне та обов'язкове обслуговування об'єктів державними аварійно-рятувальними службами (формуваннями) здійснюється на підставі договору на постійне та обов'язкове обслуговування.

Постійне та обов'язкове обслуговування об'єктів та окремих територій державними аварійно-рятувальними службами передбачає:

забезпечення готовності їх органів управління, сил і засобів до дій за призначенням;

виконання аварійно-рятувальних робіт;

виконання профілактичної роботи із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.

Додаткові послуги суб'єктам обслуговування, у т. ч. виконання робіт з посилення (забезпечення) протиаварійного захисту об'єктів, якщо це не заважає основній діяльності державних аварійно-рятувальних служб та не суперечить чинному законодавству, надаються на платній основі за окремими договорами, згідно Переліку додаткових платних послуг, які надаються аварійно-рятувальними службами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 року № 644.

Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучених підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Для координації дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, органів управління та сил цивільного захисту, а також організованого та планового виконання комплексу заходів та робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій:

1) використовуються пункти управління та центри управління в надзвичайних ситуаціях;

2) утворюються спеціальні комісії з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

3) призначаються керівники робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

4) утворюються штаби з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

5) визначається потреба у силах цивільного захисту;

б) залучаються сили цивільного захисту до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

До утворення спеціальної комісії з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій або призначення керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій організацію заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій здійснюють відповідні комісії з питань надзвичайних ситуацій СГ.

Загальне керівництво організацією та проведенням заходів і робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальних робіт здійснюють суб'єкти господарювання, на адміністративній території або території яких сталася надзвичайна ситуація.

Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначається для безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами під час виникнення будь-якої надзвичайної ситуації.

Керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначається керівником суб'єкта господарювання у разі виникнення надзвичайної ситуації відповідного об'єктового рівня - керівник або один із керівників суб'єкта господарювання відповідно до затвердженого розподілу обов'язків.

До прибуття керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації його обов'язки виконує керівник підрозділу (служби, формування) сил цивільного захисту або оперативної групи (представник центру управління в надзвичайних ситуаціях), який прибув до зони надзвичайної ситуації першим. Якщо надзвичайна ситуація трапилася на потенційно небезпечному об'єкті або об'єкті підвищеної небезпеки, до прибуття керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації його обов'язки виконує диспетчер об'єкта або особа старшого інженерно-технічного персоналу, яка перебуває на зміні.

Для безпосередньої організації і координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації утворюється штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, який є робочим органом керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Рішення про утворення та ліквідацію штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, його склад приймає керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Залучення сил цивільного захисту до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій здійснюється згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації, планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту у разі виникнення надзвичайних ситуацій, а також планами локалізації і ліквідації наслідків аварії.

Рішення про залучення сил цивільного захисту приймають органи управління, яким підпорядковані такі сили, на підставі звернень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, на території яких виникла надзвичайна ситуація, або керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації відповідно до її рівня.

3 питання. Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту. Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС у разі їх виникнення. Заходи життєзабезпечення

постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок НС.

Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту передбачені статтею 21 Кодексу цивільного захисту України, а саме:

Громадяни України мають право на:

- 1) отримання інформації про надзвичайні ситуації або небезпечні події, що виникли або можуть виникнути, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі;
- 2) забезпечення засобами колективного та індивідуального захисту та їх використання;
- 3) звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту від надзвичайних ситуацій;
- 4) участь у роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільних формувань цивільного захисту;
- 5) отримання заробітної плати за роботу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у разі залучення до таких робіт згідно з трудовими договорами;
- 6) соціальний захист та відшкодування відповідно до законодавства шкоди, заподіяної їхньому життю, здоров'ю та майну внаслідок надзвичайних ситуацій або проведення робіт із запобігання та ліквідації наслідків;
- 7) медичну допомогу, соціально-психологічну підтримку та медико-психологічну реабілітацію у разі отримання фізичних і психологічних травм.

Громадяни України зобов'язані:

- 1) дотримуватися правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях;
- 2) дотримуватися заходів безпеки у побуті та повсякденній трудовій діяльності, не допускати порушень виробничої і технологічної дисципліни, вимог екологічної безпеки, охорони праці, що можуть призвести до надзвичайної ситуації;
- 3) вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення, надання домедичної допомоги постраждалим, правила користування засобами захисту;
- 4) повідомляти службі екстреної допомоги населенню про виникнення надзвичайних ситуацій;
- 5) у разі виникнення надзвичайної ситуації до прибуття аварійно-рятувальних підрозділів вживати заходів для рятування населення і майна;
- 6) дотримуватися протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів, режимів радіаційного захисту;
- 7) виконувати правила пожежної безпеки, забезпечувати будівлі, які їм належать на праві приватної власності, первинними засобами пожежогасіння, навчати дітей обережному поводженню з вогнем.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, у разі виникнення надзвичайних ситуацій користуються тими самими правами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В разі виникнення необхідності проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС у разі їх виникнення теж користуємося Кодексом цивільного захисту України. Там сказано, що аварійно-рятувальні служби утворюються:

державні - центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, іншими центральними органами виконавчої влади;

регіональні - Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями в Автономній Республіці Крим, області, містах Києві та Севастополі відповідно;

комунальні - органами місцевого самоврядування у місті, районі міста, селищі, селі;

об'єктові - керівником суб'єкта господарювання, що експлуатує об'єкти підвищеної небезпеки.

Об'єктові аварійно-рятувальні служби створюються з числа інженерно-технічних та інших досвідчених працівників суб'єктів господарювання, які мають необхідні знання та навички у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах. Працівники аварійно-рятувальної служби поділяються на основних та допоміжних.

До основних працівників аварійно-рятувальної служби належать працівники, які організують і виконують аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи та забезпечують готовність аварійно-рятувальних служб до проведення таких робіт. Основні працівники професійної аварійно-рятувальної служби поділяються на керівних та рядових.

До допоміжних працівників професійної аварійно-рятувальної служби належать працівники, які забезпечують її повсякденну діяльність.

На аварійно-рятувальні служби покладається виконання таких завдань:

аварійно-рятувальне обслуговування на договірній основі суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій;

проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;

виконання робіт із запобігання виникненню та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій і щодо захисту від них населення і територій;

захист навколишнього природного середовища та локалізація зони впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф;

пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надання у можливих межах невідкладної, у тому числі медичної, допомоги особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події та під час евакуації до лікувальних закладів;

участь у розробленні та погодженні планів локалізації і ліквідації аварій на об'єктах і територіях, що ними обслуговуються;

організація ремонту та технічного обслуговування аварійно-рятувальних засобів, розроблення та виробництво їх окремих зразків.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності аварійно-рятувальних служб здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, підприємств, установ, організацій, що створюють аварійно-рятувальні служби, коштів від надання додаткових платних послуг, а також добровільних пожертвувань юридичних і фізичних осіб, інших не заборонених законодавством джерел.

В разі виникнення постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій проводяться заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту, а також відшкодування матеріальних збитків в разі необхідності. Це передбачено статтею 84 Кодексу цивільного захисту України.

Постраждалий внаслідок надзвичайної ситуації – це особа, якій заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків.

Заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації включають:

- надання (виплату) матеріальної допомоги (компенсації);
- забезпечення житлом;
- надання медичної та психологічної допомоги;
- надання гуманітарної допомоги;
- надання інших видів допомоги.

Заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим здійснюються за рахунок:

- коштів державного та місцевих бюджетів;
- коштів суб'єктів господарювання або фізичних осіб, винних у виникненні надзвичайних ситуацій;
- коштів за договорами добровільного страхування, укладеними відповідно до законодавства про страхування;
- добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій та об'єднань громадян;
- інших не заборонених законодавством джерел.

Надання невідкладної допомоги постраждалим може здійснюватися за рахунок коштів резервних фондів державного та місцевих бюджетів відповідно до рівня надзвичайної ситуації, а також матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

ТЕМА 2. Виконання заходів захисту та дії працівників згідно з планами реагування на НС.

Навчальна мета:

1. Довести порядок дій персоналу у разі загрози або виникнення НС на суб'єкті господарювання відповідно до плану реагування на НС (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення НС).
2. Ознайомити з організацією оповіщення працівників, їх дії щодо аварійної зупинки виробництва, порядок інформування щодо розвитку НС.

Навчальні питання:

1. Об'єктовий план реагування на НС (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення НС). Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів,

небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо) на виробництві.

2. Об'єктова система оповіщення працівників. Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва. Виведення працівників з небезпечної зони, порядок забезпечення їх засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ, шляхи евакуації.

3. Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.

Вступ

Масштабність наслідків аварій, катастроф та стихійного лиха ставить проблему ліквідації надзвичайних ситуацій та мінімізації негативних наслідків від них в ряд найбільш актуальних і важливих завдань Державної служби України з надзвичайних ситуацій, центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, органів управління та сил цивільного захисту.

Діяльність підприємств, установ та організацій (незалежно від форми власності і господарювання) щодо організації життєзабезпечення працюючих та членів їх сімей в умовах виникнення НС є найважливішим завданням для керівників суб'єктів господарювання.

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України підготовка персоналу на підприємствах, в установах та організаціях (незалежно від форм власності і господарювання) до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за спеціально розробленою схемою заходів захисту населення і територій від них.

Для великих і малих підприємств система заходів захисту від НС включає:

- планування та здійснення необхідних заходів для захисту своїх працівників;

- розроблення планів локалізації та ліквідації аварій з подальшим погодженням з територіальним органом ДСНС України;

- підтримання у готовності до застосування сил і засобів із запобігання виникненню та ліквідації наслідків НС;

- створення та підтримання матеріальних резервів для попередження та ліквідації НС;

- забезпечення своєчасного оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або у разі виникнення НС.

Тому від ефективності розроблення та впровадження у життя заходів щодо запобігання та ліквідації надзвичайної ситуації у разі її виникнення залежатиме життя та здоров'я працюючого персоналу, відвідувачів та розміри заподіяної шкоди.

1 питання. Об'єктовий план реагування на НС (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення НС).

Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів, небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо) на виробництві.

Відповідно до підпункту 1 пункту 1 статті 130 Кодексу цивільного захисту України у масштабах України, області, району, міста, суб'єкта господарювання розробляються плани реагування на надзвичайні ситуації, а суб'єкт господарювання з чисельністю працюючого персоналу до 50 чоловік і менше розробляє та затверджує Інструкції щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації.

Планування ЦЗ залежить від конкретних умов обстановки, як і прийняття рішення, може здійснюватися послідовним або паралельним методом. Можливе їх поєднання. Але яким би методом не здійснювалося планування, воно в усіх випадках передбачає правильний розподіл обов'язків між посадовими особами підрозділами і службами ЦЗ, чітке погодження їх діяльності при відпрацюванні документів планів ЦЗ.

З метою забезпечення організації та найбільш повного відпрацювання всіх питань роботи керівника, органів управління ЦЗ щодо планування ЦЗ можна розділити на три етапи:

перший – організаційно-підготовчий;

другий – практична розробка і оформлення документів об'єктового плану реагування (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення НС – для суб'єктів господарювання з кількістю працюючих менше 50 чол.);

третій – погодження, розгляд, доопрацювання та затвердження плану реагування (далі – план).

На першому етапі визначається склад виконавців, складається календарний план роботи щодо розробки документів плану. Під керівництвом керівника підрозділу (посадової особи з питань ЦЗ) організується вивчення керівних директив, вказівок старших начальників з питань планування, відповідних положень статутів, посібників і порадників, збір, аналіз і узагальнення вихідних даних, довідкових матеріалів та розрахунків, необхідних для планування, а також для оцінки можливої обстановки (зокрема: заходи, які необхідно виконувати; дані про потенційну небезпеку об'єктів, які розташовані поблизу галузевих об'єктів; розрахунки та дані щодо захисту робітників, службовців, їх сімей та населення, що мешкає в зонах можливого ураження; дані про сили ЦЗ та відомчі формування, які залучаються до спільного виконання завдань ЦЗ тощо).

До виконавців доводяться основні завдання ЦЗ, розподіляються обов'язки між ними, уточнюються обсяги і послідовність розробки документів, строки їх виконання. При необхідності організується підготовка виконавців на спеціальних заняттях у відповідних навчальних закладах у сфері ЦЗ.

На другому етапі здійснюється практична розробка і оформлення документів плану, визначається зміст його розділів, проводиться необхідне попереднє погодження, приймаються додаткові рішення з окремих питань і доводяться до виконавців.

На третьому етапі роботи між зазначеними органами остаточно погоджується зміст всіх розроблених документів плану і порядок проведення запланованих заходів. Після цього доопрацьовуються окремі питання і план ЦЗ подається на затвердження встановленим порядком.

При розробці планів реагування на НС між різними органами управління найбільш пильно погоджуються:

порядок взаємного оповіщення та інформування про загрозу або виникнення НС в мирний час та в особливий період;

склад сил та засобів, які виділяються для спільного проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт (АРтаНР) в осередках ураження;

організація захисту і життєзабезпечення робітників, службовців, їх сімей та населення, яке мешкає в зонах можливого ураження;

порядок спільного використання маршрутів, мостів і переправ;

питання організації взаємодії, всебічного забезпечення, управління тощо.

Після затвердження плану його зміст доводиться до відповідальних осіб в частині, що їх стосується. Це здійснюється шляхом проведення занять з керівним складом, робітниками і службовцями щодо вивчення функціональних обов'язків, передбачених планами та шляхом доведення до виконавців витягів про порядок дій у НС мирного часу або в особливий період.

План реагування складається з текстової частини та додатків. Ступінь деталізації питань та їх послідовність залежить від масштабів, характеру і важливості завдань, очікуваної обстановки та галузевих (відомчих) умов.

План реагування на надзвичайні ситуації затверджується керівником і має наступні розділи:

Розділ 1. Загальні положення.

Призначення та мета плану реагування. Основні завдання реагування на НС та цілі, які заплановано досягти.

Розділ 2. Висновки з аналізу небезпеки на об'єктах.

Перелік виробництв (цехів, відділень, виробничих ділянок) і окремих об'єктів, на яких існує загроза виникнення аварій. Перелік усіх можливих небезпечних подій (аварій). Безпечні зони й місця захисних споруд та шляхи евакуації (такі, що не потрапляють під вплив небезпечних чинників аварії). Розподіл аварій в залежності від їх масштабу.

Розділ 3. Організація і порядок виконання заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій (в режимі повсякденного функціонування).

Функції та обов'язки керівного складу і сил реагування до виникнення аварії, під час і після аварії та взаємовідносини між учасниками реагування. Порядок, правила, обмеження, терміни та графіки виконання заходів і робіт

Розділ 4. Організація і порядок виконання заходів при загрозі та/або виникненні надзвичайної ситуації.

Функціонування у режимі підвищеної готовності. Функціонування у режимі надзвичайної ситуації.

Розділ 5. Організація забезпечення дій щодо реагування на НС.

Спостереження та аналіз обстановки. Медичне забезпечення. Хімічне забезпечення (при необхідності). Інженерне забезпечення. Протипожежне забезпечення. Матеріально-технічне забезпечення.

Розділ 6. Організація управління, зв'язку під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (аварій).

До плану реагування рекомендується мати такі додатки:

1. Аналітична довідка про результати аналізу небезпеки на об'єкті.
2. Календарний план підготовки та реагування на загрозу та/або виникнення надзвичайних ситуацій.
3. Перелік органів управління, сил і засобів що залучаються до реагування на загрозу та/або виникнення надзвичайних ситуацій (у т. ч. що взаємодіють), їх реквізити, призначення та можливості.
4. Схема організації управління та взаємодії при реагуванні на загрозу та/або виникнення надзвичайних ситуацій.
5. Схема зв'язку при реагуванні на загрозу та/або виникнення надзвичайних ситуацій.
6. Цільові плани ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (по кожному виду прогнозованих надзвичайних ситуацій).
7. Схема території об'єкту.

Під час планування заходів ЦЗ застосовуються не тільки логічні, але й математичні методи, особливо при проведенні різноманітних розрахунків (визначення можливостей сил і засобів, можливих втрат, на евакуації, із прогнозування обстановки тощо). Для цього широке застосування знаходять найрізноманітніші засоби, в тому числі розрахункові лінійки, таблиці, графіки, номограми, АСУ, завчасно підготовлені типові розрахунки, які дозволяють з визначеним ступенем наочності відобразити заходи, що плануються, показати виконавців, строки виконання робіт та інші дані.

Особливості реагування на надзвичайні ситуації на малих підприємствах

Як свідчить аналіз надзвичайних ситуацій за останні 5-8 років, значна кількість різноманітних надзвичайних ситуацій виникає на об'єктовому рівні, до якого належать і невеликі (малі) підприємства, установи, організації, заклади (далі – підприємства) з чисельністю працюючого персоналу 50 осіб і менше.

До таких малих підприємств відносяться підприємства з виготовлення продукції, які здійснюють зберігання продукції, торгівельні центри, великі розважальні центри, заклади освіти і науки, лікувальні заклади тощо.

Тому від ефективності розроблення та впровадження у життя заходів щодо запобігання та ліквідації надзвичайної ситуації (у разі її виникнення) залежатиме життя та здоров'я працюючого персоналу, відвідувачів та розміри заподіяної шкоди.

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України підготовка персоналу на підприємствах, в установах та організації (незалежно від форм власності і господарювання) до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за спеціально розробленою схемою заходів захисту населення і територій від них.

Для великих і малих підприємств система заходів захисту від надзвичайних ситуацій включає:

- планування і здійснення необхідних заходів для захисту своїх працівників, суб'єктів господарювання;
- розроблення планів локалізації і ліквідації аварій (катастроф) з подальшим погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- підтримання у готовності до застосування сили і засоби із запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- створення та підтримання матеріальних резервів для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій;
- забезпечення своєчасного оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або при виникненні надзвичайної ситуації.

Наведені вище заходи мають загальний характер, вони не повністю враховують специфіку діяльності конкретного підприємства, чисельність працівників, обсяг і вид виробництва та інші особливості.

Основною особливістю дій малих підприємств при загрозі або виникненні небезпечних подій та надзвичайних ситуацій є в першу чергу захист персоналу підприємства та відвідувачів.

Виходячи з цього, статтею 130 Кодексу цивільного захисту України передбачено, що на підприємствах з чисельністю працюючого персоналу 50 осіб і менше розробляються та затверджуються **Інструкції щодо дій персоналу підприємств при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій** (див. зразок).

Крім того, у сфері промислового виробництва до малих підприємств можуть бути віднесені і такі, **де чисельність працівників перевищує 50 осіб і більше**. Розроблення Інструкції для таких підприємств здійснюється за рішенням відповідного територіального органу Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Розроблена Інструкція не повинна суперечити положенням та вимогам Кодексу цивільного захисту України.

Інструкція розробляється і підписується посадовою особою підприємства з питань цивільного захисту і затверджується керівником такого підприємства та доводиться до всіх працівників під підпис.

Крім Інструкції, на невеликому (малому) підприємстві завчасно розробляється план евакуації при пожежі або загрозі вибуху. Особливо це важливо для тих об'єктів, на території яких у робочий час може знаходитись значна кількість відвідувачів.

Дяки конкретні заходи, які не відображені в плануючих документах, потребують того щоб їх було включено в посадові інструкції працівників. Крім того, на малому підприємстві необхідно розробляти і доводити до всіх працівників Порядок оповіщення керівництва і працівників у випадку загрози або виникнення надзвичайної ситуації в любий час доби у тому числі в неробочий час.

Усі заходи з попередження і ліквідації можливих надзвичайних ситуацій під час розроблення Інструкції повинні бути продумані та обґрунтовані і включені в Інструкцію.

Всі працівники повинні бути завчасно навчені діям, чітко знати свої обов'язки і неухильно їх виконувати. Це також відноситься і до адміністрації невеликого підприємства, яка в екстремальній обстановці не може приймати помилкові рішення або віддавати необґрунтовані розпорядження.

Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів (*розкрити ті природні та техногенні небезпеки, які характерні для району розташування вашого суб'єкту господарювання*).

Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих факторів

Небезпечні та шкідливі фактори у відповідності до державного стандарту поділяються на такі групи:

- фізичні;
- хімічні;
- біологічні;
- психофізіологічні.

До фізичних шкідливих та небезпечних виробничих факторів належать:

- рухомі механізми та машини;
- пересувні частини виробничого устаткування;
- підвищена запиленість та загазованість повітря робочої зони;
- підвищена чи понижена температура устаткування, матеріалів, повітря робочої зони;
- підвищений рівень шуму, вібрацій, інфразвукових коливань, ультразвуку, іонізуючого випромінювання, статичної електрики, ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання;
- підвищені чи понижені барометричний тиск, вологість, іонізація та швидкість руху повітря;
- небезпечне значення напруги в електричних мережах;
- підвищена напруженість електричного чи магнітного полів;
- відсутність чи нестача природного освітлення;
- недостатня освітленість робочої зони тощо.

До хімічних шкідливих та небезпечних виробничих факторів належать хімічні речовини, які за характером дії на організм людини поділяються на:

За токсичним (небезпечним) ефектом впливу на організм людини хімічні речовини поділяють на загальнотоксичні, подразнюючі, сенсibiliзуючі, канцерогенні, мутагенні, що впливають на репродуктивну функцію.

Загальнотоксичні хімічні речовини (вуглеводи, спирт, анілін, синильна кислота та її солі, солі ртуті, оксид вуглецю й інше) викликають подразнення нервової системи, м'язові судороги, порушують структуру ферментів, впливають на кровотворні органи, взаємодіють з гемоглобіном.

Подразнюючі речовини (хлор, аміак, діоксид сірки, тумани кислот, оксиди азоту тощо) впливають на слизову оболонку, верхні і глибокі шляхи дихання.

Сенсибілізуючі речовини (органічні азобарвники, діметиламіноазбенол та інші антибіотики) підвищують чутливість організму до хімічних речовин, а у виробничих умовах призводять до алергійних захворювань.

Канцерогенні речовини (бензпірен, азбест, ароматичні аміни й інше) викликають розвиток всіх видів ракових пухлин. Цей процес може бути віддалений від часу дії речовини на роки і навіть на десятиріччя.

Мутагенні речовини (етиленамін, хлоровані вуглеводи, з'єднання свинцю, ртуті тощо) здійснюють вплив на нестатеві клітини, що входять до складу всіх органів і тканин людини. Під час дії на статеві клітини, мутагенний вплив виявляється у наступних поколіннях, іноді навіть в дуже віддалений термін.

Хімічні речовини, що впливають на репродуктивну функцію людини (борна кислота, аміак, та інші речовини у великих кількостях), викликають виникнення природжених вад розвитку і відхилень від нормальної структури у наступного покоління, впливають на розвиток плоду і післяродовий розвиток та здоров'я нащадків.

До біологічних небезпечних та шкідливих виробничих факторів належать:

- патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси, гриби тощо) та продукти їх життєдіяльності;

- макроорганізми.

Психофізіологічні небезпечні та шкідливі виробничі фактори:

- фізичні перевантаження (статичні і динамічні);
- нервово-психічні перевантаження (розумові, перенапруження, перенапруження органів чуття, монотонність праці, емоційні перевантаження).

Характерні причини аварій на виробництві

Виробнича аварія – це раптова зупинка роботи або порушення устанавленого процесу виробництва на об'єкті, яка призводить до пошкодження або знищення матеріальних цінностей, травмування або загибелі людей.

В Україні аварії, катастрофи щорічно забирають життя близько 50 тис. осіб.

Характер наслідків виробничих аварій і катастроф залежить від виду аварії (катастрофи), її масштабів і особливостей виробництва.

Виробничі аварії можуть виникнути на промислових підприємствах, птахофабриках, тваринницьких комплексах, у майстернях; на підприємствах з переробки сільсько- і лісогосподарської продукції (вибух котлів високого тиску, коротке замикання на лініях електромережі тощо).

Основними причинами виробничих аварій є безвідповідальне ставлення проектувальників до вимог техніки безпеки, керівників підприємств, цехів до дотримання цих вимог, низький контроль за станом виробництва і особливо за вибухонебезпечними і легкозаймистими ділянками; порушення будівельних норм при будівництві об'єктів і монтажі технічних систем; погана обізнаність про окремі явища і реакції хімічних речовин у лабораторних умовах; стихійні

лиха, які призводять до руйнування ліній електропостачання, газопроводів, комунальної мережі, виробничих корпусів, тваринницьких ферм та ін.; порушення технології виробництва, правил експлуатації обладнання, машин, механізмів і транспорту; недотримання правил зберігання агресивних, вибухо- і пожежонебезпечних речовин і неправильне поводження з ними; фізичне старіння і корозія металів; аварії на сусідніх підприємствах або на енергетичних лініях і комунальних мережах.

Виробничі аварії можуть бути різними, але у них є найбільш типові уражаючі фактори – це вибухи, які призводять до руйнування виробничих будівель, інтенсивні пожежі, отруєння людей рідинами і газами; завали виробничих будівель споруд, ураження людей електричним струмом, затоплення виробництва разом з людьми, негативний психологічний вплив на людей.

2 питання. Об'єктова система оповіщення працівників. Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва.

Виведення працівників з небезпечної зони, порядок забезпечення їх засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ, шляхи евакуації.

Об'єктова система оповіщення – система, яка створюється та діє на об'єктах з масовим перебуванням людей для здійснення оповіщення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій;

Об'єктові системи оповіщення створюються на підставі п. 20 Положення «Про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях», яке затверджене Постановою КМУ №192 від 15.02.99 р., повинні організаційно-технічно поєднуватись із територіальними або відповідними місцевими (локальними) системами оповіщення із можливістю запуску від останніх.

До складу об'єктових систем оповіщення входять абонентські радіоточки, гучномовці, електросирени, системи оповіщення про пожежу, мікрофони, підсилювачі звукової частоти (аудіопрогравачі та аудіоносії із записаними текстами звернень) та інші технічні засоби, передбачені відповідною схемою.

Об'єктові системи оповіщення створюються (реконструюються) за проектами (схемами), погодженими із відповідним структурним підрозділом з питань цивільного захисту місцевих органів виконавчої влади.

Оповіщення здійснюється за розпорядженням керівника об'єкта відповідальною особою чергової зміни об'єкта з масовим перебуванням людей або іншою особою, визначеною рішенням керівника об'єкта.

Відповідальність за створення, реконструкцію, удосконалення та утримання в постійній готовності до використання за призначенням об'єктових систем оповіщення, організацію та здійснення оповіщення покладається на керівника (власника) об'єкта з масовим перебуванням людей.

Фінансування створення, реконструкції, удосконалення, експлуатаційно-технічного обслуговування апаратури і технічних засобів об'єктових систем оповіщення здійснюється за рахунок об'єкта.

Дії персоналу у разі виникнення аварійної ситуації.

У технологічних процесах сучасних виробництв все частіше застосовуються отруйні та агресивні компоненти, в той же час велика кількість

енергетичних потужностей концентрується на невеликих територіях. Все це сприяє зростанню виникнення аварійних ситуацій, які досить часто набувають характеру катастроф.

Ось чому основні зусилля спрямовуються на попередження виникнення надзвичайних ситуацій. На подібних підприємствах потрібна обережність, висока технологічна дисципліна і підвищена увага до протипожежного захисту. Якщо раптом станеться непередбачене, і виникне аварійна ситуація, необхідно в першу чергу оповістити і організувати захист робітників і службовців, а також населення, що живе неподалік, якому загрожує небезпека.

Якщо є потерпілі, їм потрібно відразу надати першу медичну допомогу, доставити в лікувальні заклади і продовжити рятувальні роботи.

А для того, щоб такі ситуації не виникали, на потенційно небезпечних підприємствах на підставі наказу Міністерства праці та соціальної політики України Комітету по нагляду за охороною праці України № 112 від 17.06.99р. «Про затвердження Положення щодо розробки планів локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій» розробляється план локалізації та ліквідації небезпечних ситуацій (ПЛАС), і персонал повинен бути ознайомлений з ним.

В оперативній частині ПЛАСу повинні бути:

- блок-схема виробництва (цеху, відділення, виробничої дільниці);
- план виробництва (цеху, відділення, виробничої дільниці);
- блок-карти об'єктів (цехів, відділення, виробничих дільниць), які входять до складу виробництва;
- опис дій персоналу;
- список і схему оповіщення посадових осіб, які мають бути терміново сповіщені про аварійну ситуацію (аварію);
- список робітників, що залучаються до локалізації аварії, осіб, що дублюють їхні дії за відсутності перших з будь-яких причин, із зазначенням місць їх постійної роботи, проживання й телефонів;
- перелік інструментів, матеріалів, засобів індивідуального захисту, які мають бути використані при локалізації аварії, із зазначенням місць їх зберігання (аварійних шаф);
- обов'язки відповідального керівника робіт, виконавців і інших посадових осіб щодо локалізації аварії;
- інструкцію щодо аварійної зупинки виробництва (цеху, відділення, виробничої дільниці).

В інструкції щодо аварійної зупинки виробництва (підприємства), яка є складовою оперативної частини ПЛАСу, для кожної аварії повинні бути визначені послідовність уведення в дію систем протиаварійного захисту, відключення апаратів і механізмів, відключення електроенергії та інших енергоносіїв, режим роботи вентиляції і систем очищення повітря, порядок використання засобів рятування людей і ліквідації аварії.

При цьому має бути врахований вплив виконуваних переключень і відключень на роботу систем протиаварійного захисту, життєзабезпечення та інших систем, які є суттєвими під час ліквідації аварії.

Саме грамотні дії персоналу в аварійній ситуації набувають першорядну важливість. У цих умовах мобілізація в найкоротший період досвіду, навичок і

знань, концентрація на головному, витримка і самовладання персоналу є запорукою швидкої та успішної ліквідації аварії.

Кожному працюючому на підприємстві необхідно знати основні правила поведінки при аваріях.

При виявленні загоряння потрібно без зволікання реагувати на пожежу, при цьому використовувати всі доступні вам способи гасіння вогню, а також підручні предмети (пісок, воду, вогнегасники тощо). Якщо загасити вогонь в найкоротший час неможливо, необхідно викликати пожежну охорону підприємства або міста (№ телефону 101).

При евакуації палаючі приміщення і задимлені місця потрібно проходити якомога швидше. Під час проходження обов'язково затримайте дихання, закрийте ніс і рот вологою щільною тканиною. У сильно задимленому приміщенні пересуватися бажано поповзом або пригнувшись - внизу біля підлоги чисте повітря зберігається довше.

Відшукуючи постраждалих, потрібно їх окликнути. Якщо на людині загорівся одяг, слід допомогти скинути її або накинути на палаючого будь-який тканинний покрив і щільно притисніть. Якщо доступ повітря обмежений, горіння швидко припиниться. Не можна дозволити людині з палаючої одягом бігти.

Підходити до вибухонебезпечних предметів категорично не можна, тим більше торкатись їх. При загрозі вибуху необхідно лягти навзніч (на живіт), закрити голову руками, вибираючи для цього місце подалі від вікон, зашкленених дверей, проходів, сходів. Якщо стався вибух, слід вжити заходів до недопущення пожежі та паніки і надати першу медичну допомогу постраждалим.

Порядок забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (ЗІЗ)

Забезпечення засобами захисту здійснюється на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. за № 1200 із змінами згідно з постановою КМУ 29.10.09 р. № 1148 «Порядок забезпечення населення і особового складу НФ ЦЗ засобами радіаційного та хімічного захисту».

Відповідальність за своєчасний захист робітників та службовців об'єктів, населення, що мешкає у зонах можливого радіоактивного та хімічного отруєння несуть керівники відділів НС всіх рівнів та керівники суб'єктів господарювання.

ЗІЗ видаються працівникам тих професій і посад, що застосовуються у відповідних виробництвах, цехах, дільницях, а також під час виконання певних робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, що пов'язані із забрудненням, або тих, що здійснюються в несприятливих метеорологічних умовах, та передбачені у нормативно-правових актах з охорони праці за нормами безоплатної видачі працівникам спеціального одягу та взуття, інших засобів індивідуального захисту (далі - Норми безоплатної видачі ЗІЗ), які встановлюють для роботодавця обов'язковий мінімум безоплатної видачі ЗІЗ з визначенням захисних властивостей ЗІЗ та строків їх використання (носіння).

Видача засобів захисту також організовується при можливій загрозі радіоактивного забруднення та хімічного зараження, згідно планів видачі

ЗІЗОД, при розташуванні формувань, робітників і службовців об'єктів та населення в місцях їх постійного проживання, роботи.

Діяльність пунктів видачі забезпечується за рахунок суб'єктів господарювання, на базі яких ці пункти створені.

Начальник пункту видачі засобів РХЗ, отримавши завдання на розгортання пункту видачі засобів ЗІЗОД від начальника ЦЗ (НШ ЦЗ) суб'єкту господарювання, організовує оповіщення та збір особового складу пункту у визначеному місці (згідно зі схемою оповіщення).

Пункти видачі ЗІЗ розгортаються з навітряної сторони. Приміщення для них повинні розташовуватись в просторій будівлі, яке має добре обладнані під'їзди і підходи, необхідну кількість дверей (не менше двох) для того, щоби люди могли швидко входити і виходити. Під'їзди і підходи повинні бути вільними н не повинні мати перешкод, які ускладнюють швидкий під'їзд та підхід.

Підходи до пункту повинні бути позначені вказівниками, щоби люди могли швидко його знайти.

Місця розташування захисних споруд та шляхи евакуації (*вказати місця розташування ЗС свого суб'єкту господарювання і шляхи евакуації для кожного підрозділу*).

3 питання. Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.

Розкрити порядок та організацію інформування працівників свого суб'єкту господарювання щодо розвитку можливих НС, вказати місця розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, порядок залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, організацію координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.

Типова інструкція

щодо дій персоналу невеликих підприємств при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій

1. Загальні положення.

1.1. Типову інструкцію розроблено Українським НДІ цивільного захисту відповідно до ст.130 Кодексу цивільного захисту України.

1.2. Залежно від існуючої або прогнозованої обстановки з питань цивільного захисту та надзвичайних ситуацій на підприємстві, в установі, організації, закладі (*далі – підприємство*) може бути встановлено один з трьох режимів функціонування об'єктової ланки функціональної або територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту:

- режим повсякденного функціонування;
- режим підвищеної готовності;
- режим надзвичайної ситуації.

Режими встановлюються органами виконавчої влади, а у окремих випадках на території підприємства – його керівником.

1.3. Усі працівники підприємства, незалежно від займаних посад, повинні знати та суворо виконувати вимоги Типової інструкції щодо дій персоналу підприємства при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій. За невиконання вимог Інструкції персонал підприємства може бути притягнутий до адміністративної відповідальності.

2. Характеристика можливої обстановки в районі підприємства при виникненні надзвичайної ситуації.

У розділі перелічуються можливі джерела потенційної небезпеки на території самого підприємства або поблизу нього, додається характеристика можливої обстановки при виникненні надзвичайних ситуацій, пов'язаної з руйнуванням або іншим негативним впливом.

Відомості про джерела небезпеки та характер їхнього впливу на підприємство надають районні державні адміністрації, виконавчі органи міських рад.

3. Порядок оповіщення адміністрації та персоналу про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій.

3.1. Оповіщення адміністрації, робітників та службовців підприємства щодо надзвичайних ситуацій проводиться за задалегідь розробленою схемою.

3.2. Адміністрація у неробочий час оповіщається телефоном (вказується відповідальний виконавець). Залежно від обстановки оповіщається й решта персоналу.

3.3. У робочий час персонал підприємств оповіщається про надзвичайну ситуацію (вказується спосіб).

3.4. При отриманні інформації про надзвичайну подію вмикають сирени, виробничі гудки, що буде означати подання попереджувального сигналу «Увага всім», після чого негайно приводяться у готовність радіо- та телеприймачі для прийняття повідомлення.

3.5. Кожний працівник підприємства повинен знати сигнали оповіщення цивільного захисту та вміти правильно діяти в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.

4. Порядок укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту.

4.1. На випадок виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної із загрозою або початком забруднення повітря хімічно небезпечною чи радіоактивною речовиною всі працівники підприємства підлягають укриттю в захисній споруді цивільного захисту (вказується адреса та приналежність споруди).

4.2. Для термінового укриття працівників у разі зараження небезпечною хімічною речовиною використовуються загерметизовані приміщення (вказується адреса), забезпечується перебування у них без подачі повітря впродовж годин.

4.3. При отриманні інформації про радіоактивну небезпеку працівники укриваються в приміщенні (вказується приміщення, адреса), яке забезпечує захист осіб, що переховуються, від ураження іонізуючим випромінюванням при радіоактивному забрудненні.

5. Порядок видачі персоналу засобів індивідуального захисту

5.1. Засоби індивідуального захисту (вказується які) видаються після отримання відповідного розпорядження або за рішенням керівника підприємства (вказується місце видачі).

5.2. Працівники, які отримали такі засоби, повинні перевірити їх стан, провести підбір та мати постійно при собі або на робочому місці.

5.3. Протигази переводяться у робочий стан за командою або самостійно, при наявності небезпеки забруднення повітря.

6. Порядок виділення автотранспорту для проведення евакуації

6.1. При проведенні термінової евакуації персоналу та відвідувачів з небезпечних зон залучається весь наявний службовий, а також особистий транспорт працівників підприємства, які повинні надавати його в розпорядження адміністрації.

7. Додержання протиепідемічних заходів при загрозі розповсюдження небезпечних інфекційних захворювань

7.1. Якщо на території підприємства або поблизу нього виникла небезпека розповсюдження особливо небезпечних інфекційних захворювань, усі працівники повинні суворо виконувати вимоги санітарно-епідеміологічної служби щодо проведення термінової профілактики та імунізації, ізоляції та лікування виявлених хворих, дотримуватися режиму із запобігання розповсюдженню інфекції.

7.2. При необхідності працівники, які прибули на роботу, повинні проходити санітарне оброблення (вказується місце її проведення), дезінфекцію або міняти одяг, а водії транспортних засобів – здійснювати спеціальне оброблення автотранспорту (вказується місце її проведення), а також виконувати інші вимоги та заходи, які перешкоджають розповсюдженню особливо небезпечних інфекційних захворювань.

8. Збереження матеріальних цінностей у період загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.

8.1. Усі працівники підприємства повинні вжити необхідних заходів щодо зберігання матеріальних цінностей при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій.

8.2. Заходи із захисту від надзвичайних ситуацій або з ліквідації їхніх наслідків повинні враховувати необхідність попередження або зменшення можливих збитків підприємству.

8.3. Відповідальність за організацію охорони майна підприємства під час захисту від надзвичайних ситуацій або ліквідації їхніх наслідків покладається на (вказується посада, прізвище).

9. Особливості дій працівників при деяких надзвичайних ситуаціях.

9.1. При загрозі хімічного зараження оповіщаються всі працівники та відвідувачі, які знаходяться на території підприємства.

9.2. Вентиляційні установки та кондиціонери терміново виключаються, закриваються вікна, двері, кватирки, приміщення герметизуються. Вихід із будівлі й вхід до неї припиняється до особливого розпорядження адміністрації.

9.3. Працівникам видаються засоби індивідуального захисту, одночасно вживаються заходи із забезпечення відвідувачів ватно-марлевими пов'язками.

9.4. Відповідальні за забезпечення герметизації приміщень (посада, прізвище), за забезпечення працівників та відвідувачів засобами індивідуального захисту (посада, прізвище).

9.5. При виявленні у приміщенні, де укриваються працівники, небезпечної хімічної речовини працівники повинні вийти (вказати куди) або з дозволу адміністрації залишити зону зараження. Виходити із зони необхідно тільки у засобах індивідуального захисту та рухатися в напрямку, перпендикулярному напрямку вітру.

9.6. При виникненні пожежі на підприємстві всі працівники зобов'язані суворо виконувати вимоги Інструкції з пожежної безпеки, евакуацію проводити згідно з Планом евакуації.

9.7. Відповідальність за дотримання заходів пожежної безпеки та організацію дій персоналу при загрозі або виникненні пожежі покладається на (посада, прізвище).

9.8. При загрозі або радіоактивному забрудненні території підприємства усі працівники повинні уважно слідкувати за мовним повідомленням управління з питань надзвичайних ситуацій, яке передається по радіо та телебаченню після попереджувального сигналу «Увага всім!», за інформацією інших засобів масової інформації про обстановку в місті та суворо виконувати рекомендації із захисту від радіоактивного забруднення.

9.9. Працівник (посада, прізвище) організовує на території підприємства контроль за радіаційною обстановкою за допомогою побутового дозиметру (називається тип приладу) та постійно інформує про результати вимірювань адміністрацію підприємства, управління з питань надзвичайних ситуацій.

9.10. При перевищенні гранично допустимих норм опромінення організовується облік доз опромінювання. Відповідальний за виконання цього заходу (посада, прізвище).

9.11. Скорочується до мінімуму вхід у будівлю та вихід з неї. Контроль за дотриманням режиму поведінки й роботи працівників, який дозволяє максимально понизити наслідки радіоактивного опромінення, покладається на (посада, прізвище).

9.12. При загрозі або виникненні катастрофічних стихійних лих працівник підприємства по розпорядженню адміністрації повинен зупинити виробництво, виконати необхідні протипожежні заходи, відключити від електромережі електрообладнання, підготуватися до евакуації або вивезення до безпечного місця найбільш цінних матеріальних засобів.

9.13. Контроль за обстановкою на території підприємства при стихійних лихах і за вжитими заходами захисту персоналу покладається на (посада, прізвище).

9.14. Якщо з'явилися постраждалі, їм надається перша медична допомога із залученням санітарних дружин або постів підприємства, вживаються заходи з госпіталізації постраждалих до медичних закладів.

9.15. Працівник (посада, прізвище) постійно слідкує за інформацією, яку надає управління з питань надзвичайних ситуацій, про обстановку в місті та доводить її до адміністрації й персоналу підприємства.

9.16. При надходженні анонімної інформації про загрозу на території підприємства або поблизу нього терористичного акту працівник, який прийняв її, повинен терміново доповісти керівнику підприємства та до правоохоронних органів і діяти згідно з розпорядженнями та рекомендаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.04 № 368 «Про затвердження Порядку класифікації НС за їх рівнями».
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.13 № 738 «Про затвердження Порядку ведення обліку надзвичайних ситуацій».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 № 1200 «Про затвердження порядку забезпечення населення і особового складу невоєнізованих формувань засобами радіаційного та хімічного захисту».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.13 № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення НС техногенного та природного характеру».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.16 № 905 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»;
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733. «Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях»
8. Наказ МНС України від 07.09.04 № 44 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо планування і порядку проведення евакуації населення».
9. Наказ МНС України від 07.09.10 № 761 «Методичні рекомендації з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на ОГД у разі виникнення НС».
9. Наказ МНС України від 15.05.06 № 228 «Про затвердження Правил улаштування, експлуатації та технічного обслуговування систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення людей у разі їх виникнення».
10. Наказ МНС України від 15.08.07 № 557 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері ЦЗ на підприємствах, в установах і в організаціях і на небезпечних територіях».
11. Наказ МНС України від 12.12.12 № 1400 «Про затвердження класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій».

12. Накази МНС України від 09.10.06 № 653 «Інструкція щодо утримання, експлуатації та використання ЗС ЦО у мирний час».

13. Накази ДСНС України від 06.06.14 № 310 «Програма загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях» у редакції наказу ДСНС України від 8.08.2014 № 458.

14. Наказ МВС України від 30.12.14 № 1417 «Правила пожежної безпеки в Україні» (НАПБ А.01-001-2015).

15. Підручники:

«Захист населення і територій від НС», Київ, МНС, ВНДЦЗ, 2008

«Основи цивільного захисту», Київ, ІДУ ЦЗ Бикова О.В., Осипенко С.І.

«Медицина надзвичайних ситуацій». Український науково-практичний центр екстренної медичної допомоги та медицини катастроф. - Київ. – 1999.